Kultuurileht

Hind 4 krooni | 24 lehekülge | Number 36(2555) | Reede, 21. oktoober 1994

IGAVIKU MUUSIKA

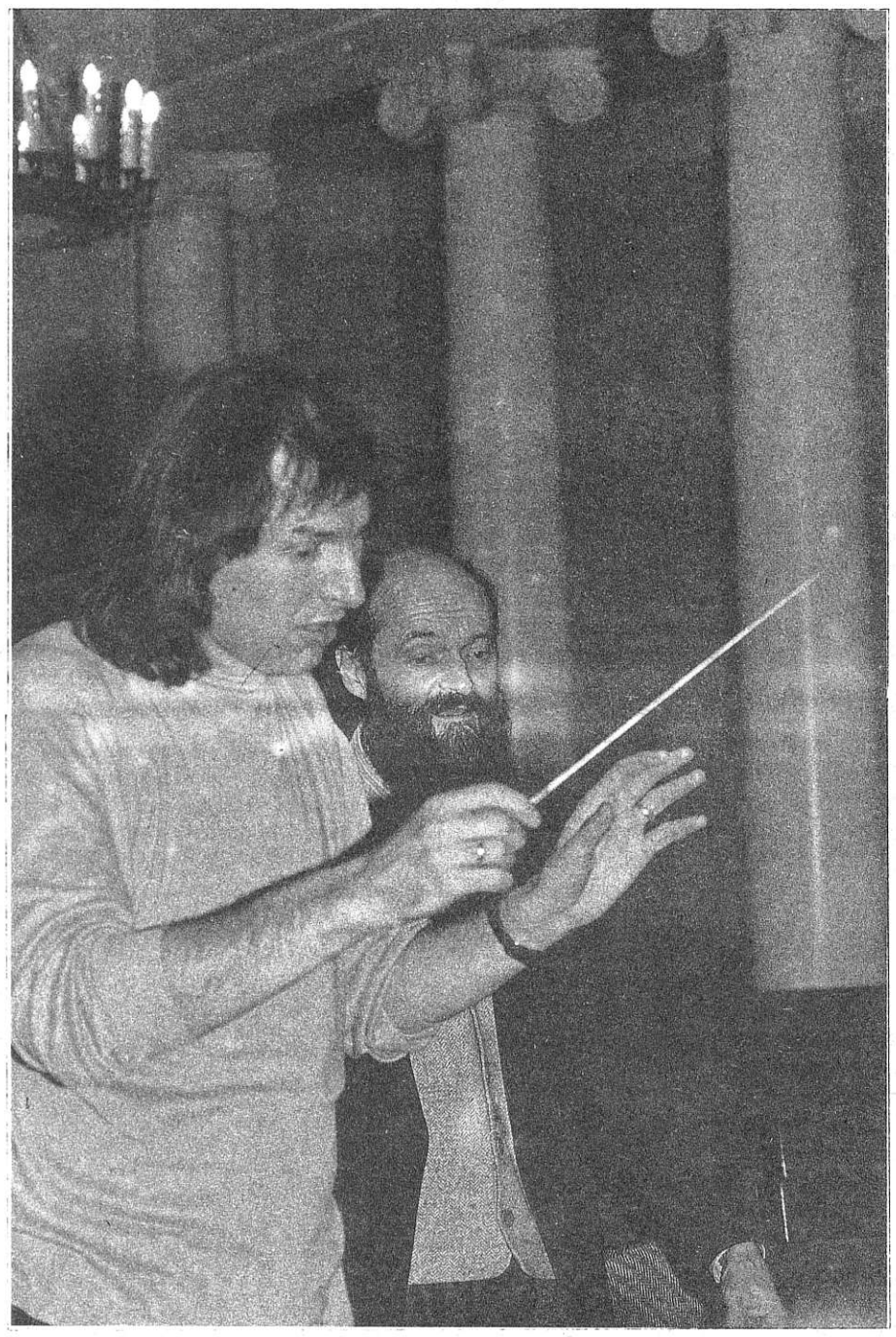

Arvo Pärt ja Tõnu Kaljuste 15. oktoobril Tartu Ülikooli aulas. Foto: Tõnu Tormis

Arvo Pärdi pühapäevasele autorikontserdile Tallinnas annab KL-is hinnangu Matti Reimann. **Vt. 14. lk.**

KULTUURILEHT ja AS BürooTARVE
(firma Schwan STABILO müügiesindaja Eestis)

KUULUTAVAD VÄLJA VÕISTLUSE,
et selgitada 1994. aasta

KÕIGE PAREMINI KUJUNDATUD EESTI LASTERAAMATUD

1994. aastal ilmunud Eesti lasteraamatute kujundusvõistluse tingimused . **Vt. 22. lk.**

OLEMATU KUNST

Sirje Helme ja Urmas Muru näituse "Olematu kunst" avamisel Ajaloo Instituudi ees. Foto: Teet Malsroos

Sorosi Kaasaegse Kunsti Eesti Keskuse teise aastanäituse "Olematu Kunst" avamisest. **Vt. 4.**

14. oktoobril avas uksed Sorosi Kaasaegse Kunsti Eesti Keskuse teine aastanäitus "OLEMATU KUNST". See on üleval Tallinnas Ajaloo Instituudi galeriis (Rüütli 10) ja galeriides Artmaiden (Rüütli 10), Sammas (Vabaduse väljak 6), Vaal (Väike-Karja 12) ning Harju 13, lisaks installatsioonid Kunstihoone õues, Kalamaja surnuaial, Rüütli tänaval Ajaloo Instituudi ees jm., dokumenteeritud teosed Ajaloo Instituudi dieles.

Pressikonverentsil avaldas **Sirje Helme** lootust **Hannes Varblase** sõnadega: võib-olla oleme meie uue ajastu dinosaurused. Deklareerunud futurist kuraator **Urmas Muru**:

"Ma lähtusin sellest, et kunst on leiutamine. Ta on seotud mittekunsti valdkondadega (massimeedia, kommunikatsioon, teadus, tehnoloogia, äri, religioon), neiski aga leidub nišš kunstniku jaoks. Kunsti ülesanne on hõlmata võimalikult palju mittekunsti valdkondi, püstitada küsimusi ja pakkuda mõtlemisainet. Ma ei tee näituse vaatamist publikule väga lihtsaks: see on pigem mõtlemisülesanne. Näituse märksõna on PROGRAMM, püüan tegelda selle osaga maailmast, mis on tulevikule programmeeritud."

PREEMIAD: **JÜRI OJAVERI** "Olematu kalmistu?" Kalamaja surnuaial,
MARE TRALLA "Kaks võimalust vaadata iseennast" Vaalas,
KAI KALJO *graffiti* Kunstihoone seinal.

Vt. 4. lk.

TALLINNA ÜLIKOOL
Akadeemiline Raamatukogu

Kultuurileht

Andekate laste õpetamise probleem Strasbourg'is

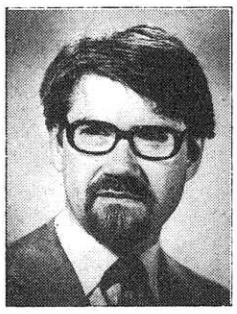

Küllalt sageli arutab Euroopa Nõukogu Parlamentaarne Assamblee Strasbourg'is humanitaarseid ja kultuuriprobleeme. Parlamentaarse Assamblee üks suuremaid komiteesid — kultuurikomitee — tegeleb otseselt kunstide, massimeedia, hariduse, noorsoo ja spordi probleemidega.

MATI HINT

Ei saa öelda, et need arutelud meisse sugugi ei puutu. Vastupidi — ajakirjanduseetika, raadio ja televisiooni reguleeriv seadusandlus, demograafiline situatsioon — need on ainult mõned hiljuti diskuteeritud humanitaarsed ja sotsiaalsed probleemid, mis on Eesti jaoks elutähtsad.

Kuid näib nii, et kui Strasbourg'i Parlamentaarses Assamblees või mõnes muus Euroopa Nõukogu tööorganis arutatav ei ole aktuaalne Eestis pidevalt toimuva valimiskampaania seisukohalt, siis tsenseerivad Eesti uudisteagentuurid kogu selle "ebaolulise" info välja. Nii võibki Eesti lehtedest saada rohkem teavet Venemaa Euroopa Nõukogu liikmeks saamise küsitavuse kohta kui otseselt Eesti või Baltimaade probleemide arutamise kohta.

EN PA täiskogu arutas oktoobri algusnädalal peetud istungjärgul kõige muu hulgas andekate laste õpetamist. Ettekande ja resolutsiooni eelnõu esitas Küprose sotsialist **Takis Hadjidemetriou.**

On kerge mõista, missuguseid kirgi ainuüksi teema formuleering üles kütab. (Kas siis kõik lapsed ei olegi andekad? Kas hakatakse lapsi liigitama ja kes seda teeb? Kas tahetakse leida ettekäändeid laste ebavõrdse kohtlemise ja neile ebavõrdsete haridustingimuste loomiseks? Jne.)

Hadjidemetriou raport ja soovituse eelnõu olid väga tasakaalukad. Põhiideoloogiaks oli andekuse ja andekuse eri avaldusvormide tunnustamine ning andekusele arenemis- ja rakendusvõimaluste loomine üldise (egalitaarse) koolisüsteemi raames. Andekate laste ümber ei tohi luua sotsiaalse ebavõrdsuse õhkkonda.

Probleemi arutelu oli väga tuline. Absoluutselt võrdsete haridusvõimaluste kaitsjana esines nii mõnigi lord, samal ajal kui mõni sotsialist kaitses andekatele eeliste loomist. Diskussioonis esitatud ägedatest vastulausetest hoolimata hääletati lõpuks üksmeelselt resolutsiooni poolt, sellisena nagu Takis Hadjidemetriou oli selle esitanud.

Näib, et Eesti haridussüsteemi traditsiooniline demokraatlikkus on loonud andekate laste erivajaduste arvestamiseks raamid, mis vastavad hästi tänapäeva Euroopa mõtlemisviisile. Iseasi on muidugi, kuidas neid võimalusi kasutatakse ja mis neist tulevikus saab.

Allakirjutanu osales diskussioonis ning kuna see oli Eesti delegatsiooni ainus planeeristungite diskussioonikõne (eritasandil oli mõistagi Tunne Kelami kui assamblee asepresidendi raport), siis võib seda ehk tutvustada ka Eesti maksumaksjatele, õpetajatele, lastevanematele ja õppuritele, keda asi kuigivõrd puudutab.

MATI HINDI KÕNE ANDEKATE LASTE ÕPETAMISE PROBLEEMI ARUTAMISEL

Hr. president. Lubage mul kõigepealt õnnitleda hr. Hadjidemetrioud selle väga tähtsa rapordi puhul. Hariduse küsimus on kõigi rahvaste jaoks tuleviku küsimus. Kui aga rääkida haridusest kogu Euroopa kontekstis, siis me räägime samal ajal Euroopa tulevikust.

Eestis on haridust traditsiooniliselt kõrgelt hinnatud kui oma sotsiaalse seisundi parandamise vahendit isiklikul tasandil ning kui Euroopa tasandi saavutamise vahendit rahvusena. Isegi 50 okupatsiooniaastat ei õõnestanud hariduse kõrget väärtustamist Eesti ühiskonnas.

Võrdsusele üles ehitatud egalitaarse kooli süsteem on minu kodumaal igaühele taganud juurdepääsu haridusele. Elitaarkoolil on õigustust ainult pärast seda, kui keskmise tasemega haridus on tagatud igaühele.

Viimaste kuude kestel on ka Eesti Riigikogu kultuurikomisjon korduvalt arutanud haridusprobleeme, kaasa arvatud andekate laste koolitamine. Viimaste aastakümnete jooksul õnnestus Eestis välja arendada erikoolide ja eriklasside süsteem andekate õpilaste jaoks. Nendes koolides õpetatakse mõnda õppeainet — näiteks matemaatikat, keemiat, kunsti, eriti aga võõrkeeli — sügavamalt kui tavalistes klassides. Need koolid on olnud väga populaarsed ja neid võib pidada andekate laste õpetamise probleemi esialgseks lahenduseks. Samal ajal ei ole need koolid vastuolus võrdsuskooli (egalitaarse koolisüsteemi) põhimõtetega, kuigi mõni selline kool muutus varasema nomenklatuuri perekondade kooliks. Üksnes see asjaolu põhjustas mõnikord negatiivset või kergelt ironilist suhtumist nendesse kõrgemaid nõudeid esitavatesse koolidesse, mitte aga nõudlikuma programmi põhimõte ise.

Pärast Eesti taasiseseisvumist on Eestis jätkatud egalitaarse (võrdse) koolisüsteemi põhimõtet, kuid samal ajal ei saa jätta lahendamata andekate laste õpetamise probleemi. Eriklasside süsteem jääb mõningal määral modifitseerituna püsima ning ka koolide suurem autonoomia ja õppekorralduse paindlikkus peaks lisama eri- ja individuaalõpetuse võimalusi.

Meie pedagoogikateadlased mõistavad, et ühegi inimese ega ühegi rahva vaimseid ressursse ei tohi raisata. See on nii isikliku väärikuse kui ka rahvuse elujõu küsimus. Samal ajal tuleb meil mõista ka ohte, mis peituvad mis tahes süsteemis, mida võidakse tajuda sotsiaalselt ebavõrdsena. Riigis, kus elatakse üle sotsiaalset ja majanduslikku üleminekuperioodi, võidakse vanemate majanduslikke võimalusi tõlgendada nende laste andekusena, samal ajal kui vaeste perekondade andekaid lapsi võidakse nendes eriklassides pidada sissetungijateks, kes ei sobi sellesse sotsiaalsesse keskkonda. Ma võin ütelda, et niisugused suhtumised on Eesti ühiskonnale põhiliselt vastuvõetamatud. Soodsamad majanduslikud võimalused ei tohiks põhjustada üleolekutunnet koolis. Kool ei tohi olla alaväärsustunde koht (kuigi ta sageli on seda). Eri- või kiirendatud programme andekatele õpilastele peaks käsitatama kui üldise koolisüsteemi normaalseid modifikatsioone.

Andekusel on ka oma probleemid. Andekad lapsed ei ole mitte alati kõigis ainetes hea läbilöögivõimega. Selle tõsiasja ignoreerimine võib anda tulemuseks andekuse raiskamise kooli masinavärgis ja haridussüsteemi bürokraatias. Andekus vajab täiendavaid uuringuid, et mõista seda delikaatset nähtust paremini ning leida andekuse eri liikidele erisuguseid lahendusi.

Hr. president. Eesti koolil on palju teisi tõsiseid probleeme. Ma loetlen neist mõningaid.

Esiteks pole õpetajate eneste õpetamine probleemideta. Väga sageli pole õpetajaid ette valmistavate teaduskondade üliõpilased need kõige säravamad. Sellepärast pole kõik õpetajad võimelised kohtuma andekusega nii nagu peab. Seetõttu vajavad koolid psühholooge ja sotsiaalpsühholooge, kuid neid on ainult väga vähestes Eesti koolides.

Teiseks palkavad eraettevõtted parimad ülikoolilõpetajad, kuigi need eraettevõtted ei ole kulutanud raha nende inimeste väljaõppe peale. Praegu puudub seadusandlik regulatsioon selles ühiskonnale olulises valdkonnas.

Kolmandaks lubab Eesti haridusseadus ühes klassis õpetada kuni 36 last. Me teame, et seda on liiga palju ning et see ei jäta kuigi palju võimalusi individuaalseks õpetamiseks ja suunamiseks, kuid selline olukord on tingitud meie majanduslikest võimalustest.

Neljandaks on õpetajate palgad pidevalt ainult riigiametnike keskmise palga tasemel või isegi sellest madalamal. Riigi poolt makstud õpetajate palgad ei suuda võistelda eramajandussektori palkadega ja sellelgi on oma mõju haridussüsteemile.

Viiendaks sooviksid mõned mõjuvõimsad ekstremistliku turumajanduse toetajad piirata tasuta hariduse ulatust ning see mõtteviis on ohtlik ka andekatele lastele.

Hr. president. Lubage mul kinnitada, et üldiselt käsitatakse minu kodumaal paindlikku võrdsuskooli ka andekate laste probleemi demokraatliku lahendamise tagatisena.

***

Muidugi ei õnnestu viie lubatud minutiga ütelda eriti palju. Siiski saavutasid Parlamentaarse Assamblee akadeemiliste ringkondade esindajad probleemide käsitlemisel märkimisväärse üksmeele, mida ka algataja hr. Hadjidemetriou tunnustavalt märkis.

Vastuvõetud resolutsiooni võib pidada kompromissiks. Oli silmanähtav, et andekate laste huvide arvestamise poolt tugevat *lobby* teinud üleeuroopaline (küll Prantsusmaalt juhitud) organisatsioon "Eurotalent" saavutas andekuse tähtsuse rõhutamise mitmes kõnes. Kuid lõpuks hääletati siiski üksmeelselt printsiibi poolt, mida võiks sõnastada veidi paradoksaalselt nii: erivõimalused andekatele võrdsete võimaluste süsteemi sees.

Eesti oludes võiks see tähendada, et liikumine tavaklassist eriklassi ja eriklassist tavaklassi peab sõltuma üksnes lapse edukusest (mida mitte alati ei saa mõõta hinnetega) ja et majanduslik olukord ei tohiks takistada üleviimist tavaklassist nõudlikumasse eriklassi.

***

Euroopa Nõukogu institutsioonid on kujunenud Eesti poliitikale üsna tähtsaks. Kohe pärast Parlamentaarse Assamblee sügisplenaari külastas Strasbourg'i mitu Eesti poliitikute delegatsiooni. Keeleameti peadirektor **Mart Rannut** ning Kultuuri- ja Haridusministeeriumi nõunik **Peeter Mehisto** esitasid Euroopa Nõukogus probleeme, mis on tekkinud Eesti muulastele eesti keele õpetamisel. (Ja mis abi meil selles vaja.) **Aino Lepik von Wiren**, **Jüri Ruus** ja **Märt Piiskop** aga viibisid Strasbourg'is inimõiguste, kodakondsuse ja migratsiooni ekspertidena, eriti mis puutub Eesti välismaalaste-poliitikasse. Muidugi oleks vaja, et rahvas aeg-ajaltki ka kõrgete riigiametnike poliitilistest välisreisidest midagi kuuleks, paraku ei saa Eestit esindavad Riigikogu liikmedki selle kohta mingit teavet (ja kui saavad, siis välismaalt ja juhuslikult).

AUTORIKAITSE

AUTOR JA TEMA ÕIGUSED

MISSUGUSED ON TEOSE TELLIJA VÕI KASUTAJA KOHUSTUSED AUTORI EES?

Kui autor on lubanud oma teost mingil kindlal viisil kasutada, siis ei ole isikul, kellele selline luba on antud, õigust kasutada seda teost mingil muul viisil.

Näiteks on kunstnik teinud kirjastuse tellimusel illustratsioonid raamatule, ning nii on see fikseeritud ka autorilepingus. Seega ei ole kirjastusel õigust kasutada neid illustratsioone näiteks postkaartide tootmiseks, animatsioonifilmis, mingi muu toodangu kujundamiseks vms.

Muidugi kuulub autorile ainuõigus otsustada, mida ta oma teosega teeb ja kuidas oma autoriõigusega toimib. Sellest tulenevalt võib ta tellijale anda õiguse kasutada oma teost ka eelnimetatud viisidel. Sellisel juhul peab see aga olema autorilepingus sõnaselgelt väljendatud ning ka autoritasu peaks siis kopsakam olema.

Teose tellija/kasutaja peab arvestama ka sellega, et ilma autori loata ei tohi ta teost lühendada, lisada sellele teiste autorite teoseid (näit. illustratsioone) või teha selles muid muudatusi, mis ei ole autorilepingus fikseeritud.

Üpris tihti lisavad kirjastused raamatusse sponsorreklaami jms. Ka see ei ole autori nõusolekuta lubatud. Hilisemate pretensioonide vältimiseks peaks sellise reklaami lisamine olema fikseeritud autorilepingus.

Kirjastajate omavoli puhul jääb autorile alati võimalus pöörduda autoriõiguse seaduse 80. ja 81. paragrahvis fikseeritud kaitse saamiseks õiguskaitseorganite poole.

KALEV RATTUS,
Eesti Autorite Ühingu tegevdirektor

MONUMENT

20. oktoobriks 1994 oli reisilaeval Estonia hukkunute mälestuse jäädvustamiseks Eesti Kultuurifondi arvele 702001 Tallinna Pangas, märgusõna "Monument", laekunud raha:

Aivar Tsarski 500 krooni
Viivi Kuljus (Võru) 100 krooni
Katrin Tikerpuu 10 krooni
Spordiliidu "Põltsamaa" diskoteek "Joy" 1000 krooni
Salva Kindlustuse AS 5000 krooni
AS Halpo 5000 krooni
Eesti Kultuurifond 10 000 krooni
Eesti Meditsiiniraamatukogu 1000 krooni
AS Võru KEK 5000 krooni
Jaak Oll 25 krooni
Otto Reinson 100 krooni
AS Detergent 2000 krooni
AS Helreko 1000 krooni
AS Saara 400 krooni
AS Helkur 100 krooni
Harjumaa Omavalitsuse Liit 1000 krooni
Paide LV 350 krooni
Kokku: 32 585 krooni

Info telefonil 44 58 36.

Eesti Kultuurkapital alustab tegevust

Kultuuri- ja Haridusministeerium kutsus esmaspäeva õhtul kokku Eesti Kultuurkapitali (EKK) sihtnõukogude avakoosoleku, kus Harri Taliga tegi teatavaks kõige pakilisemad ülesanded.

Üritati arutada toetuste jagamise poliitikat, ent peagi selgus katse ennatlikkus, sest pole veel ettekujutust EKK majandusvõimalustest ega ka mängumaast. Mõlema selgitamiseks vajatakse ülevaadet 1995. aasta riigieelarvest.

Vaieldi ka EKK kantselei mõeldava asukoha üle, kuid seegi jäi otsustada veel moodustamata EKK nõukogule. Et valitsus saaks EKK nõukogu koosseisu kinnitada ja nõukogu ise tööd alustada, oli kiire sihtkapitalide nõukogu esimeeste ja aseesimeeste valimisega. Nii jaguneski üldkoosolek EKK seitsme sihtkapitali valimiskoosolekuteks, mille tulemuste põhjal loodetakse järgmisi samme juba järgmisel nädalal.

Foto: Kalju Pruul

■ 14. oktoobril esietendus Endla teatri suures saalis inglise vanema põlve dramaturgi ja näitleja Noël Cowardi (1894-1973) näidend "Üleannetu vaim", mille lavastas Vello Rummo ja kunstnikutöö tegi Silver Vahtre (külalisena). Mängivad Lii Tedre, Elmar Trink, Katrin Nielsen, Merike Tatsi, Helle Kuningas, Andres Ild ja Katrin Tuuksam või Liisa Aibel.

ESIETENDUS

■ 7. oktoobril esietendus Pärnu teatris Endla Astrid Reinla näidend "Nii nad tapsid...", mis valmis Henn-Kaarel Hellati jutustuse "De mortuis" ainetel. Näidendi lavastaja on Raivo Adlas, kunstnikutöö Liina Pihlakult (külalisena), muusikaline kujundus Peeter Volkonskilt. Mängivad Tene Ruubel, Ahti Puudersell ja Enn Keerd.

■ 16. oktoobril esietendus Eesti Riiklikus Nukuteatris Leelo Tungla nukunäidend "Lehmatari lugu", mille lavastas Hendrik Toompere, kujundas Raivo Järvi ja lauluviisid kirjutas Tõnu Raadik. Mängivad Külli Palmsaar, Heino Seljamaa, Mare Mander, Riho Rajand, Maie Toompere, Hendrik Toompere, Tõnu Tamm, Are Uder ja Viiu Kõrvits.

Kontsert flöödimuusikast

Niisuguse tagasihoidliku pealkirja taha peitis end sel esmaspäeval Õpetajate Majas üks ütlemata südamlik ja rahvarohke pidu — tähistati teeneka flötisti ja pedagoogi Kaljo Westi 70. sünnipäeva.

Juubilarile esinema mahtus ainult väike osa tema õpilastest: Peeter Malkov, Urve Sepp, Reet Sukk, Jaan Õun jt., kellele oli toeks ka Õpetajate Maja kammerorkester maestro juhatusel. Kuid saalis oli küll vist rekordarv flöödimängijaid, keda Eestimaal kunagi koos nähtud. Õpetajat tuldi tänama nii Tallinnast kui kaugemaltki. Kohal olid needki, kes kunagi flöödil alustanud, nüüd mõnel teisel alal kuulsaks saanud, nagu heliloojа Erkki-Sven Tüür ja laulja Veiko Kiiver.

Onu Raivo uus lastekalender

Foto: Teet Malsroos

Koostöös firma SchwanSTABILO Eesti müügiesindaja, AS-iga BürooTARVE on kunstnik Raivo Järvi valmis saanud 1995. aasta lastekalendri. Rõõmsavärviline loomajoonistustega kalender jõuab ka idaturule, Eestis hakkab see maksma kuni 20 krooni.

Fotol demonstreerib onu Raivo järgmise aasta kalendri idee joonistamist.

KALENDER

24. oktoober

70 aastat tagasi (1924) sündis Tallinnas geoloog, geoloogiadoktor **Ralf Männil**. Lõpetas 1955 Irkutski Ülikooli ning töötas a-st 1956 Teaduste Akadeemia Geoloogia Instituudis, oli 1966—1967 stratigraafia ja paleontoloogia ning mikropaleontoloogia sektori juhataja. Tema monograafia "Balti basseini areng ordoviitsiumis" on Eesti geoloogiakirjanduse tippteos. Suri 27. sept. 1990 Tallinnas.

26. oktoober

80 aastat tagasi (1914) sündis ameerika näitleja **Jackie Coogan**, kes ühena vähestest ameerika filmi lapstähtedest suutis ka täiskasvanult näitlejana läbi lüüa. Filmiajalukku on ta läinud eelkõige Charles Chaplini kaaslasena Chaplini filmis "Väikemees" (1921). Suri 1. märtsil 1984.

27. oktoober

150 aastat tagasi (1814) sündis Göteborgis rootsi ajakirjanik ja publitsist **Klas Pontus Arnoldson**, kes sai 1908.a. koos taani patsifisti Frederik Bajeriga Nobeli rahuauhinna. 16-aastaselt katkestas ta kooli ja asus tööle raudteele, 21-aastaselt oli juba jaamaülem. Samal ajal täiendas pidevalt oma filosoofia-, ajaloo- ja religioonialaseid teadmisi. Osava publitsisti ja kõnemehena sai ta 1882.a. Riksdagi liikmeks, kellena nõudis pidevalt, et võetaks vastu resolutsioon Rootsi neutraliteedi kohta (sai teoks alles 1914.a.). Pooldas Norra eraldumist Rootsist (toimus 1905.a.). Esitas 1908.a. ülemaailmse referendumi korraldamise idee, millega taotles kõigi riikide relvajõudude laialisaatmist ja piirdumist ülemaailmse politseiga. Kaitses seda ideed ka siis, kui Esimene maailmasõda oli puhkenud. Suri 20. veebr. 1916 Stockholmis.

90 aastat tagasi (1904) sündis Virumaal Palmse vallas ajakirjanik, humorist ja kunstnik **Riho Lahi**. Ta on töötanud pedagoogina Rakveres ja Tartus ning ajakirjanikuna Edasi toimetuses. Tuntud eelkõige Kihva Värdi lugude autorina (huumorivalimikud "Kihva Värdi kiusujutud", "Kihva Värdi läheb objektile", "Värdi"). Avaldanud veel põljetonide kogumiku "Ühepajatoit Rakvere moodi" ja mälestusteraamatu "Kohtumised". 1993.a. ilmus teose "Kihva Värdi elu ja seiklused" 1. osa (kaasautor Kalju Lomp). On ühtlasi tunnustatud eksliibrisekunstnik.

80 aastat tagasi (1914) sündis Walesist pärit inglise kirjanik **Dylan Thomas**, kes on loonud peamiselt metafoorirohket, mõneti sürrealismi sugemetega luulet. Tema tuntuim proosateos on "Kunstniku kutsikapõlveportree" (1940). Eesti keelde tõlgituna on ilmunud luule valikkogu "Surmad ja sisenemised" (1972) ja kuuldemäng "Piimmetsa vilus" (1970). Suri 9. nov. 1953.

50 aastat tagasi (1944) sündis Virumaal Lüganuse vallas Purtse-Uuekülas kujur **Lembit Palm**, kelle esimene personaalnäitus oli 1978.a. Tegutsenud Kunstiülikooli õppejõuna.

28. oktoober

80 aastat tagasi (1914) sündis ameerika bakterioloog ja seroloog **Jonas Edward Salk**. Oli a-st 1947 professor Pittsburgis ja juhatas 1963—1975 endanimelist instituuti San Diegos. Valmistas esimesena koekultuurides paljundatud polioviirustest poliomüeliidivastase vaktsiini, mille süstimise abil sai häid tulemusi poliomüeliidi (lastehalvatustõve) profülaktikas.

75 aastat tagasi (1919) sündis Šveitsi päritolu saksa lavastaja ja näitleja **Bernhard Wicki**. Oli alates 1940. aastaist näitleja ja lavastaja Viini, Müncheni, Salzburgi, Zürichi ja Baseli teatris, hiljem peamiselt Viinis ja Münchenis. Lavastanud filmid "Sild" (meil "Ränk hind"), "Isa Malachiase ime", "Visiit", "Tsitadelli purustamine", "Ämblikuvõrk" jt. ning mänginud paljudes filmides.

30. oktoober

50 aastat tagasi (1944) sündis Tallinnas flötist **Sigrid Orusaar**. Lõpetanud 1968 Tallinna Konservatooriumi flöödierialal ning olnud Estonia orkestri solist ja flöödirühma kontsertmeister. Esinenud kontsertidel solistina ja ansamblis.

Selgusid Nobeli auhinna laureaadid

Möödunud nädalal esmaspäevast reedeni oodati kogu maailmas uudiseid Stockholmist ja Oslost: oli Nobeli auhindade määramise aeg.

Esmaspäeval, 10. oktoobril määras Rootsi Kuninglik Meditsiiniinstituut **Nobeli meditsiinipreemia** Ameerika Ühendriikide teadlastele **Alfred Gilmanile** ja **Martin Rodbellile**, kes teineteisest sõltumatult tuvastasid esimesena G-proteiini olemasolu ja selle toime raku funktsioonidele. Laureaatide väljakuulutamisele järgnenud pressikonverentsil ütles Karolinska instituudi farmakoloogiaprofessor Bertil Fredholm, et Gilmani ja Rodbelli teaduslik töö on aidanud lahendada palju probleeme ning heitnud valgust haigestumise põhjustele.

Nobeli majanduspreemia jagasid omavahel ameeriklane **John Nash**, Ungaris sündinud, kuid praegu USA-s töötav **John Harsanyi** ja sakslane **Reinhard Selten**. Rootsi Teaduste Akadeemia hindas preemia määramisega kolme teadlase teedrajavat analüüsi matemaatilises mängude teoorias. "Mängude teoorial on äärmiselt oluline roll majandusmatemaatikas, juhtimismatemaatikas ja mujal, tihti on selle ala tippspetsialistid ka otseselt hõivatud riigi strateegiliste huvide analüüsi ja sünteesiga," kirjutas sel puhul Mart Remmel Rahva Hääles (12. okt. 1994).

Nobeli füüsikapreemia laureaatideks tunnistati **Bertram N. Brockhouse** Kanadast ja **Clifford G. Shull** Ameerika Ühendriikidest nende "teedrajava panuse eest neutronite hajumise tehnika arendamisel tihendatud aine uurimiseks". "Brockhouse'i ja Shulli uuringutel põhinevad nii mõnegi nüüdseks Nobeli auhinna saanud teadlase tööd," kinnitab Nobeli preemia toimkonna ametlik teade. "Nad tegid oma teedrajava töö Kanada ja Ühendriikide esimestes tuumareaktorites 1940. aastate lõpul ja 1950. aastate algul." Lisagem siia, et Brockhouse on teine kanadalane, kelle tööd hinnatakse selle kõrge tunnustuse väärilisek.

Nobeli keemiapreemia sai Ungaris sündinud ja sealt pärast 1956. aasta ülestõusu nurjumist USA-sse emigreerinud **George Olah**, kelle uurimistöö olulisemaid suundi on süsivesinike käitumise uurimine superhapetes. George Olah' uurimustele toetudes on võimalik toota kõrgema oktaanarvuga bensiini, suurendamata saastamist. Seetõttu on tema töö vastu huvi tundnud USA võimsad naftakompaniid.

Nobeli kirjanduspreemiast on eraldi pikemalt juttu meie lehe kirjandusleheküljel. Selle sai jaapanlane **Kenzaburo Oe**.

Nobeli rahupreemia komitee otsus imbus avalikkuse ette juba enne ametlikku väljakuulutamist. Preemia jagati kolme mehe, Iisraeli peaministri **Yitzak Rabini**, välisministri **Shimon Peresi** ja Palestiina Vabastusorganisatsiooni liidri **Yasser Arafati** vahel. Kolm meest üllatasid maailma mullu septembris, kui pärast salajasi läbirääkimisvoore Norras kirjutati Washingtonis Valges Majas alla Iisraeli ja PVO kokkuleppele. Preemia selline määramine on põhjustanud ka poleemikat. Arafatti endiseks terroristiks pidav Kaare Kristiansen loobus oma kohast Norra Nobeli komitees, sest ta ei saanud otsusega nõustuda.

Nobeli laureaatidele antakse preemia — Alfred Nobeli kujutisega kuldmedal, diplom ja tšekk seitsmele miljonile Rootsi kroonile — kätte Alfred Nobeli surma-aastapäeval, 10. detsembril.

Hans Christian Anderseni auhind

Käesoleval aastal jagati välja järjekordsed Hans Christian Anderseni medalid. Auhinda taotlenud 22 maa kirjaniku ja 20 maa raamatukunstniku loominguga tutvunud rahvusvaheline žürii otsustas, et 1994. aasta H. Chr. Anderseni preemia laureaadi tiitli pälvivad Jaapani luuletaja Michio Mado (sünd. 1909) ja Šveitsi raamatukunstnik Jörg Müller (sünd. 1942).

Sellele lisaks leidis eriti märkimist Argentina lastekirjanik Maria Elena Walsh (sünd. 1930). Tänaseks on teada ka *IBBY Honour Listi* (aunimekirja) pääsenud ja audiplomi saanud autorid, kunstnikud ja tõlkijad. Sealt võime leida kolm eestlast: **Voldemar Miller** "Merehundi juttude" eest, **Jaan Tammsaar** muinasjutukogumiku "Rehepapp ja vanapagan" illustratsioonide eest ning **Vladimir Beekman** "Vahtramäe Emili" ja teiste Astrid Lindgreni teoste tõlkimise eest.

Hans Christian Anderseni auhinda, mida kutsutakse ka väikeseks Nobeli auhinnaks, asutati 1956. aastal maailma väljapaistvaima lastekirjaniku pärjamiseks. 1966. aastast saab selle au osaliseks ka maailma silmapaistvaim lasteraamatuillustraator. Preemiad kuulutab iga kahe aasta tagant välja rahvusvaheline žürii. Eestlastest on žürii töös osalenud Andres Jaaksoo. H. Chr. Anderseni preemia laureaatidest tunnevad meie lapsed Eleanor Farjeoni, Tove Janssoni, James Krüssi, Astrid Lindgreni, Christine Nöstlingeri, Gianni Rodari, Bohumil Říha, Annie M.G. Schmidti, Maurice Sendaki ja Jiří Trnka loomingut.

Elamisväärse Maailma auhinna laureaadid

The Right Livelihood Award Foundation (Elamisväärse Maailma auhinna fond) annab teada, et 1994. aasta auhind tõstab esile lapsi, vaimseid väärtusi ja pärismaiseid kultuure. Tänavused auhinnad lähevad Rootsi lastekirjanikule Astrid Lindgrenile, Nigeeria inimõiguste aktivistile Saro-Wiwale ning India ja Trinidadi kahele heategevus- ja abiorganisatsioonile.

Elamisväärse Maailma auhind, mille suurus on tänavu 250 000 USD, antakse tavakohaselt üle Rootsi parlamendis 9. detsembril, üks päev enne Nobeli preemiate üleandmistseremooniat. Ajakirjanduses nimetatakse seda alternatiivseks Nobeli preemiaks.

Elamisväärse Maailma auhinna asutas **Jakob von Uexküll** sooviga esile tõsta neid, kelle tegevus kõige paremini lahendab meie tänase maailma praktilisi probleeme, pidades Nobeli preemiaid sageli liialt elitaarseks ning elukaugeks.

Uexküllil asutatud on ka Elamisväärse Maailma auhinna ideele väga lähedane Eesti Taassünni auhind, mida peagi juba kolmandat korda üle antakse. Eesti Taassünni auhinna taotluste esitamine kestab 1. novembrini.

RIINA LÕHMUS

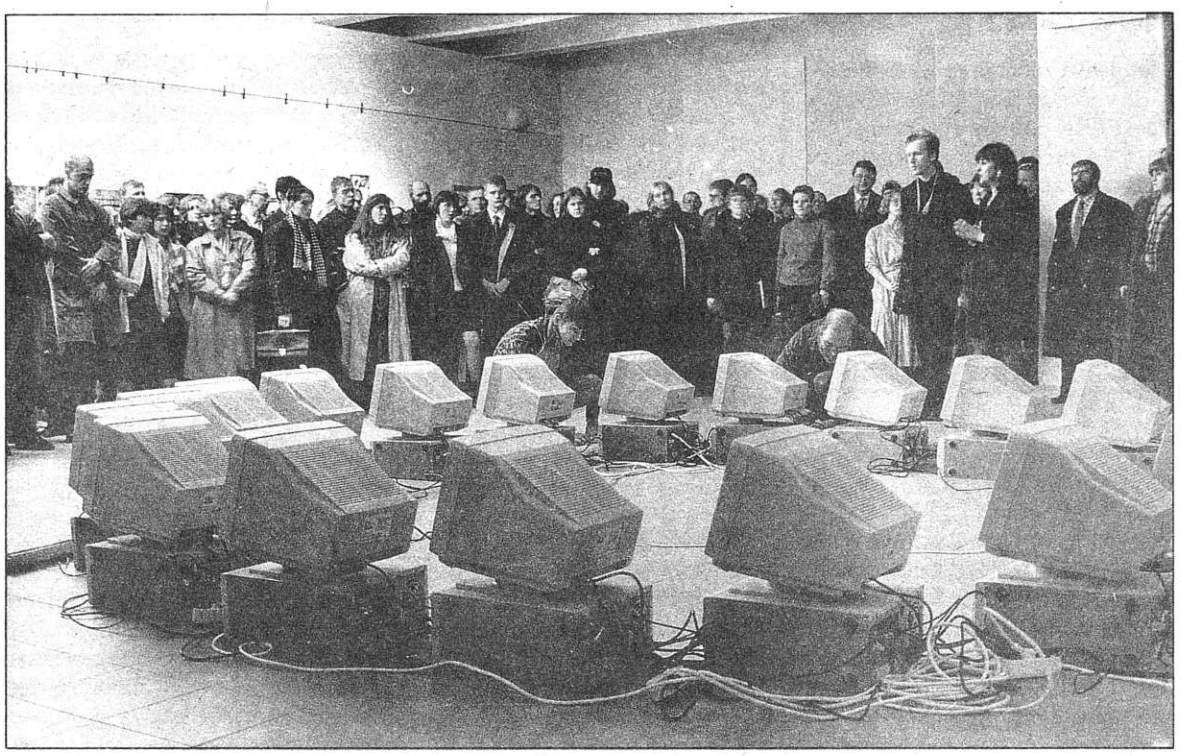

Action *pärast Ajaloo Instituudist väljumist.*

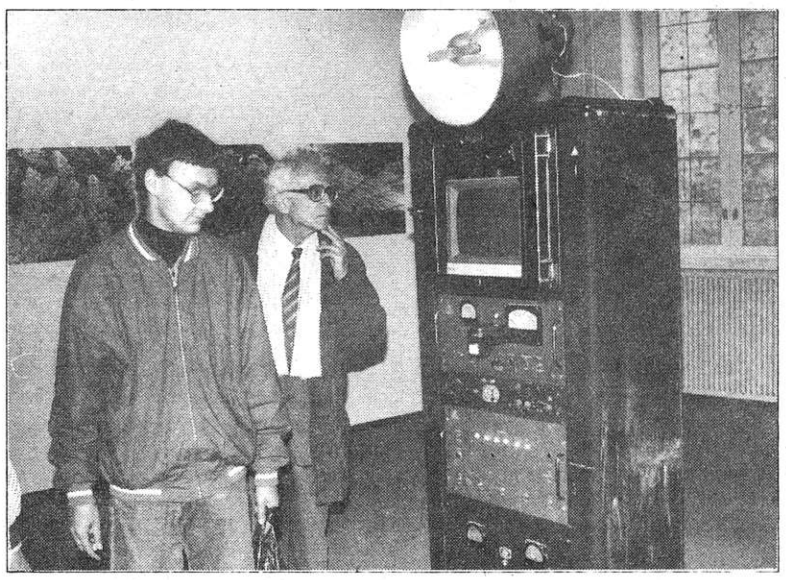

Mart Viljuse "Must subjekt" Artmaideni galeriis.

Näituse "Olematu kunst" avamise lugu

Sorosi keskuse aastanäitus avati 14. oktoobril Ajaloo Instituudi galeriis Rüütli tänavas, sest meie suurimais ja esinduslikemais näituseruumides Kunstihoones toimub just aasta suurim *performance* — remont. *Performance* katkestas ka avatseremoonia Ajaloo Instituudi galeriis: sisenenud politseinik teatas mahedalt, et ta palub vähemalt sajapealisel rahvahulgal majast väljuda, sest on tulnud pommiähvardus.

Fotol avamine Raoul Kurvitza installeeritud kompuutrite taustal.

Fotod: Teet Malsroos

Voldemar Väli ülevaatenäitus

Maalikunstnik Voldemar Väli esitab Rahvusraamatukogu avaras näitusesaalis oma loomingu paremikku alates 1940. aastate realistlikest žanri- ja esindusportreedest ning 1960. aastate konstruktivismimõjulistest kompositsioonidest kuni 1980. aastate abstraktsete ning poolabstraktsete, kohati unenäoliselt fantastiliste piltideni.

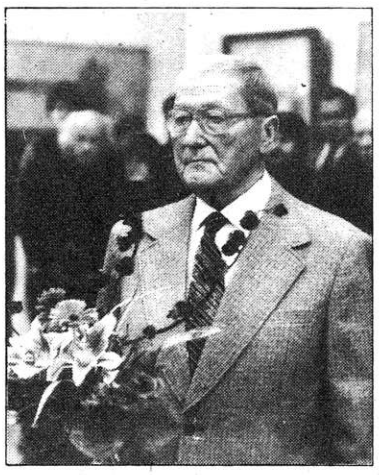

Voldemar Väli sünnipäevanäituse avatseremoonial.

Foto: Teet Malsroos

Tema meelišžanriks läbi aegade on siiski jäänud portree. Neist mitmetel on peale esteetilise ka suur kultuurilooline väärtus; lisaks kunstniku autoportreedele eri aegadest kohtame siin maalikunstnik August Jansenit (1955), näitlejaid Kaarel Karmi (1959), Albert Üksipit (1949), Tiit Kuusikut (1947), Tiiu Randviiru (1966), helilooja Uno Naissood (1984), kirjandusteadlast Oskar Kruusi (1990), kunstiteadlasi Villem Raami (1988) ja Helmi Üprust (1946). Kunstniku 85. sünnipäevale pühendatud näitus on avatud 3. novembrini.

Hando Mugasto noorusaja looming

10. oktoobril avati Tallinna Kinomajas näitus "Hando Mugasto (1907—1937) varase noorusaja loomingust".

Väljas on valik kunstniku Rakveres loodud akvarelle ja Pallases esimesel õpiaastal tehtud gravüüre ning joonistusi, kui ta töötas Viiralti käe all.

Eksponeeritud teosed kuuluvad Mart Lepa kunstikogusse.

Lend Mustpeade Maja galeriis

Mustpeade Maja galeriis (Pühavaimu tn. 9) avati 18. oktoobril näitus "Lend '94". Lennati läinud kevadel Tallinna Sidekooli fotoerialalt. Osalevad Mark Raidpere, Hele-Mai Alamaa, Piret Räni, Mae Lambing.

Debütantide näitus mõjub nii ideelt kui visuaalselt. Subjektiivne nägemus puudutab teravalt sotsiaalseid ja üldinimlikke probleeme. Näitus on lahti 29. oktoobrini.

MARI SOBOLEV

● **7. septembril avati Kohtla-Järve põlevkivimuusemis kaks uut fotonäitust. Carl Sarapi** ja **Peeter Toominga** fotokomplekt "55 aastat tagasi — Saaremaa" on aja- ja kultuurilooline ülevaade ühe saare elust, **Tiit Hundi** (Eesti loodusmuuseum) "Silvia" aga fotokogu Rootsi kuninganna Silvia elust ja tööst.

Rahvusvaheline preemia eesti arhitektile

Jaapani klaasifirma Central-Glass korraldas rahvusvahelise konkursi teemaja ideekavandi saamiseks, millel osales ligi 600 projekti. Viiest jaapani arhitektist koosnev žürii määras käesoleva aasta septembris III preemia noorele eesti arhitektile, 1994.a. veebruaris Tallinna Kunstiülikooli arhitektidiplomi saanud Toomas Tammisele, kes töötab arhitektuuribüroos HARMIN.

Ülesanne oli näiliselt lihtne — kavandada väike teemaja vähestele külastajatele konkreetse asukoha piiranguteta. Toomas Tammis kavandas teemaja jaapanipärase mediteerimiskohana ja andis sellele arhitektuurse ruumi moodustava kivirahnu kuju. Seda metallvõrguga klaasist vormi ümbritseb vaimse keskendumiskoha aurana illusoorne, looduskeskkonnas haihtuv ruum klaasist paneelidega.

OLEG KOTŠENOVSKI

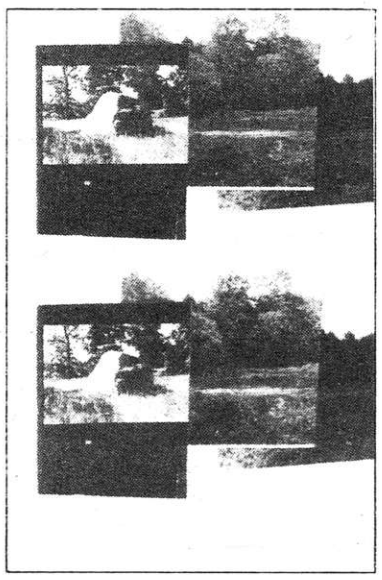

Fragment Toomas Tammise võistlustööst.

Eesti kunstniku looming Austraalia eragaleriides

Tartu kunstnikul ja ülikooli kunstikabineti juhatajal Andrus Kasemaal on oktoobrikuu jooksul avatud kaks ekspositsiooni Austraalia esinduslikumates eragaleriides.

Annadale'i galeriis Sydney's (18.10.94—1.11.94) on Kasemaa mustvalgeid joonistusi koos austraalia kunstnike Jon Cattapani, Richard Goodwini, Rasemary Laingi ja Janet Laurence'i töödega.

Canberra Solanderi galeriis lisanduvad 14. ja 15. novembril joonistustele ka pastellmaalid. Väljapaneku jooksul demonstreerib kunstnik pildiahela saamisprotsessi.

Ajalehe *The Australian* kunstikriitik Elwyn Lynn väljendas oma arvamust Kasemaa tööde kohta järgmiselt: *"Ükski selle maa (Austraalia — M. T.) kujurite joonis ega skits ei kanna sama intensiivset fantaasiat ega näita sellist tehniliste vahendite laia repertuaari. Tema töö peaks lisama uue mõttesuuna mütoloogiliste teemade alal."*

Hiljutisel vestlusel kõneles Andrus Kasemaa põhimõtetest ja oma näitusetöödest. "Joonistan nagu skulptor. Tunnen järsku, kuidas heledast ja tumedast paber vormiks muutub, nagu vooliksin savi, mis on pehme ja mõnus. Ja edasi on nagu elamine.

Tahan seda teha, mida ma ei tea. On omaette põnev, et mõte selgub alles töö valmides. Nii näengi, et alateadvuslikud tungid voolavad paberile ilma mõtlemata.

Hakkasin nii hilja joonistamisega tegelema, et ei ole veel tüdinud. Eestis öeldakse minu kohta, et nii palju õppinud, aga ikka teeb rõõmuga.

Tihti küsitakse, missuguse mulje on mulle jätnud Austraalia — maastik, inimesed, metsad, linnad ja elulaad. Enda üllatuseks pean nentima, et töödega, millega näitusel esinen, vastan küsijatele. Näiteks "Kaardimajakeste" seeria käsitleb austraallase kahte omapära: õnnemängu ja oma majakeses elamist — "kaardimänguga kaardimajakeses, õnnemänguga õnnemajakeses".

"Liivakasti" seeria kujutab elumängu, mis toimub siin, liivakivil ja liiva peal. Sari "Keerukujud" on enda kallistajad, siit ka teiste kallistajad ja mõistjad.

"Sõja" sari osutab vaenuvägede väljaajamisele, mis lõikus minu Austraalia-elusse. Ja siis see valdavaim mulje — paabellik rasside ja rahvaste rohkus ning see värv/valgus, mis siin lummab, võlub, salgab mõtteid ja paljastab tundeid... Aga see on juba järgmise näituse arm ja avastus."

MALLE TOHVER,
Eesti Vabariigi peakonsulaadist Sydney's Kultuurilehele

Eesti Oskar Wilde'i Seltsi vahuveinipärastlõuna

16. oktoobril alates kella viieteistkümnest tõi legendaarse jäälõhkuja "Suure Tõllu" messiruumi kokku harjumatult uuenäolise seltskonna. Selts muide on rõhutatult elitaarne, liikmeid ei enam kui 30, eesmärgiks koondada puhta kunsti austajaid, kes eebenipuust tornist väljudes ka esinemistahet ilmutaksid. Laulsid Margarita Voites, Erkki Otsman, Kaire Vilgats ja Toomas Kuter. Oscari kunstmuinasjutu esitas Leili Bluumer. Seltsi eesmärgiks on püsti panna vaimselt köitvaid ja elitaarsust edendavaid koosviibimisi võimalikult efektses miljöös. Suurepärane tort lõigati lahti ja koosviibimine sujus.

PEETER KÜNSTLER

Kõrgharidusest, teadusest, riigieelarvest ja investeeringutest

RIIGIKOGU KULTUURIKOMISJONIS

● **Riigikogu täiskogu V istungjärgu neljandal töönädalal võeti teisel lugemisel vastu kultuurikomisjoni algatatud riigilõivuseaduse muutmise seadus, mille järgi ei tule mittetulundusühingute registreerimisel ja ümberregistreerimisel maksta mitte 1000, vaid 100 krooni, põhikirja muudatuste tegemisel aga senise 100 krooni asemel 25 krooni.**

● **Kultuurikomisjon jätkas oma istungitel kõrgharidust puudutava seaduseelnõu ning teadus- ja arendustegevuse seaduseelnõu arutamist. Arutelude tulemusena esitas kultuurikomisjon 13. oktoobril Riigikogu menetlusse ülikooliseaduse** ning **teadus- ja arendustegevuse** seaduste eelnõud. Komisjon tegi Riigikogule ettepaneku arvata menetlusest välja vabariigi valitsuse algatatud kõrgkooliseaduse eelnõu ning vabariigi valitsuse algatatud teadus- ja arendustegevuse seaduse eelnõu.

Uus eelnõu kannab nime "Ülikooliseadus", mis vaatleb ülikoole kui integreeritud õppe-, kultuuri- ja teadusasutusi, kus on võimalik omandada akadeemilist kõrgharidust. Seaduse rakendusosas on öeldud, et **akrediteerimisotsuse tegemiseni on ülikoolideks Tartu Ülikool, Tallinna Tehnikaülikool, Eesti Muusikaakadeemia, Tallinna Pedagoogikaülikool, Tallinna Kunstiülikool ja Eesti Põllumajandusülikool**. Eelnõu ei käsitle teisi kõrgharidust võimaldavaid õppeasutusi, mida tinglikult nimetatakse rakenduskõrgkoolideks. Nende kohta tuleb vastu võtta eraldi seadus.

Uue institutsioonina sätestab eelnõu **ülikooli juhatuse**. Kui ülikooli nõukogu tegeleb õppe- ja teadustööga, siis ülikooli juhatus on mõeldud eelkõige eelarve ja majandusküsimustega tegelemiseks.

Ülikooliseadus sätestab, et õppimine ülikoolis on tasuline, kusjuures õppemaksu täpse suuruse kehtestaks ülikooli juhatus. Õppemaks jääks tervikuna ülikooli käsutusse.

● **Selle aasta 12. mail sai kultuurikomisjon oma menetlusse vabariigi valitsuse algatatud teadus- ja arendustegevuse seaduse eelnõu, mis jõudis kevadel teise lugemise katkestamiseni muudatusettepanekuid läbi hääletamata. Ka selle eelnõuga töötamine viis uue, samanimelise eelnõuni.** Võrreldes menetlusest välja arvatud eelnõuga, on kõige enam muutunud **Eesti Teaduste Akadeemiat** puudutav paragrahv. Oluliseks peeti sätestada Eesti Teaduste Akadeemia ülesanne seista Eesti teaduse taseme ja teadustulemuste Eesti arengu huvides rakendamise eest. On sätestatud ka **akadeemiku** mõiste, mille kohaselt akadeemik on oma valdkonnas tegev tippteadlane või kultuuritegelane, kes kannab hoolt vastava valdkonna arengu eest ning osaleb aktiivselt riigi arengukavade koostamises ja elluviimises.

Seaduse rakendusosa näeb ette Eesti Teaduste Akadeemia ümberkujundamise, TA instituutidena tegutsevad teadusasutused peaksid integreeruma ülikoolidega.

Teaduste Akadeemia esimese koosseisu nimetab viie kuu jooksul arvates seaduse jõustumisest **Rahvuslik Arendusnõukogu**. Suure tähenduse peakski ühiskonnas omandama Rahvuslik Arendusnõukogu, kelle peamisi ülesandeid on nõustada vabariigi valitsust teadus- ja arendustegevuse asjus ning osaleda riiklike programmide ja riigieelarve seaduse väljatöötamisel.

Mõlemad eelnõud olid planeeritud esimesele lugemisele 20. oktoobriks. Diskussioon alles algab.

● **13. oktoobril alustas komisjon istungite sarja, mis on pühendatud 1995. aasta riigieelarvele.** Kuulati Muinsuskaitseameti peadirektori **Jaan Tamme** ja ekspertiisiosakonna juhataja **Ülo Puustaki** selgitusi. **Muinsuskaitseametile** on kultuurimälestiste remondiks ja restaureerimiseks eraldatud 17 645 000 krooni. Selle summa sees pole arvestatud täismahulist restaureerimist. Eesmärk on lõpetada linnused, likvideerida avariiseisundeid, päästa katuste jm. remondiga, mida päästa annab. Plaanid tulevaks aastaks olid juba ammu tehtud, kui selgus Tartu Ülikooli peahoone olukord.

Tartu ohtlik tsoon on tegelikult laiem kui vaid TÜ peahoone — see on botaanikaaiast raekojani, Emajõe kaldast Toomemäeni. Olukord vajab uurimist ja lahendamist.

Üles on kerkinud samuti **mõisate** küsimus. Lagunemist ei suudeta peatada, ka meie esindusmõisad Palmse ja Sagadi on amortiseerunud: aeg ja kliima on teinud oma töö ning siiagi tuleks investeerida. Positiivse näitena toodi Haapsalu linnavalitsuse suhtumine kultuurimälestistesse. Nii investeerib riik vaid sümboolselt Haapsalu linnuse varemete konserveerimisse ja raudteejaama taastamisse, enamiku kulusid katab omavalitsus.

● **Kuulati ka informatsiooni Kultuuri- ja Haridusministeeriumi investeeringute kohta. Selgitusi andsid ministeeriumi kantsler Veikko Jürisson, riigivarade nõunik Voldemar Promet ja riigivarade talituse juhataja Tõnu Kaldre.** Investeeringuteks oli esialgu eraldatud 70 mijonit, kuid hilisemal arutelul võttis valitsus sellest maha 7 miljonit, mis oli mõeldud Kunstimuuseumi Kadrioru lossi restaureerimiseks.

Kui ministeerium arvas kokku kõik taotlused, sai ta summaks 2,7 miljardit. Aastas oleks vaja süsteemi vajaduste rahuldamiseks umbes 200 miljonit. Seega, kui on vaid 63 miljonit, tuleb teha range valik. Peetakse õigeks lõpetada pooleliolevad objektid, uusi objekte alustada ei suudeta.

Suuri probleeme on tekkinud seoses tagastatavate hoonetega, sest mitmed kultuuriasutused on jäänud suisa tänavale. On kolm olulist objekti, mille ehitamise nimel avalikkuses palju võideldud — Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kunstimuuseum ja Eesti Muusikaakadeemia.

On tarvis tõsist arupidamist ja Riigikogu tasandil otsustamist. Kultuurikomisjon palus ministeeriumilt veel täpsemaid kalkulatsioone (juba esitatud üsna põhjalikule ülevaatele lisaks), et seda küsimust esmalt komisjonis ning seejärel juba laiemalt arutada.

TERJE PÕDER

Vabaduse värav Stockholmis

7. oktoobril vabastati Stockholmis kattest mälestussammas "Vabaduse värav". Sammas on püstitatud tänuks rootsi rahvale eestlastest põgenikele ja eestirootslastest ümberasujatele peavarju andmise eest tormistel sügiskuudel viiskümmend aastat tagasi. Ja nende mälestuseks, kes ei jõudnud pärale.

Avamisest võtsid osa ka kuningas Karl XVI Gustaf, Eesti suursaadik Rootsis Margus Laidre ja hulk prominentseid külalisi. Mälestussamba asukoht Manillaholmeni neemel Djurgaardeni haljasala rannal on mõjuv, see on näha Stockholmi linnasadamat külastavate reisilaevade pardalt.

Mõte püstitada mälestussammas sai alguse rohkem kui aasta tagasi, kui tegevust alustas töörühm "50 aastat Rootsis". Raha saadi korjanduse teel. Mälestussamba loomiseks kutsuti eesti kunstnikke üles esitama kavandeid. Žürii üksmeelne valik langes Tallinna Kunstiülikooli õppejõu Matti Variku Vabaduse värava kavandile.

Mälestusmärk kujutab endast kaheksa meetri kõrgust hallist graniidist raiutud kitsa piluga väravalaadset sammast.

Graniiti on raiutud tekst:

Vabaduse värav

Eestlaste ja eestirootslaste tänu rootsi rahvale

anno 1994

Pronkstahvlil seisab:

"Tulime väikestes paatides üle mere pakku terrori ja diktatuuri eest. Meid jõudis kohale kolmkümmend tuhat meest, naist ja last — töölisi, kalureid, talupoegi, haritlasi... Meid koheldi hästi, me saime tööd, rajasime kindlustundes kodud ja perekonnad. Me ei unustanud kunagi maad, kust olime sunnitud lahkuma, ja me töötasime ta vabaduse heaks. Olgu Vabaduse värav tunnistajaks rootslaste inimlikkusele ja sallivusele nende suhtes, kes otsisid varjupaika kurjal ajal, ja meenutagu ta üht rahvakildu, kes siin leidis endale uue kodu.

Eestlased ja eestirootslased Rootsis."

INGO LAAS, Stockholm

Filmid Tallinna Kinomajas

Reedel, 21. oktoobril kell 18 linastub Tallinna Kinomajas (Uus tn. 3) viimaste aastate paremaid Venemaal tehtud tõsielufilme — Viktor Kossakovski "Belovid". Pärast seanssi kohtub režissöör vaatajate ning ajakirjanikega.

24.—30. oktoobrini näidatakse prantsuse kirjanikust filmirežissööri Marguerite Durasi filme, samuti kaht tema raamatute põhjal tehtud filmi.

Esmaspäeval, 24. X kl. 18 MARGUERITE DURASI FILMIPÄEVADE AVAMINE. **"NATHALIE GRANGER"** (1972). Stsenarist ja režissöör **Marguerite Duras.** Mängivad **Lucia Bosé, Jeanne Moreau, Luce Garcia Ville, Gérard Depardieu** jt. (film on prantsuse keeles);
kl. 20 "NATHALIE GRANGER" (sünkroontõlge eesti keelde).
Teisipäeval, 25. X kl. 18 "INDIA SONG" (1974). Sts. ja rež. **Marguerite Duras.** Mängivad **Delphine Seyring, Michael Londsdale, Matthieu Carrière, Claude Mann** jt. (prantsuse keeles);
kl. 20 "INDIA SONG" (tõlge eesti keelde).
Kolmapäeval, 26. X kl. 18 "VEOAUTO"/"LE CAMION" (1977). Sts. ja rež. **Marguerite Duras.** Mängivad **Marguerite Duras, Gérard Depardieu** (prantsuse keeles);
kl. 20 "VEOAUTO" (tõlge eesti keelde).
Neljapäeval, 27. X kl. 18 "MODERATO CANTABILE" (1960). M. Durasi samanimelise romaani ekraniseering. Rež. **Peter Brook** (prantsuse keeles);
kl. 20 "MODERATO CANTABILE" (tõlge eesti keelde).
Reedel, 28. X kl. 18 "NII PIKK LAHUSOLEK"/"UNE AUSSI LONGUE ABSENCE". Sts. **Marguerite Duras.** Rež. **Henri Colpi.** Grand Prix Cannes'i filmifestivalil (prantsuse keeles);
kl. 20 "NII PIKK LAHUSOLEK" (tõlge eesti keelde).
Laupäeval, 29. X kl. 16 "ATLANDI MEES"/"L'HOMME ATLANTIQUE" (1981). Sts. ja rež. **Marguerite Duras,** mängib **Yann Andréa** (prantsuse keeles);
kl. 17 "ATLANDI MEES" (tõlge eesti keelde);
kl. 18 "LAPSED"/"LES ENFANTS" (1984). Sts. **Marguerite Duras,** rež. **Marguerite Duras, Jean Mascolo ja Jean-Marc Turine.** Mängivad **Axel Bogousslavsky, Tatiana Moukhine, Daniel Gélin, Pierre Arditi** jt. (prantsuse keeles);
kl. 20 "LAPSED" (tõlge eesti keelde).
Pühapäeval, 30. X kl. 18 "AGATHA EHK LÕPUTU LUGEMINE"/"AGATHA ON LES LECTURES ILLIMITÉES" (1981). Sts. ja rež. **Marguerite Duras.** Mängivad **Bulle Ogier ja Yann Andréa.** Hääled: **Marguerite Duras ja Yann Andréa** (prantsuse keeles);
kl. 20 "AGATHA EHK LÕPUTU LUGEMINE" (tõlge eesti keelde).

VALIK NÄDALA KAVAST

Reede, 21. oktoober

19. 00 **"PATUD** ("Sins", USA, 1996) 5 (kordus). Osades **Joan Collins, Timothy Dalton, Gene Kelly, Marisa Berenson**
20.00 ja 20.55 **uudised**
21.00 saatesari **"FOOKUS"**
22.05 Prantsuse mängufilm **"EMMANUELLE II"**. Režissöör **Francis Giacobetti**. Osades **Sylvia Kristel, Umberto Orsini, Catherine Rivet**
23.35 **Tõnu Virve** lühimängufilm **"RINGHOOV"** (Tallinnfilm, 1987). Osades **Kaie Mihkelson, Evald Hermaküla.** Arvo Valtoni novelli "Mustamäe armastus" motiividel.

Laupäev, 22. oktoober

19.00 **Avo Paistiku** täispikk joonisfilm lastele **"NAKSITRALLID** (Tallinnfilm, 1990). Eesti esimese täispika joonisfilmi aluseks on Eno Raua samanimeline muinasjutt.
22.05 **"NUKKUDE ORG"** 11/65
22.30 **"NUKKUDE ORG"** 12/65
22.55 **"MONTE CARLO"** (USA, 1986) 3/3. Režissöör **Anthony Page**. Osades **Joan Collins, George Hamilton, Lauren Hutton, Malcolm McDowell**. Euroopa rikkad otsivad Teise maailmasõja ajal pelgupaika Monte Carlost, kuid sealgi jälitavad neid sõja varjud ja intriigid.
23.55—24.05 **uudiste ajakiri** (*British Satellite News*)

Pühapäev, 23. oktoober

19.00 **Valter Uusbergi** joonisfilm lastele **"LAULULOOD"** (Tallinnfilm, 1985)
Joonisfilmiseriaal **"MOOTORRATTURHIIRED MARSILT"** ("Biker Mice from Mars", USA, 1994) 2/65. Ameerika populaarne laste ja noorte seiklusanimafilm Marsi vaprast hiirerahvast, kes võitleb kurjade sissetungijatega. Pinev sõda otsustab universumi kõigi planeetide saatuse. Viimane lahing toimub meie koduplaneedil. Joonisfilmiseriaal **"ABBOTT JA COSTELLO"**
20.55 seiklussari **"UNISTUSTE HOBUNE"** ("The Rogue Stallion", Prantsuse-Saksa-Hispaania-Inglise 1990) 4/4. Miniseriaali "Seiklused Vaikse ookeani lõunaosas" teine lugu.
21.20 Hollywoodi kaleidoskoop. **"CRUSOE"** (USA, 1988). Režissöör **Caleb Deschanel.** Osades **Aidan Quinn, Ade Sapara, Warren Clark**. Daniel Defoe tuntud romaani motiividel loodud stiilne seiklusfilm, milles nimitegelane on orjakaupleja rollis.
23.25 **Peeter Toominga** dokumentaalfilm **"VALUVESI"** (Tallinnfilm, 1990). Eesti reostatud loodusest

Esmaspäev, 24. oktoober

19.00 **Heino Parsi** nukufilm **"VÄLEK-VIBULANE"** (Tallinnfilm, 1980).
19.30 uudised
19.35 videoprogramm **"OMA ALA PARIMAD"** 2
19.50 saatesari **"ÄRIJUHTIMINE — SEE ON KUNST"** 5/26. Ärimeestele ja juhtidele kavandatud saatesari õpetab eduka juhtimise kunsti. Iga saade käsitleb üht kindlat teemat. 5. osa teema: planeerimine ja juhtimisprotsess.
20.25 uudised
21.00 **Jaan Ruusi** kommentaar. Prantsuse mängufilm **"DELIKATESSID"** ("Delicatessen", 1991). Režissöörid **Jean-Pierre Jeunet, Marc Caro.** Osades **Claude Dreyfus, Dominique Pinon, Marie-Laure Dougnac**. Ebamäärases tulevikus mingi provintsilinna ääres elutseva julma ja lihamaia lihuniku ja teiste selle maja asukate eriskummalisest läbikäimisest. Musta huumori meistriteos, sürrealistlik üllatusterohke fantaasiamäng muusika ja veeuputusega.
22.45 **Mark Soosaare** dokumentaalfilm **"MISS SAAREMAA"** (Tallinnfilm, 1988). 1931. aasta Miss Saaremaa Ljubov Hermanni meenutuste kaudu taastatakse kroonikakaadrite abil Eestimaa ajalugu aastatel 1931—1988.
23.35—23.55 saatesari **"FOOKUS"**

Teisipäev, 25. oktoober

19.00 **Riho Undi** ja **Hardi Volmeri** nukufilmid **"KEVADINE KÄRBES"** (Tallinnfilm, 1986)
"SÕDA" (Tallinnfilm, 1987)
19.30 uudised
19.35 joonisfilmiseriaal lastele **"ELUKEVAD"** ("The Yearling") 36/52
20.00 seiklussari **"PIRAATIDE SAAR"** ("Pirates Island", Austraalia-Prantsuse-Monaco-Hispaania-Inglise, 1990) 1/4. Miniseriaali "Seiklused Vaikse ookeani lõunaosas" kolmas lugu. Tony unistab seiklustest, mis lähevad ootamatult täide, kui ta koos kolme sõbraga on sattunud üksikule saarele, kus võimutseb piraatide kuninganna Blackheart. Lastel tuleb võidelda oma elu pärast.
20.25 uudised
21.20 **"NUKKUDE ORG"** 12/65
21.45 **"NUKKUDE ORG"** 13/65
22.10 saatesari **"SPORTREED"** ("Sportraits") 5/13. **Mark Spitz/George Foreman**

Kaader Tallinnfilmi nukufilmist "Kevadine kärbes".

Kolmapäev, 26. oktoober

19.00 joonisfilmiseriaal **"ABBOTT JA COSTELLO"**
19.30 ja 20.25 uudised
21.20 intervjuu Jaan Kolbergiga. Telesilinastus **"VÕLAUSALDAJAD"** (stuudio Arcadia, 1992). Režissöör **Jaan Kolberg.** Osades **Terje Pennie, Sulev Luik, Arvo Kukumägi**. August Strindbergi näidendi ekraniseering
22.45—23.45 Ameerika helilooja **Cole Porter**

Neljapäev, 27. oktoober

19.00 **Heino Parsi** nukufilmid **"KUNKSMOOR"** (Tallinnfilm, 1977), **"KUNKSMOOR JA KAPTEN TRUMM"** (Tallinnfilm, 1978)
19.40 ja 20.30 uudised
21.25 **"NUKKUDE ORG"** 13/65
21.50 **"NUKKUDE ORG"** 14/65
22.15—23.55 filmiklassika: Hollywoodi kaleidoskoop. **"KERGE ARMASTADA"** ("Easy to Love", USA, 1953). Režissöör **Charles Walters.** Osades **Esther Williams, Tony Martin, Van Johnson, John Bromfield, Carroll Baker**. Veekuninganna romansid Florida kaunis küpressiaias. Cole Porteri muusika, meisterlikud veeballeti *show*'d.

Terje Pennie. Foto: Roland Rajamägi

Kas Eesti Teaduste Akadeemia lõpp?

RIIGIKOGU KULTUURIKOMISJON KAVANDAB EESTI TEADUSTE AKADEEMIA LAIALISAATMIST

Eesti Teaduste Akadeemia teisipäevasel istungil oli peatähelepanu pööratud hiljuti Riigikogu menetlusse tema kultuurikomisjoni poolt üle antud seaduseelnõule, millega kavandatakse 1938. aastal asutatud ja tollase riigivanema Konstantin Pätsi allkirjastatud seadusega kinnitatud Eesti Teaduste Akadeemia laialisaatmine eeloleva aasta 1.jaanuarist.

Oma arvamusi kultuurikomisjoni esimehe ***Sulev Alajõe*** *allkirjaga esitatud ettepaneku kohta avaldasid akadeemikud* ***Endel Lippmaa, Ülo Jaaksoo, Richard Villems, Mihkel Veiderma, Boris Tamm, Dimitri Kaljo*** *ja teised. Akadeemia presiidiumi istungist võttis osa ka kultuuri- ja haridusminister* ***Peeter Olesk.***

Akadeemia presiidium tegi seoses Eesti teaduse ümber loodud häireolukorraga akadeemia presidendile Arno Köörnale ülesandeks esineda vastava pöördumisega Eesti avalikkusele.

Akadeemia likvideerimist ja Eesti teadusasutuste ministeeriumide administratiivhaldusesse andmist käsitleva seaduse eelnõu ettevalmistamisest on seni teadlased eemal hoitud. Isegi teadusseaduse eelnõu ettevalmistamiseks moodustatud komisjoni liikmetele tuli esitatud eelnõu suure üllatusena.

VILLI EHATAMM

Pöördumine Eesti avalikkuse poole

Riigikogu kultuurikomisjon (esimees Sulev Alajõe, aseesimees Rein Veidemann, liikmed Mati Hint, Ralf R. Parve, Mihkel Pärnoja, Vardo Rumessen, Paul-Eerik Rummo, Arvo Valton, Ülo Vooglaid) on esitanud Riigikogule teadus- ja arendustegevuse seaduse eelnõu, mis näeb ette Eesti Teaduste Akadeemia laialisaatmise alates 1. jaanuarist 1995. Akadeemia asutused läheksid sel juhul Kultuuri- ja Haridusministeeriumi alluvusse. Praeguste akadeemikute asemele **nimetataks** (mitte ei valita) uued.

Kultuurriikide ajaloost on selliseid näiteid raske leida. Isegi bolševikud, kes 1917.a. revolutsiooniga pühkisid minema kõik vanad institutsioonid, jätsid akadeemia alles. Eesti rahvusvahelisele prestiižile oleks akadeemia laialisaatmine tõsiseks löögiks.

Eesti Teaduste Akadeemia kuulub juba mõnda aega Euroopa Teaduste Akadeemiate organisatsiooni ning on seal tunnustatud ja autoriteetne liige. Nii akadeemial ja tema üksikliikmetel kui ka Eesti teadusel tervikuna on tugev positsioon ja prestiiž maailma teaduses. Akadeemial on sõlmitud koostöölepingud paljude maade akadeemiate ja rahvusvaheliste teadusorganisatsioonidega. Kas nüüd ühe rumala poliitilise aktsiooni tagajärjel peab kogu Eesti teaduse autoriteet maailmas kannatama?

Eesti Teaduste Akadeemiale heidetakse ette nõukogudeaegsest minevikust seda, millest ta on nüüdsel iseseisvuse ajal resoluutselt vabanenud. Akadeemia ei ole ammu enam rangelt tsentraliseeritud bürokraatlik teadustegevust käsutav organisatsioon. Instituudid on oma tegevuses iseseisvad, nende juhtkonnad on uuenenud. Akadeemia liikmeskond on täienenud uute väljapaistvate teadlastega meilt ja välismaalt. Novembris seisavad ees uued täiendavad akadeemia liikmete valimised ja detsembris uue juhtkonna valimine. Niisiis, akadeemia on nii sisulise kui personaalse koosseisu poolest uuenenud. Töö ümberkorraldamine jätkub, seda pidurdab vaid praegune ebakindluse ja määramatuse õhkkond.

Käsil on integreerumine ülikoolidega. Neile on üle antud mitmed instituutide laboratooriumid, magistri- ja doktoriõpe, teaduskraadide omistamine. Selline protsess ei lõhu Eesti teadust, vaid toimib läbimõeldult, ülikoolide tugevdamise kaudu ja akadeemia ning ülikooliteaduse ühendamise teel. See kõik ei saa juhtuda üleöö. Vajalik on rahulik, ülikoolidega kooskõlastatud tegevus, mis on vastuolus administratiiv-poliitilise vahelesegamisega teadustegevusse.

Praegu on akadeemia teadustöös tähtsale kohale alusuuringute kõrval ilmunud Eesti ühiskonna praktilised probleemid. Teadlased loodavad, et nad saavad nüüd jätkata tööd stabiilses rahulikus õhkkonnas, milleta teaduslik looming on võimatu. Kahjuks ikka ja jälle sekkub poliitiline võitlus meie töösse.

Paljudes riikides on vastu võetud seadused akadeemiate kohta. Nende seadustega garanteeritakse akadeemiline vabadus, akadeemiate autonoomia. Akadeemiad on vabad valitsuse, rääkimata ühe konkreetse ministeeriumi järelevalvest. Kultuurmaailmas, välja arvatud totalitaarsete režiimidega riikides, on akadeemiad ajaloo vältel olnud poliitikavälised institutsioonid, mis kindlustavad rahva kultuuri, teaduse ja tehnoloogia arengu järjepidevuse, hindavad erapooletult ning objektiivselt ühiskonna arengut, annavad asjatundlikke hinnanguid riiklikele ettevõtmistele. Teaduse allutamine poliitikale tähendaks vana süsteemi jätkamist, millest me rõõmuga hiljuti vabanesime. Loodan, et Riigikogu võtab aja maha, et põhjalikult süveneda esitatud eelnõusse.

ARNO KÖÖRNA,
Eesti Teaduste Akadeemia president
18. 10. 1994

Külm dušš eesti muusikale

"Muusika on pool Eestit — ilma selleta läheks asi kraavi!" erutus Arvo Pärt, kuuldes Eesti Muusikaakadeemia uutest ehitusraskustest.

Ise mainekamaid Eesti muusikalise kõrghariduse vilju, seisis Arvo Pärt pärast pühapäevast autorikontserti Estonia kontserdilaval ja hardunud täissaal ei mõistnud muud, kui tema austuseks püsti tõusta.

See pole esimene ega loodetavasti ka viimane kord, kui eesti publik eesti muusikut ja muusikat oma kõrgeima tänu väärilisesks peab. Meie muusikakultuuri kõrgtaset on mujalgi täheldatud ja hinnatud. Ja need pole sugugi üksnes Pärt ja Järvi, kes tunnustust pälvinud — nende kõrvale on arvestatavana tõusnud mitmedki siinsed interpreedid ja heliloojad. Tavakohase loeteluga tüütamata nimetagem siinkohal vaid Tõnu Kaljustet koos tema koori ja orkestriga, kes selgi kontserdil Arvo Pärdi edu jagasid, kõik enamasti EMA (endise konservatooriumi) kasvandikud.

Milleks see teada jutt? Aga sellepärast, et vaevalt mõni nädal pärast pidulikku nurgakivipanekut EMA uuele hoonele jõudis Riigikokku esimesele lugemisele Eesti Vabariigi 1995.aasta eelarve, kus puudub raha EMA ehituse jätkamiseks. Uskumatu! Eriti kui meenutada, et minister Peeter Olesk lõpetas selsamal tseremoonial oma kõne mõttega, et nurgakivi peale maja ehitamine jääb valitsuse mureks.

Ehk on Peeter Olesk oma võitluses üksi, nii nagu ka EMA tundub olevat avaliku arvamuse kujundamisel üksi. Muusikud on kehvapoolsed sõnu tegema, ammugi ennast tähtsustama. Ja mingit katusorganisatsiooni, kes muusikarahva huve kaitseks või mainet kujundaks, pole samuti seni suudetud luua. Suurte lootustega UNESCO allüksusena sündinud Eesti Muusika Nõukogu hingitseb praegu pigem varjusurmas kui mõjutab kohalikku muusikapoliitikat.

Viimast üritas aga Eesti Heliloojate Liit, kes palus eelmiseks reedeks oma juhatuse koosolekule erakondade kultuuriprogrammi esindajad Riigikogust. Paraku katse ebaõnnestus, sest kutsutud ei tulnud kohale. Riigikogust jõudis Heliloojate Majja ainult Vardo Rumessen, kes n.-ö. ei lähe arvesse, sest on nagunii tuntud eeskätt kirgliku muusiku ja võitlejana. Niisiis arutati oma mänguruumi isekeskis ja jõuti ühisavalduseni, mille siinkohal ära toome. Ehk leidub toetajaid?

T.M.

Eesti Heliloojate Liidu juhatuse avaldus

Tutvunud 1995.a. riigieelarveprojektiga, leidis EHL-i juhatus oma hämminguks, et Eesti Muusikaakadeemia ehituse jätkamiseks selles eelarves summad puudub.

Toetades Kultuuri- ja Haridusministeeriumi seisukohta, et eelkõige tuleb lõpetada juba alustatud kultuuriobjektide ehitamine, soovime, et sellest põhimõttest ka kinni peetaks. Selleks on vaja 1995.a. riigieelarvesse vastavad summad sisse kirjutada.

Eesti Muusikaakadeemia ehitamisele ei ole alternatiivi, sest

1) praegune EMA maja Kaarli puiesteel tagastatakse omanikule;

2) Kivimäel 1971.a. tolleaegsele konservatooriumile ajutiseks kasutamiseks antud internaatkooli hoonekompleks on muusikaõppeasutuse vajadusteks täiesti kõlbmatu;

3) EMA uue hoone ehitust on juba alustatud ning praeguseks on ehitustöid tehtud mitme miljoni krooni eest;

4) Kivimäe hoonete kalli remondi ja edasise kohandamisega EMA vajadustele põlistataks ENSV ajastu ilmselt ebaõiglast pärandit.

Tuletame meelde, et Kivimäele sattus konservatoorium vastavalt tolleaegse parteiorganisatsiooni sunnitud otsusele ja eirates suurema osa professuuri seisukohta. Protestimaks seda otsust, lahkus näiteks Gustav Ernesaks TRK professuuri koosseisust.

Kui Eesti on end maailmale teadvustanud, siis eelkõige oma muusika ja muusikute kaudu. Praegu on muusikute Eestist lahkumise üks põhjus peale kehvade palgamäärade just ebanormaalsed tööolud meie ainsas muusikakõrgkoolis.

Eesti Muusikaakadeemia ehitusele alternatiivi ei ole!

Eesti Heliloojate Liidu juhatuse nimel
RAIMO KANGRO, ALO PÕLDMÄE, JAAN RÄÄTS, LEPO SUMERA, EINO TAMBERG, PEETER VÄHI.

Pedagoogikaülikool sai 75

Käesoleval nädalal tähistas 75. aastapäeva Tallinna Pedagoogikaülikool, 1919 asutatud Tallinna Õpetajate Seminari otsene järeltulija. 1928—1937 kandis kool Tallinna Pedagoogiumi nime, 1947 nimetati Tallinna Õpetajate Instituudiks, 1952 Tallinna Pedagoogiliseks Instituudiks, 1992. aastast aga on Tallinnas Pedagoogikaülikool. Ülikooli nimi on siin täiesti asjakohane, sest meie mitmekesises maailmas on lisaks *universitase* tüüpi ülikoolidele olemas ka spetsialiseeritud ülikoolid *(specialized university)*, rõhutas rektor prof. **Talis Bachmann** juubeli puhul peetud pressikonverentsil. *Universitase* programmist on sel juhul kaetud mitte kogu skaala, vaid ainult teatud mõtteline osa. Aga ka *universitases* suudab õpilane, üksikisik omandada paljudest võimalikest teadustest ainult osa. Pedagoogikaülikoolile annavad kindlasti ülikooli staatuse integreeritud teadus- ja õppetöö, kraadiharidusprogrammid (ka doktoriõpe), teaduslik uurimistöö paljudes sotsiaal-, humanitaar-, haridus-, täppis-, loodus- jm. teadustes, koostöö paljude välismaa ülikoolidega.

Õpetajakoolituse saavad umbes pooled pedagoogikaülikoolis õppijatest. Selle kõrval on seal juba aastaid koolitatud raamatukoguhoidjaid ja kultuuritöötajaid. Sel aastal võeti kultuuriteaduskonda vastu 10 noort õppima telerežii eriala. Konkurss oli tugev ja vajadus haritud teletöötajate järele on kahtlemata tungiv, et mitte öelda enamat. Eriti meie paljudes erakanalites.

Ka sotsiaaltöötajate koolitamise on pedagoogikaülikool enda kanda võtnud. Neidki inimesi, kes aitaksid nõu ja jõuga mitte neid, "kes end ise aidata suudavad", vaid neid, kes on tõesti raskes olukorras ja vajavad abi, on meie julmas ühiskonnas hädasti ja üha rohkem vaja.

Pedagoogikaülikool ei ole enam kool, kuhu lähevad õppima need, kes mujale sisse ei pääse. Käesoleval aastal oli konkurss keskmiselt 3,6 inimest kohale, populaarsematel aladel isegi kuni 14 inimest kohale.

Pedagoogikaülikool on viimastel aastatel tõepoolest jõudsalt arenenud. Teaduskraadiga õppejõude on ülikoolis 49,6%. Statistikaameti viimastel andmetel on Tartu Ülikooli vastav protsent 50%, Tallinna Tehnikaülikoolis 44%, Muusikaakadeemial vähem. Õppetoole on üle 40 ja umbes samavõrra on ka professoreid.

Paljud pedagoogikaülikooli õppejõud on rahvusvaheliselt tuntud, õppinud välismaa ülikoolides ja teaduskeskustes, avaldanud oma töid rahvusvahelistes teadusajakirjades. Talis Bachmann, Mati Hint, Pille Kippar, Voldemar Kolga, Jüri Kruusvall, Jaan-Mati Punning, Mart Raukas, Lembit Valt ja paljud teised pedagoogikaülikoolis töötavad õppejõud on oma teadusalal tuntud nimed ka väljaspool Eestit.

Raamatukogu konverentsisaalis on avatud näitus Tallinna Pedagoogikaülikooli õppejõudude töödest ja seal oli mõndagi üllatavat. Pedagoogikaülikool on praktiliselt suutnud juba praegu integreerida paljude Teaduste Akadeemia asutuste silmapaistvamad töötajad, sestap oli välja pandud rohkesti trükiseid, mida esmapilgul ei oleks osanud selle kooliga seostada. Filoloogiateaduste valdkonnas märkasin näiteks "Eesti kirjanduse ajaloo" V köidet, mis on teadagi koostatud Keele ja Kirjanduse Instituudis, kuid autorite hulgas on nii mõnigi praegune pedagoogikaülikooli õppejõud. Näitusel sai konkreetse ülevaate ka pedagoogikaülikooli õppejõudude rahvusvahelisest koostööst — nende publikatsioonidest mitmesugustes välismaa teadusväljaannetes.

Juubelipäevadega seoses avati Narva mnt. 29 asuvas keeltemajas näitus "Tallinna Pedagoogikaülikooli minevik ja tänapäev", mis peaks olema esimene samm ülikooli muuseumi arengu teel. Huviline saab näitusel hea ülevaate Tallinna Õpetajate Seminarist alguse saanud õppeasutuse ajaloost. Eksponeeritud on üks ajalooline klassiruum ja vana seminariaegne kappkell. Pedagoogikaülikooli kuus teaduskonda tutvustavad igaüks oma arengut ja praegust tegevust. Näitus jääb avatuks ka pärast juubelit. Soovitan seda külastada kõigil, keda huvitab Eesti hariduse ajalugu. Siia võiksid oma külalisi tuua ka viimastel aastatel hoolega välissidemeid arendavad koolid.

Kolmapäeval, 19. oktoobril, Tallinna Pedagoogikaülikooli nõukogu pidulikul istungil toimus rektor **Talis Bachmanni** inauguratsioon ja audoktorite promotsioon.

Audoktoriteks promoveeriti spordisotsioloog prof. **Pauli Vuolle** Jyväskylä Ülikoolist, Helsingi Ülikooli Raamatukogu juhataja prof. **Esko Häkli** ja Tartu Ülikooli matemaatika õpetamise kateedri rajaja emeriitprofessor **Olaf Prinits.**

President Lennart Meri, kes on ise Helsingi Ülikooli audoktor, andis **Talis Bachmannile** üle rektori ametiraha.

MALL JÕGI

Kunstikriitikute ülemaailmne kongress Stockholmis

Septembri lõpul toimus Stockholmis kunstikriitikute suursündmus, AICA (Rahvusvahelise Kunstikriitikute Ühingu) aastakongress. Eestist läks Stockholmi kahjuks vaid kaks delegaati, Ants Juske ja siinkirjutaja, ning ainult viimane sai kohal olla algusest lõpuni. See oli oluline, sest kõige huvitavamaks läksid sündmused just lõpu poole.

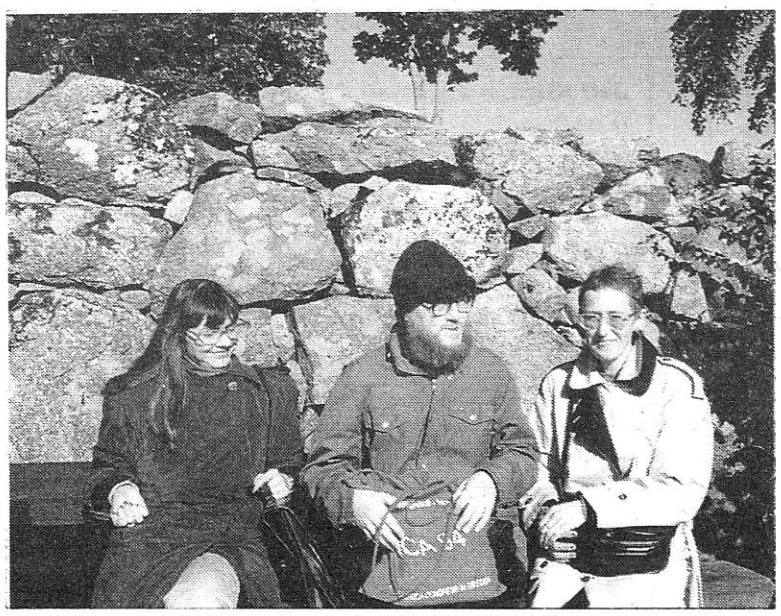

Helena Demakova, Christian Chambert ja Heie Treier Wånas.

KORRALDUSEST

Rootsi AICA sektsiooni liikmed eesotsas **Christian Chambertiga** näisid olevat teinud lausa üleinimlikke pingutusi, et üritus õnnestuks. Keegi ei maksnud kinni nende vaba aega ega energiat, mis kongressi organiseerimiseks kulutati. Lääne kunstikriitikud on samasugused vähetasustatud fanaatikud nagu meilgi.

Stockholmi meelitati avakõnesid pidama **Julia Kristeva** ning **Ilja Kabakov** (need nimed ei vaja kommentaari), väljapaistvate isikute hulka kuulus ka Artforumi kriitik professor **Thomas McEvilley**, kes polegi AICA liige, kuigi kirjutanud mitmeid postmodernistliku kunsti ja -maailmavaate võtmetekste. Paneeldiskussioonil kujuneski McEvilleyst AICA kongressi eredaim figuur.

Ülemaailmselt tuntud teoreetikud ei satu Stockholmi just iga päev. Seetõttu oli rootslaste salamõte tutvustada neile ja eri maadest pärit 130 kunstikriitikule rootsi kunsti ning tuua see rahvusvahelise tähelepanu alla. Spetsiaalselt AICA jaoks publitseeriti raamatuke rootsi nüüdiskunsti probleemidest.

Kongressi uudseks töövormiks oli *workshop*, mille eesmärgiks oli stimuleerida mõttevahetust kõikide osalejate vahel, et igaüks saaks sõna võtta. Osalesin üsna inspireerivas McEvilley töörühmas, seepärast ei oska öelda, mida tehti näiteks Kim Levini, Helena Demakova jt. rühmades. Et aga üksteisest sõltumatult tegutsenud töögrupid arutasid peaaegu samu teemasid ja jõudsid samadele järeldustele, selgus kõikide üllatuseks viimasel päeval toimunud paneeldiskussioonis.

JUHTIDEED

AICA kongressi üldteemaks oli "Ellujäämise strateegiad — praegu!" ning alateemadeks "Etnilisus ja multikultuursus", "Kunsti süsteemide lagunemine" ja "Oht kehale: AIDS, kodutus jne.".

Juba alguses toimunud pressikonverentsil küsisid rootsi ajakirjanikud kahtlevalt: kus on siis kunsti ja kunstikriitika teemad? Miks peab kunstikriitikute konverents arutama selliseid teemaväliseid küsimusi?

Aga vastuse annab nähtavasti kaasaja kunst ise. Seal pole probleemiks mitte ainult esteetika või eetika, pigem muu — kunst kui strateegia, mis aitab raskes olukorras ellu jääda, säilitada identiteeti, hoida rahva kollektiivset mälu, analüüsida ühiskonda, integreerida valusaid teemasid jne.

Konverentsil kõne pidanud mittekunstikriitik **Julia Kristeva** oli ainuke, kes igatses taga kunstist kadunud ilu. Ning ta tunnistas samas ka ise, et ilukategooria on saanud pigem kommerts- ja meelelahutustööstuse ampluaaks. Kaasaja kunsti probleem pole enam ilu selle traditsioonilises mõistes. Kaasaja kunstil näib lasuvat hiiglasuur koorem maailma tuhande hädaga vaimus toime tulla. Kolmest alateemast näiski kriitikuid enim inspireerivat

ETNILISUS JA MULTIKULTUURSUS.

Jutt keerles selle ümber ning jäi mulje, et maailm on sedavõrd kultuure täis, et kõigi nimel korraga polegi võimalik esineda. Ladina-Ameerika probleemid ei sarnane Aafrika probleemidega. Nii rääkis jaapanlanna **Akiko Tsukamoto** oma kõnes jaapani kultuuri ja kunsti eripärast; kuubalane **Gerardo Mosquera** Kuuba ja Ladina-Ameerika kontekstist; Senegalist pärit **Ery Camara** musta rassi eneseteadvusest; indiaani päritoluga **Jimmie Durham** isiklikust kogemusest suurriigis elades. Säärased regionaalse sisuga kõned ei tekitanud vaidlusi ega vasturääkivusi. Iga esineja jutt võeti vaikides teadmiseks.

Nii tuligi välja, et Euroopa, Aasia ja Aafrika traditsioonilisi kultuure ühendavaks lüliks osutus Ameerika teoreetikute n.-ö. lenduri positsioon. **Kim Levin**, New Yorgi Village Voice'i kunstikriitik, nimetas end nomaadiks, kes reisib palju üle kogu maailma ning kureerib näitusi kõikjal, välja arvatud USA-s.

Thomas McEvilley andis kongressile tugeva antimodernistliku, antieuropotsentristliku ja antiamerikatsentristliku mündi. Ta seostas modernismi paradigmat kolonialismiga, mille filosoofiline õigustaja oli Hegel. McEvilley näeb oma rolli modernismi kunstiteoreetiku Clement Greenbergi formalistliku käituse kukutamises ning postkolonialistliku, postmodernistliku olukorra mõtestamises.

Ta on kirjutanud Lääne juhtkunstnike monograafiate kõrval arvukalt artikleid India, Hiina, Aafrika jne. kunstist ning näeb selles tohutut vitaalsust, mis jätab kaasaja New Yorgi Soho kunsti kaugele maha. Soho on üks tibatilluke ja igav koht, ütleb ta pärast tagasipöördumist reisilt Kolmandas Maailmas.

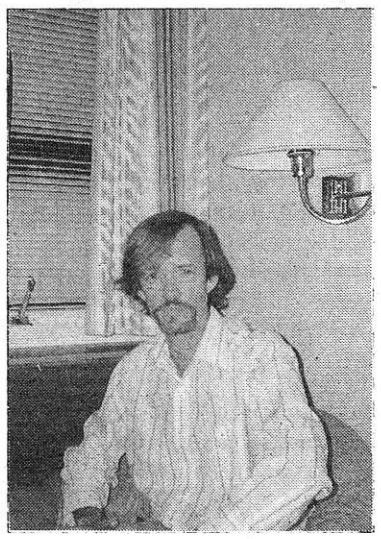

Thomas McEvilley.

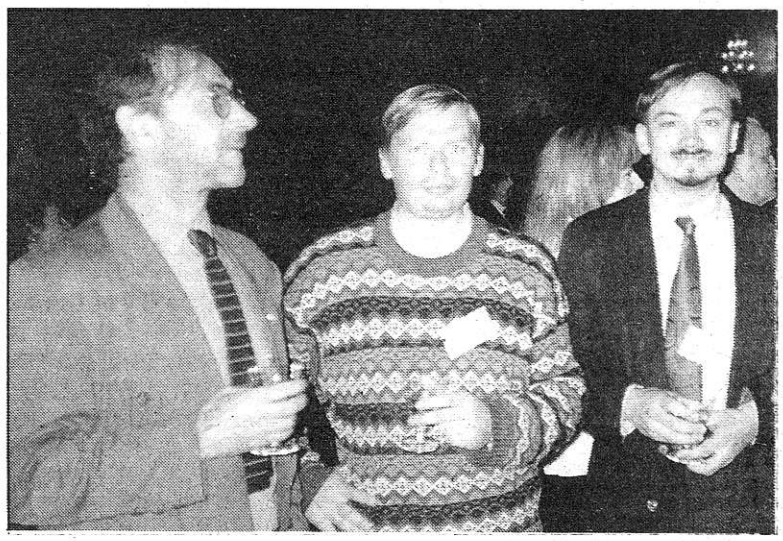

Zelimir Koscevic, Ants Juske ja Altti Kuusamo Stockholmi raekojas.

Foto: Heie Treier.

Kui seni on Ameerika kohta kehtinud klišee "kultuuride sulatuspott", siis praeguse seisuga tulevat tõdeda, et Ameerika on pigem kultuuride MOSAIIK, kus erinevad rahvuskillud ei sulagi omavahel! Iga mosaiigi lüli säilitab oma värvi ja mustri.

MÕTTED EESTIST

Kuulates kõiki neid kõnesid, tekkis mul tunne, et eestlased (ja teisedki meie naaberrahvad, saatusekaaslased) sarnanevad oma olukorras pigem neegrite kui lääneeurooplastega, kuigi meie nahavärv on valge. Eestlased on olnud kolonialismi ohvrid ja piisavalt vaesed, et oma kunsti ja kunstnikke elus hoida või oma õigusi kaitsta.

Et kõik kongressil räägitav tundus väga õilis, siis küsisin Thomas McEvilleylt, millal Artforumis ilmub esimene artikkel postkolonialistlikust eesti kunstist. Vastuseks sain terve loengu kaasaja kunstiajakirjanduse sisemistest hoobadest Läänes. Nagu arvata võis, dikteerib siingi majanduse madalseis. Enamiku ilmuvaid artikleid on galeriid või muuseumid kinni maksnud ja sellepärast muutuvad artiklid üha lühemaks. Autoriteks valitakse tavaliselt kunstnike sõbrad, kelle tekstist pole oodata halbu üllatusi.

Veel 1980-ndatel olevat asi olnud idealistlikum, aga nüüd käivad kuuldused, et isegi *Art in America* pannakse kinni, sest ta ei tasu end ära. Parima Lääne kunstiajakirja maine on ikka *Artforumil*, nii et lugege seda. Kuigi probleeme on sealgi. Samas olevat kirjutiste tase hea ning majandus siin valdkonnas justkui ei loegi.

Et etniline ja muu diskrimineerimine pole maailmast veel kuhugi kadunud, näitas ilmekalt intsident kongressi ainsate neegerosalejatega.

Beninist kutsutud **C. Joseph Adande**, kes pidi esinema kõnega, jäi Rootsi tulemata, sest võimud ei andnud talle viisat. Ning Senegali kunstikriitik **Ery Camara** võeti tagasisõidul tollipunktis vahi alla, hoiti ööpäev kinni ning ta asjad konfiskeeriti. Kongress pöördus protestikirjaga Rootsi valitsuse poole.

TAGASI KOJU

Siinkohal jääb kirjutamata arvukatest ekskursioonidest ja näitustest, mida rootslased kümne päeva jooksul korraldasid ja mis pakkusid palju üllatusi.

Koju tulin Helsingi kaudu, kotis pilet 28. septembril põhja läinud Estonia laevale. Vaadates katastroofi kajastusi Sky Newsist, olin šokeeritud erapoolikusest, kuidas seal õnnetust tõlgendati. Eestlased nagu massimõrvarid, rootslased — ohvrid, soomlased — päästjad. Aga kellele läheb korda mingi *tiny nation Estonians* või kellele teha selgeks, et uudiste tegijad on küünilised ja manipuleeritavad.

Tänan oma rootsi kolleege **Maria Lindi** ja **Ira Tepfersit**, kes liigutava lahkusega aitasid mind muutunud olukorras. Ning Eestisse tulin tagasi uudisega, et Thomas McEvilley suhtub meisse suure sümpaatiaga ning oleks nõus tulema Tallinna loengut pidama.

HEIE TREIER

Kaks võimalust vaadata iseennast

Pilguheit iseendasse — kes meist ei sooviks VAADATA iseendasse, et kas või hetkekski näha, mis on minu enese sees. Ja iga päev VAATAN peeglisse kontrollimaks, missugune ma välja näen. Aga mis on selle taga, mis on minu sees? Kes ma õigupoolest olen?

Installatsioon koosneb kolmest osast: VAATAJAST ja kahest talle antud võimalusest iseendasse VAADATA. VAATAJA on inimene, kes, sattudes sellesse ruumi ja istudes toolile, asub iseennast VAATAMA. Esimene võimalus VAATAMISEKS koosneb seitsmest ühe ruutmeetri suurusest aknaklaasist, mis on riputatud vahedega seinal oleva musta ruudu (samuti 1m²) ette. Klaaside ees on tool, kus VAATAJA end mugavalt tundes VAATAB iseenda peegeldusi. Pealiskaudsel VAATAMISEL võib ta näha vaid üht selget kujutist iseendast. Pikema süvenemise järel leiab ta peegelduse, millesse sulab järgmine ja siis veel järgmine ja veel ja veel, kuni kõige väiksema ja selgemani välja, mis moodustub viimasel klaasil musta ruudu vastas. Optika seaduspärasusi arvestades muutub klaas peegeldavaks pinnaks ja igale klaasile tekib kujutis, sõltuvalt objektivaataja ja peegeldava pinna omavahelisest kaugusest. Lähenedes aste-astmelt mustale ruudule — pind, mis imeb kõik iseendasse, — samaaegselt luues ja lõhkudes illusiooni lõpmatusest, muutub üksteise sisse murduv peegelpilt järjest selgemaks. Arvestades aga inimsilma fokuseerimise iseärasusi, justkui fotoaparaadil, on võimalik VAADATA ja süveneda ükskõik missugusesse seitsmest tekkivast peegeldusest, aga ka samas jälgida neid kõiki üheaegselt lõpmatusse liikumas, VAADATA iseenese kujutise PALJUNEMIST.

Teine võimalus enesesse VAATAMISEKS koosneb samuti seitsmest ühe ruutmeetri suurusest klaasist. Need on riputatud sama suure peegli ette. Ometi ei ole nüüd VAATAJAL võimalik VAADATA iseenese peegelduse eri kihistusi, sest need peegeldused on klaasist välja lõigatud. Eemaldatud on optiliselt peegelduv kihistus, nii nagu esimesel osal tekkisid kujutised, mis üksteise sisse asetudes järjest väiksemaks muutusid. VAATAJA on ilma teda eelnevalt kaitsnud kujutisest ja silmitsi üksiku üliselge peegeldusega iseendast, mis moodustub ainsal terveks jäetud klaasipinnal — peeglil tagaseinal.

Kõige suurem osa selles installatsioonis on VAATAJAL enesel, tema võimel VAADATA iseendasse, samastades end oma kujutisega, peegeldusega.

Materjalid: aknaklaas, peegelklaas, 2 tooli, terastraat, tüüblid, kruvid, tühi ruum.

MARE TRALLA

Autori tekst selgitamaks näitusel "Olematu kunst" galeriis Vaal eksponeeritud installatsiooni, mis pälvis teise auhinna.

Võime kütkestada

Jeff Koonsi intervjuu Clare Farrowle 1989. aastal, raamatust: "New Art" (London, 1991).

Algus 7. oktoobri Kultuurilehes.

JEFF KOONS: KUNSTIS ON KÕIK VÕIMALIK

Kui te räägite möödunud dekaadist oma kunstis, siis kirjeldate seda kui katkematut ja teadvustatud muutuste jada, pidevat uue avastamist. Oli see mingil viisil teadlik püüd muutumise ja uudsuse poole või paistab see nii ainult tagasivaates? Kuidas teie ideed sündisid?

Jeff Koons: Ma tüdinen kergesti, aga muutus ei tule nii, et istun maha, võtan ette paberi ja mõtlen, mida teha järgmisena. Nüüd peaksin ma tegema seda ja seda, sest nii meeldib sellele kriitikule. Ei midagi niisugust. Minu töö eesmärk on saavutada resonants, kaja, mis kasvab sedamööda, mida sügavamale süüvin. Ma kontsentreerun kogu jõudu rakendades, jõudmaks oma piirideni; siis on minu eesmärk rakendada teatud ideed nii palju kui võimalik ning seejärel vabaneda sellest. Ma nõuan endalt alati, et oleksin võimeline vabanema ja lahutama end varem tehtust. Teen seda oma kasvu huvides, et tekiksid uued ideed. See võimaldabki mul kontsentreerumise ajal kogu jõudu rakendada. Ainus põhjus, miks ma neid kavandeid teen, on see, et nii saan edasi anda oma ideid, leida neile poliitiline platvorm ning seejärel vabastada end nendest.

Teie jutust on tunda erapooletut suhtumist oma kunsti, teatud objektiivsust. Kas see tuleb asjaolust, et kuigi ideed ja kontseptsioonid on teie omad, teevad tegeliku töö teie juhendamisel ära teised, nagu teie viimaste polükroomsete puu- ja portselankujude puhul? Kas see erapooletu suhtumine on tingitud sellisest loomeprotsessist, teatud distantsist materjalide suhtes ja kas te näete oma tööd eelkõige kui tootmist ja tööstust?

Mis puutub tootmisesse, siis loomulikult genereerin ma selle jaoks ideid. Kogu minupoolne töö toimub enne tootmist, mu kunst on ülimalt läbi mõeldud. Ja pärast teen ma näituse. Minu tööde hindamisel ei saa öelda, et üks töö on tugev ja teine nõrk. Alati on teatud hulk nii häid kui halbu töid, see sõltub juba tootmisviisist ja tehtud kulutustest. Kogu protsess on väga intensiivne. Ma olen alati püüdnud hoida füüsilist distantsi oma töö suhtes, et mitte kaotada objektiivsust. See on väga oluline, kui eesmärgiks on rahuldada masside vajadusi ja teha kõigi jaoks olulist kunsti, mitte niisugust, mis on põhjustatud eelmise öö unenäost, või sellest, mida ma subjektiivselt mõtlen ühest või teisest asjast, sest minu püüdeks on kontakteeruda massiteadvusega. Kui idee on olemas, siis leian ma inimesed, kes suudavad seda ellu viia. Kui ma valin välja isikud, et nad teeksid mulle alasti portselannaise, peab ka neis endis olema seksuaalsust ja samuti võime seda enesest väljaspool rakendada. Seetõttu saangi ma neid inimesi oma töös kasutada ja nende töötulemusi ette aimata, sest nad rakendavad teatud aspekti iseendast. Mina kontrollin iga aspekti: vormi, suurust, värvi; ei ole ühtegi pisidetaili, mis ei oleks Jeff Koonsi oma. Ma valin inimesed tootmise jaoks spetsiaalselt nende võimete ja enesevabastamise ambitsiooni järgi.

Nii et selles mõttes on teie kunst tööstus, suur hulk inimesi töötab, et realiseerida teie individuaalset ideed või visiooni?

See on poliitika. Kui ma oleksin teinud "Michel Jacksoni" ise, oleksin pidanud õppima portselanivalmistamist. Läbi kogu kunstiajaloo, alates renessansist, ei ole ükski poliitiliselt ambitsioonikas kunstnik kulutanud kogu oma energiat lihtsalt selleks, et ühte projekti ellu viia. Kui sul on ambitsioone, ei saa sa midagi suurt üksinda teha: sa ei jõuaks oma elu jooksul kuigi palju. Ma saan kõik teostada täpselt nii, nagu tahan; ei ole ühtegi detaili, mis poleks minu kavandatud. Ega ma polegi sellest protsessist nii eraldatud, teatud mõttes seisan kogu aeg selle lähedal, mida ma teostada tahan, olemaks võimeline kommunikatsiooniks.

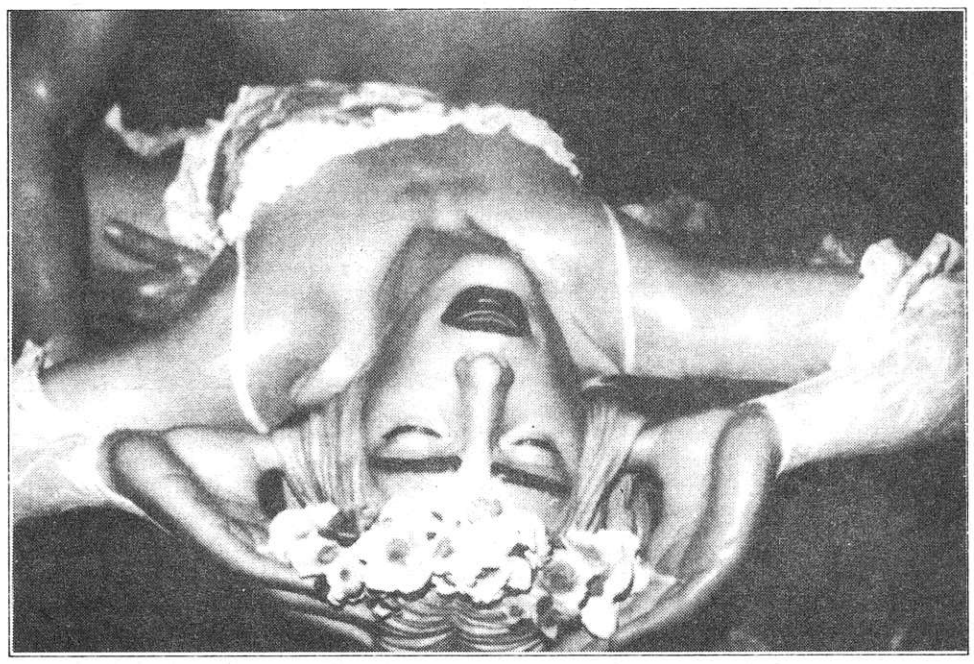

Detail Koonsi installatsioonist (värvitud puit) Veneetsia biennaalil 1990. aastal.

Miks olete valinud meediumiks kunsti, et saavutada poliitilist platvormi ja kontakteeruda publikuga? Poliitiliselt oleks kindlasti efektiivsem näiteks film, mis jõuab laiemate massideni kui kunst.

Või siis juba massisuhtlusvahendid? Need on suurepärased valdkonnad ja ma arvan, et ka näitlejad on suured inimeste vabastajad. Nad võivad näidata elu väikesi nüansse või välja pakkuda lünki, mida inimesed täita saavad, et elu avardada. Ma arvan, et kõige tähtsam, mida kunstnik teha võib, on eemaldada tõkked, et inimene saaks vabalt elada; samuti püüd näidata, et inimeste elu võib olla avaram, kui paistab. See on kõige põnevam üldse, millega võib tegelda. Ma olen kunstnik ning kavatsen ka kunstnikuks jääda. Ma ei ole selline kunstnik, kes hakkaks filme tegema või kes tahaks pääseda teise valdkonda. Kunstis on absoluutselt kõik võimalik. Kunst hõlmab kommertsi, samuti filmitööstust, kunst võib olla ükskõik mis. Sel alal on vabadusaste kõige suurem.

Kindlasti kavatsete laiendada oma kommunikatsiooni, tuues tööd välja kommertsgalerii või nüüdiskunsti muuseumi ruumidest, et teha neid laiemale publikule kättesaadavaks?

Kunstisüsteem võib samuti muutuda ja transformeeruda, ta peabki muutuma. See on kasvamisprotsess, mida ma ei eira. Ma tahan seda valla päästa ja muuta kunsti millekski muuks kui see, mis ta tänini on olnud. Tahaksin laiendada kunsti piire. Usun uute alade hõlmamisse ja nende kasutamisse; ma ei kavatse kunstist ära minna. Usun tõesti vabastamisse. Oma poliitilisi vaateid ei kavatse ma muuta.

Olete kuulutanud, et "usute täielikult reklaami ja meediasse", öeldes: "Minu kunst ja isiklik elu põhinevad sellel." Kas peate ka intervjuu andmist üheks reklaamivõimaluseks?

Just praegu tegelen oma keha füüsilise transformeerimisega.

Oma keha?

Oma keha. Lihtsalt selleks, et mu keha oleks võimeline efektiivselt töötama. Töötan oma kavanditega seitse päeva nädalas, poolteist kuni kaks tundi päevas.

Kas olete kunagi tahtnud teha *performance*kunsti?

Ma arvan, et kogu elu on *performance*. Ma ei ole tõesti eriti huvitatud sellest, mis on nimetuse *performance art* taga, sest arvan, et see muutus 1970. aastatel väga tüütul ja defineeritud viisil piiritletuks; analoogiline on arvamus, et see on poliitiline kunst, kui üks aktivistide seltskond püüab päästa Brasiilia metsi või võitleb naise koha eest kunstis. See kõik on liiga defineeritud. Niipea kui formuleeritakse mingi reaalne poliitiline tegevus, on tegevusvabadus piiratud. Mulle see ei meeldi ja minu meelest iseloomustab see ka *performance arti*.

Usute siis nagu Warhol, et kunst on elust lahutamatu, ja et elu on ise *performance*?

Ma arvan, et sellele mõttele tuldi juba enne Warholi. Tuleb vaid meenutada mineviku suuri filosoofe mõistmaks, et elu ja see, millega tegeldakse, on üks ja seesama.

On tsiteeritud teie ütlust: "Ma ei taha teha kultusobjekte tarbijale, tahan vaid lahti mõtestada viisi, kuidas ja miks on neid glorifitseeritud." Kas võiksite seda mõtet lähemalt selgitada?

Aastail 1979—1982 tegelesin igasuguste seadmete ja riistadega, millele on omane külgetõmbejõud; püüdsin väljendada nende uudsust ja sõnumit. Olen alati arvanud, et kriitikud ja publik tõlgendasid seda feministlikult seisukohalt. Kasutasin tolmuimejaid, sest nad on seksuaalsed ja ka antropomorfsed objektid. Tolmuimejad on hingavad masinad, nad on justkui kopsud ja neile on omane ka seksuaalne kõrvaltähendus. Kõiki neid töid esitasin pealkirja all "Uus" nagu näiteks "Uus konverteeritav Hoover".

Olen püüdnud näidata, et konsumerismil on ka tume pool, ja see väljendub minu tankides. Need tööd on väga maskuliinsed, sest see on viis äärmuslikust maskuliinsusest vabaneda. Et saavutada puhas, rikkumatu nägemus, kasutasin kõiki tumedaid toone: pronksjat, tumepruuni, musta; kasutasin ka terasribasid, tanke, musti korvpallureid. Ma ei ole kunagi lahutanud oma tööd seksuaalsusest. Ma ei tee midagi, mille eesmärk oleks olla üksnes feminiinne või siis maskuliinne. *Ekviliibriumi shows* esitasin objekte, mis olid äärmiselt feminiinsed, nagu pronkssnorkel, mis meenutas väga *Venust* või *Olümpiat*, ja oli eestvaates ülimalt provotseeriv, ent tagantvaates sarnanes see objekt hoopis mehega. Isegi ühel mu *Nike* plakatil on kujutatud naist. Muidugi ei ole need asjad minu töös seotud konsumerismiga, vaid eesmärk on kujutada iha ja kiusatust ning nende tundmuste vajalikkust. Ma ei väida, et oled see, mida ostad, või midagi muud selletaolist. Tõepoolest, selliste asjadega ma ei tegele.

Kui teie eesmärgiks on "lahti mõtestada" tarbimisobjekte, kas tegelete seejuures ka dekonstruktsiooni teooriatega?

Ma ei ole kunagi neid teooriaid lugenud. Kogu informatsioon on juba ühiskonda viidud ja see on igaühe teadvuses olemas. Seepärast ma ei saagi aru, miks kõik teooriatega tegelevad. Oma töös püüan pigem välja tuua asjade piire. Ma ei loe raamatuid. Ma loon, lähtudes asjade olemusest. Minu tööd ei ole savist ega puust, nad ei ole lihtsalt asjade vormid, nad on tarbeesemed. "Uus konverteeritav Hoover" ütleb, et temas on kõik siin olemas, ja see on tõesti ime. Minu jaoks on parim värv, nagu näiteks tolmuimeja välispinna värv – päris värv. See on tõelisem kui maal. "Kahekuullaagrine tank 50/50" kõneleb sotsiaalsest mobiilsusest, sotsiaalsest tasakaalust või olemisest ja mitteolemisest. See, millest kõnelevad tankid, on poliitika. Pool sellest tankist on täidetud veega, pool on tühi. Seega on ta märg/kuiv. Vaadake tolmuimeja välispinda, kas see on kuiv? Või ehk olemine ja mitteolemine? Läbides lõplikke seisundeid, lähen lõplike seisunditeni.

Järgneb 4. novembril

ESIMENE EESTI ARHITEKTI MONOGRAAFIA

Meie ajalugu ei ole kultuurrahvana just pikk. Ometi on meil oma kirjandus, muusika, kunst... Ja arhitektuur. Kui need teised alad on pisut varem tekkinud ja ka küllalt põhjalikku uurimist leidnud, siis arhitektuuriga on seni suhteliselt vähem tõsiselt tegeldud. Varasemad uurimused keskendusid valdavalt keskajale, pisut pöörati tähelepanu ka barokile ja klassitsismile. Kõik järgnev on alles viimase kümmekonna aasta jooksul uurijate huviorbiiti tõusnud. Nii on ka meie rahvuslik arhitektuur kui uurimismaterjal suhteliselt uudne nähtus. Seni vaid arvukate artiklitena trükivalgust näinud temaatika on saanud nüüd esimest korda väärilise vormi: äsja ilmus Mart Kalmu sulest monograafia Alar Kotlist.

Uurimuse põhjalikkusele viitab allikmaterjali rohkus — lisaks Alar Kotlist järele jäänud rikkalikule koduarhiivile on kasutatud ka teistes riiklikes arhiivides säilitatavaid materjale, ajakirjandust ja rohkesti kaasaegsete mälestusi. Et seni pole meil ühtegi ammendavat ülevaadet eesti arhitektuuri ajaloost XX sajandil, on laiema arhitektuuriloolise tausta avamine väga teretulnud. Alar Kotli loometee oli küllalt pikk, ta jõudis olla arhitektina tegev mitmel ajalooetapil, mis kõik tema loomingut oluliselt mõjutasid. Tehes koos eesti rahvaga kaasa mitmed dramaatilised sündmused, õnnestus tal siiski kodumaale jääda ja olla pealinnas küllalt olulistel arhitektuuriga seotud ametikohtadel. Meil ei ole teist arhitekti, kellel oleks nii kaua õnnestunud olla arhitektuuris esireas. Kotli käe alt on tulnud presidendi kantselei Kadriorus, Estonia Teatri taastamisprojekt, laululava. Monograafia fookuses on tema isiksus ja tegevus: tähelepanu on pööratud nii huvitavamatele eluloolistele seikadele kui ka arhitektuurselt vähemolulisele osale tema loomingus. Dramaatilised sündmused meie ajaloos annavad põhjust käsitleda Kotli loomingut kahe etapina, enne ja nüüd. Kriips on tõmmatud muidugi 1940. aasta kohale. Arvestades arhitektuuris kajastuvaid ühiskondlikke ja poliitilisi tõekspidamisi, on põhjust just seda murranguna vaadelda. Mõlemal juhul on eri funktsiooniga hooneid vaadeldud omaette alajaotustes, erandiks vaid 1950. aastate tüüpprojekteerimine. Kotli tippteost, laululava, millest väärikamat on ühel arhitektil oma loomingus raske leida, käsitletakse eraldi. Lisaks kronoloogia ja tööde nimestik. Teaduslik põhjalikkus koos haarava stiiliga teeb teosest nauditava lugemisvara. Esimene eesti arhitekti monograafia on asetanud lati kõrgele. Jääb loota, et peatselt leidub ka sellest üle hüppajaid.

LEELE VÄLJA

Elo Järve nahksed džunglid

Tokko & Arraku galeriis on näitus "Omaette olekud". *Nahkse džungli* (galerist Ann Mikiveri väljend) on kokku pannud teadagi ELO JÄRV, kes on sündinud 1939, lõpetanud ERKI nahkehistöö-eriala 1964 ning alustanud *mittetraditsioonilise nahkplastika* viljelemist 1974.

Elo Järv. "Templitele" (nahk, 1990).

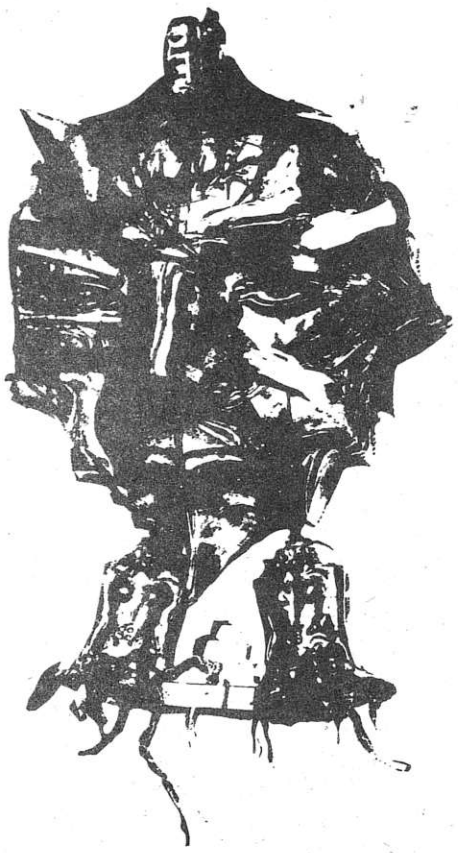

Elo Järv. "Suur mask — vaimukandja" (nahk, 1990).

ELO JÄRV JA NAHK

Nahk on *soliidne ja prestiižne*. Kui poleks Elo Järve, ei oskakski nahalt kui tavapäraselt tarbekunstimaterjalilt seesugust reetlikkust oodata. Nahk pole mingi skulptuurimaterjal. Tema vormimiseks on tarvis muude elementide abi. Tegelikult pole selles midagi ebaloomulikku, sest ka naha tõelised kandjad püsivad püsti tänu sootuks muudele organismi osadele. Nahk varjab enda all alati midagi. Elo Järve nahkskulptuurid on pigem orgaanilised kui skulptuursed.

ELO JÄRV JA SKULPTUUR

Tema metsikud vormid ei ole suurejoonelisusele vaatamata monumentaalsed. Neid on kahte sorti.

Osa vorme moodustab lõputu ja homogeense ebakorrapärasestruktuuri. Seeria "Templitele", "Raevunud ja röökiv koobas" ja paljud teised — kuigi mõned on figuraalsed ja mõned mitte — oleksid nagu väljapudenenud kivimügarikud ühest suurest augulisest-sarvilisest mäest, mis kulgeb lõpmatuse poole. Kahtlemata on see ahelik täis õudsevõitu ootamatusi ja läbipääsmatuid labürinte.

Teised kujud vastanduvad eelmistele oma korrapäraga. Maskid "Tempel", "Omaette olek" on vormilt sümmeetrilised, mis on korra tingimatu tagatis, ja vaatamata sellele mõjub organiseeritus pigem faktuursena kui mahtude võimsa mänguna. Elo Järv on liiga intiimne selleks, et temalt ausambaid tellida.

ELO JÄRV JA KUJUNDID

Eelkirjeldatud vormid võivad tekitada assotsiatsioone. Vormunud nägemustele lisanduvad tähendusrikkad detailid. Olemata põhilised, on nad siiski olulised. Õnneks pole kusagil märke dekoratsiooniks kasutatud, kuid välistatud ei ole nende ruumi viimine ja seega jõu lisamine ("Sõit"). Muhu mänd on deformeeritud ja sellele lisaks ka kortsus — siin on ehk ainus intellektuaalselt poleemiline koht sellel näitusel.

Masohhistlikult läbitorgatud raud eelneb sõrmedest väljatunginud kontidele. Üksikud käed-jalad kannavad vorme isevooluteed või on üldse küljest rebitud.

"Öö" seeria kujude pealkirjad viitavad küll loomadele, kuid neid on töödeldud inimkehaga seonduvaiks. Fallistiline vorm ("Öö. Kala kuju") seostub "libeda" ja ootamatult "külmaga".

ELO JÄRV JA VIITED

Varem olnud kultuurinähtustele viitamiseks on palju võimalusi. Üks neist on intellektuaalne: kunstnik loeb raamatuid ning ajakirju, jätab meelde nende pealkirjad ja autorid, tsiteerib neid oma loomingus ja sünteesib infot, ladudes üksteise peale mitmekihiliselt uut informatsiooni. Sellise loomingu nautimine eeldab teadmisi, ja saadud nauding on intellektuaalne.

Elo Järve **intuitiivselt** sündinud maailmast on raske leida konkreetseid vihjeid mingitele määratletud kultuurikihistustele, ometi on pidevalt tunda kogu maailma kogemuste raskuse surve. Kui inimene teeb valikuid olemasoleva seast intuitiivsel meetodil, valib ta tavaliselt midagi äärmiselt üldinimlikku, mis on kestev läbi aegade. Sellised ajatud nähtused deklareerivad lihtsalt oma olemasolu, polemiseerimata mingite vähem tähtsate asjadega ja laskmata ka enesega polemiseerida.

Intuitiivsus pole iseenesest kvalitatiivne väärtus, sest sageli ilmub ta publiku ette materialiseerununa naiivsuse ja läbimõtlematuse kujul. Antud juhtumil õnneks mitte. Intuitiivsus hakkab tööle üksnes mingit sorti kontemplatsiooni kaudu, nagu igasugune mehhanism hakkab tööle vaid energiaallika olemasolul. Ka Elo Järv ammutab jõudu seestpoolt, ehk vähemasti alustab ta lähenemist idee teostamisele seespoolsuse kaudu.

MARI SOBOLEV

ETTEAIM

ESITLES END TARTUS

Tartu Sebra galerii alustas teist tegevusaastat arhitektuurinäitusega "ETTEAIM esitleb", kus on töid noortelt arhitektuuriõppureilt, magistrandidelt ja lõpetanutelt.
Näitust on õige raske klassifitseerida ja kirjeldada. Tundub, et aeg on mingis osas ümber saanud ja ringliikumine noored jõuliselt uuele trajektooorile paisanud. Pidepunkti leidmiseks julgen teha mõned kõrvutused oluliste näitustega möödunust.

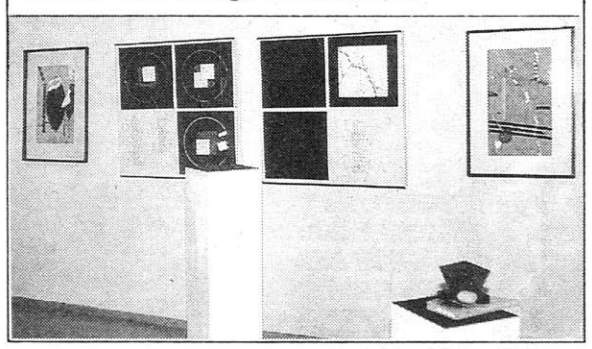

"Etteaim" Tartus Sebra galeriis.

Kogu arhitektkonda hõlmava üritusena oli mõõtuandev 1985. aasta näitus Matkamajas, kus arhitektuuri kui kunsti ühiskonnale jõuliselt ja üksmeelselt teadvustati, kus arhitektuuri esitleti vägagi kunstipärases vormis, ehkki peaeesmärk oli arhitektuur kui ehituskunst, kui baas.

Kõnesoleval näitusel on arhitektuurne objekt pigem ajend puhta kunstilis-filosoofilise eneseväljendusprotsessi käivitamiseks. Noored arhitektid tegelevad enesestmõistetavalt filosoofiliste põhiküsimustega vormistruktuuri keeles.

Selline lähenemisviis viib paralleelini "Sündmusega Harku 1975", kus esitati kontsentreeritult kontseptuaalset ja geomeetrilist kunsti, aga ka hilispoppi ja -modernismi. See kunst vastandus selgelt tollal valitsevale ideoloogiale, kujutades endast protesti ühiskondlike olude vastu. ETTEAIM esitleb samuti vorme, milles võib ära tunda neomodernistliku lähenemise, kuid kõik see on vaba vastuseismise painest. Pole vaja end õigustada, pole tarvis enam näidata, et ühiskonna kontrollitusest hoolimata oleme ilmakodanikud. Nüüd on tähelepanu keskmes indiviidi sisemaailm, selle seos välisilmaga, elu põhiväärtustega jne.

Nagu modernismile omane, käsitletakse siin iga vormiotsingut unikaalse aktina. Tuletusi põhivormidest ja struktuuridest käsitletakse seejuures väga vabalt, varasemate stiilipiiranguteta. Olulised on sisemine veendumus ja vormitunnetus, mis PEAB ÕIGE OLEMA enesestmõistetavalt.

Urmas Luure ja Enno Piiri Jaapani-konkursil osalenud töö "Chess" mõjub pigem oma kontseptuaalse graafikaga kui planeeringunäitena.

Ülar Margi ja Raini Johansoni pangaprojekt meenutab Tõnis Vindi ja Ene Kulli graafikat. Ralf Tamme Männiku küla planeering aga Raul Meele serigraafiaid.

Luure "Aim" I, II ja Tamme "Aim" III on ilusad geomeetrilise graafika lehed.

Piiri esitatud detailides Pirita objektist sünteesuvad Aasia vanade usundite kujundid konkreetse kohaplaaniga.

Margi ja Luure eramuprojektis pr. Gurlile tuletatakse kuubivormist ja elutegevusest, emotsionaalsetest seisunditest lähtuvaid vormi- ja struktuuripõiminguid.

Kontseptuaalne on Helsingi Moodsa Kunsti Muuseumi konkursil osalenud Andres Ojari ja Markus Kaasiku, Tamme, Luure, Margi ja Piiri töö "Multifunktsionaalne arusaamatu asi".

Ka traditsioonilisemad arhitektuuriülesanded, nagu Kaasiku planeering Haapsallu "Maja mere ääres" ja Ojari värvilised lehed suvilast, mõjuvad iseseisva kunstiväärtusega objektidena.

Arhitektuurne väljendus on primaarne Tamme, Margi, Piiri, Luure Vabaduse platsi planeeringus, mis osales eelmise aasta konkursis ning on seetõttu esitatud töödest tuntuim.

Ka Tartu planeering, sh. Luure, Margi, Maasiku ja Laissaare keskosa makett tegeleb eelkõige arhitektuurse ja linnaehitusliku probleemiga.

Viimati nimetatu oli väljas ka juunikuus galeriis Illegaard Tartu linnakujunduse näitusel "Ristmik", kus esinesid teisedki kunstiülikooli IV kursuse tudengid Andres Alveri ja Tiit Trummali juhendamisel valminud töödega.

Kokkuvõtlik mulje näitusest: vabadus vormis, sügavus sisus, veenvus tulemuses. See annab lootust, et pealetulev põlvkond lahendab nende ees ja sees püstituvaid probleeme eelarvamusvabalt.

Siinkohal tänan Sebra galerii omanikku Külli Hansenit, kes tegi julge valiku ja sai kunstiküpse näituse. Esimese aasta vältel on galeriis korraldatud 18 väljapanekut: ruum avati Sven Senke maalide ja Tarmo Ladva graafikaga, peale selle on siin olnud Peeter Alliku graafika, Leonhard Lapini graafika Matti Miliuse kogudest, Navitrolla tööde, Tampere kunstinädala, samuti tarbekunsti näitusi.

Jõudu kommertsivabade näituste korraldamiseks!

MARTTI PREEM

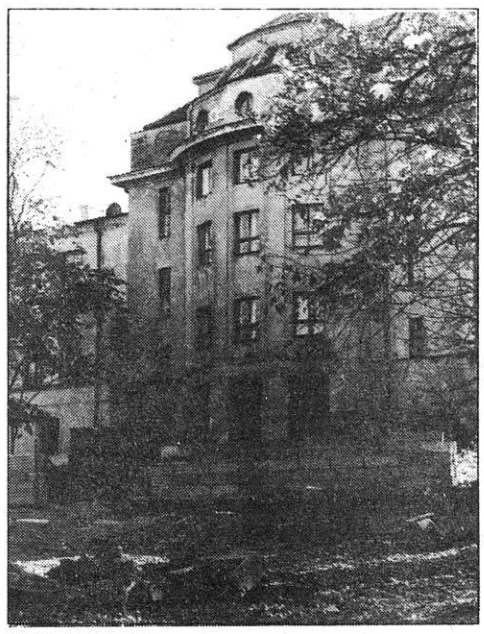

In memoriam.

RAKVERE TEATER

IN MEMORIAM

IN SPE

Põguski pilk meie kultuuriajakirjandusele veenab, et Rakvere Teater on üks viimase aja kuumemaid kunstiobjekte. Vist pole palju öelda: isegi üks tuleohtlikumaid — paraku ka füüsilises tähenduses.

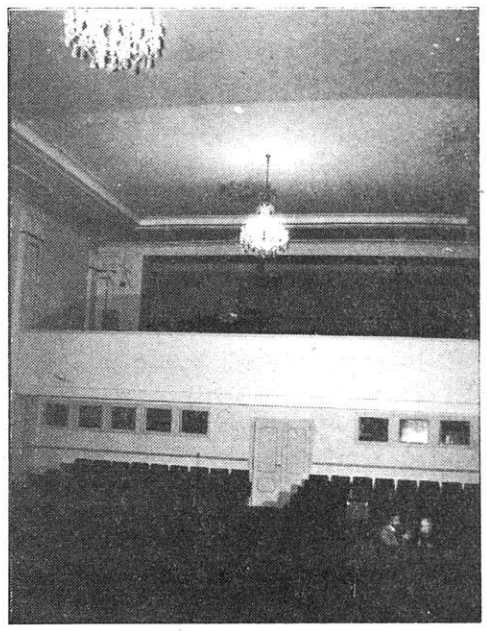

In spe.

1987. aastal katastroofipiirkonnaks kuulutatud Virumaa ainsa kutselise kultuurikollektiivi enda katastrofaalsus hakkas vaikselt kulmineeruma 1989. aastal, kui 13. korda vahetus peanäitejuht (Arvi Mägi), astus välja suur osa trupist ning loodi teatri päästekomitee. Sestpeale on RT teema püsinud avalikkuse tähelepanu fookuses pidevalt, kummatigi on enamjaolt ikka olusid valgustatud ja näitlejaskonnale haletsusega segatud lobedusega kestmisjõudu jagatud... sealt kuskilt teatriesise räämahunniku otsast, kus tunduski olevat RT õige ja ainumõeldav koht eesti teatri kontekstis. Ilmselt saame kunagi ajakirjanduse abiga kuupäevaliselt taastada RT katusekivide paikapanemise järjekorra, aga mis oli väärt see teater, mida 13. peanäitejuhi juhatuse all tehti, seda võime edaspidi vaid oletamisi otsustada. Oleks naiivne arvata, et siis, kui RT uue juhi Peeter Jalaka eestvõttel elu taas kindlamalt rööbastesse saadud, oleks aeg rahulikult kokku leppida, kas see oli pool-, täis- või koguni mitteisetegevusliku teatri etalonidega mõõdetav lavatöö, mis RT lavalaudadel 1989—1994 (veebruar) sündis. Või ehk polnudki see teatri viimase aja omas mahlas hingevaakumine enam teater ("...mingis mõttes nagu ei olegi teater," ütleb RT kohta ka Merle Karusoo TMK-s 3/1994), ehk peaksime käsitlema seda rohkem kui kunstilist piketti, groteskset agooniat, visapassiivset agressiooni, tõmbluskrampe enne viimset võidmist. Pole tähtis, mida ja kuidas me mängime, peaasi, et mängime ja paneme vastu?

Ei tea. Ei oska arvata, missugusest ajast räägib Raivo Trass, kui ta (tagasihoidlikkusest?) ütleb: "Haruharva on Rakvere Teatril olnud oma nägu. Enamiku ajast on ta olnud ilmetu." (Sirp, 21. VIII 1992.) Ei ürita minagi siin ei paikapanevat väitekirja ega teatri kaotatud maine vägivaldset püstiupitamist. Ei ole minagi näinud RT viimaste hooaegade lavastustest rohkem kui pooli. Ent seda on küllalt, et väita: **oma** nägu, küll järjest luitunum ja krimpsukiskunum, oli RT-l olemas. Hoolimata sellest — milline. Ja hoolimata kõigest. Sest fakt on, et iga kell kaela langeda ähvardava katuse all tegeldi selles teatris küll kõige muu kui katusega. Kas või autorinimede järgi oli RT afišš Eesti esinduslikumaid (Shakespeare, Brecht, Ibsen, Wilde, Williams), eesti klassikutest Tammsaare, Vallak, Koidula, Kross, pluss väliseestlased Nõu, Kangro, Uibopuu. "Oma vere lugu tuleb ikka teha," on Trass kuskil öelnud.

Nii neid siin tehtigi — tokerjaid, tumedahäälseid ja kammertonilt diskreetseid, sekka ka mõni lärmakam (H. Visnapuu **"Meie küla poisid"**, lav. **R. Trass**), mille paarisstseenide ehe frivoolsus korraks mõtted päris teatritegemise alglätetele juhtis. Ka H. Ibseni puhul (**"Rosmersholm"**, rühmatöö) jäid nii poliitiline tagurlus kui ka pead upitav opositsioon nii üldisteks tingmärkideks, et säärases "kosmopoliitilises" versioonis hakkasid peapartiisid mängima teksti sümbolistlikud kihistused ja inimhingede polüfoonia, mis lavastuse puhasvaleva esteetika raamistuses ka küllalt mõjusalt esile toodi. Wilde (**"Tähtis on olla tõsine"**, **A. Mägi**) oma sententsioosse isikuga võttis kohanemis- ja soojenemisaega, ent lõpuks, käivitununa, pakkus nõtkelt demokraatlikku kontrasti teistele meie lavadel laiutavatele Wilde'i-lohedele. Üldse tundus omasemana minevik kui uusaegsem mänguaines. Päris nüüdisaegsetega aga sõideti juba suisa sohu (I. Mõttuse **"Isamaa ilu hoieldes"**, **R. Trass**), kuid siin dikteeris totaalse nadiduse juba näitemäng ise, millesse autor oli emakese Linda kombel kuhjanud vaid seljatäie probleemirünkaid, märkamata, et tema oopusest on saanud koloniaalkauplus.

Mida öelda näitlejate töö kohta? Ärgem tehkem ühestki märtrit ja sedastagem, et korrektselt innukast süvenemispüüdest üle küündis sellest väga erineva ettevalmistusega ansamblist mõni üksik. Kui praegu meenutada, siis ehk vaid **Marika Verniku** Karinit ja **Erik Ruusi** Indrekut (**"Abielu ja õnn"**, **R. Trass**). Ja muidugi **Volli Kärot** ja **Erik Ruusi** nende monotükkides, mis ainsana ka "uue epohhi" RT mängukavas seisavad.

Volli Käro kannibalistist ametnikuhingena I. Iredynski **"Puhtas armastuses"** (lav. **T. Suuman**) pakkus huvi põhiliselt ühes: näitlejana distantseeritud ja teisalt kõigi erkudega ümberkehastuva laadi väga sundimatult doseeritud vaheldumises.

Teine selle loo kõneväärt omadus on, et rohkem kui mõnegi teise monolavastuse puhul aimub siin tõesti monoloogi **lavastajat**, kes pelgalt läbikedratud jutulõngale lisab mingi irratsionaalse ja hitchcocklikult leebe, silmakirjaliku, groteskse irve, mis ei lase kogu ettevõtmisel langeda vaid ajalehesaba kõdilookese deklamatsiooniks.

Teise monoloogi, J. Krossi — H. Lindepuu **"Tulge minu juurde"** (A. Mägi) teatripärastajad ja selle esitaja **Erik Ruus** Kaarli kiriku altarimaalingu sisseõnnistamise eelõhtul sisekonflikti üleelava Johann Köleri rollis on seisnud muidugi võrratult keerulisema ülesande ees. Tegemist on olustikupsühholoogiliselt detailitäpse pildiga ühemeheetenduse žanris. Nii et kui ka keegi võtaks pretensioone esitada, miks peaks üks matsi soost mees nii tuliselt oma rahvuspaatoslikke deklaratsioone õhku paiskama, siis tegelikult on see vaid lahenduse otsimine monoetenduste igivanale sõlmküsimusele, kuidas luua üksinduses suhtlejale **motivatsioon** kõnelema hakkamiseks. Antud juhul pole motivatsiooni andjaks mitte kujuteldav ega tehniline abivahend, vaid kehastatava emotsionaalne kõrgtemperatuur. Tunnustades praeguse variandi kompromissitut programmilisust ja pisut arhailist teatraalsust, arvan ma siiski, et Ruusi näitlejaorgaanikas mängib kõige võimsamalt kaasa just sugestiivne staatika, et just roidunud Kölerina püsib ta tänastes mälupiltides.

Üks viimaseid nähtud uuslavastusi RT *interregnum*ieelsest ajast oli E.-L. Manneri **"Põletatud oranž"** (A. Mägi), ja kummalisel kombel fikseeris just see, ehkki laitmatult maitsekas, selgete sümbolitaotluste ja ideoloogiatega opereeriv lavastus, olukorra, mis nüüd juba tõesti nõudis kaardipaki ümberladumist. Või veel parem — uuesti trükkimist. Vastasel korral oleksime varsti võinud RT-st rääkida kui büroost, kes on suuteline mis tahes riiulilt haaratud tekstimaterjali sisse sööma, ära seedima ning siis küllalt maitsekas, tagasihoidlikult pretensioonitus ja samas mittemidagiütlevas raamistuses etendusena välja andma.

Keerutamata välja öeldes: RT repertuaari kahes pooluses — "oma vere lood" ja klassikapärand — hakkasid juba liiga häirivalt valitsema kaks kindlat mentaliteeti, mis ei tunnistanud alternatiive. Esimene neist oma klassika ja olmetükkide tarvis välja kujunenud uljas -bravuurne "hoirassaa! — lase lennata!" ja teine, väärtdramaturgia matriitsidele kohaldatud, harras, hingemattev ja hinge kinni pidav "täna siis mängime klassikat — hõkk!". Veel hullem oli, kui "hoirassaa!"-laad ja "hõkk"-stiil kohtusid omavahel ühe lavastuse aegruumis. Nende kahe mentaliteedi vahel oleks võinud lõpuks pooleks käriseda RT nii hoolega säilitatud **oma** nägugi.

Nii et ärgu kõlagu see nüüd iroonia või osatava tagantjärele tarkusena, aga sel kevadel vedas RT-l vist eriliselt, kui ta sai sisemised ja välised reformid teoks teha **sünkroonselt** kõigest poole tööaasta vältel. Pole ka vist suuremat mõtet taga nutta seda ainust ja oma, liiatigi kui uus oma ei kugista vana alla, on temast teoreetiliselt ettevalmistatum, tolerantsem ja — mis peaasi! — noorem.

Küsimused muidugi jäävad. Vähemalt esialgu. Ja ega tõtt-öelda RT uue alguse esimene pääsuke, W. Shakespeare'i **"Othello"** (Mikk Mikiver külalisena) peale küsitavuste suurt muud kaasa toonudki.

Milleks siis ikkagi aur ja vile, stilistiline kogelmogel ja vahtulöödud lavarabelemine, kui kogu kontseptuaalne kaardimajake on püsti pandud vaid viljatule pinnasele? Ja milleks selle juurde üldse fragmendid Shakespeare'ilt? Kõigele eelnevale lisandumas veel must tulevikuperspektiiv RT senise püsitrupi ees: on see trupp nüüd kohaletellitud gastrollartistide taga igaveseks määratud üksnes kandiku või mõõgaga vibreerima, jäädes neegritena — vabandust! — statistidena endale kui pagulased oma kodus palukesi korjama?

Mis siis juhtus? Tuusad löödi lauale, aga peene preferansi asemel tuli välja podkidnoi. Ja ärgem võtkem parem arutleda, kes selles partiis esimene turakas oli...

Sula õnn on aga siiski see, et vahepeal on läinud taevas sügiseselt kirkamaks, alanud uus hooaeg ja jõudnud esietenduda esimene hoovõtulugu (A. Kivi "Seitse venda", Peeter Jalakas), mis lubab lõpuks ometi lõpetada *in spe* noodil.

Miks siis kõigest hoovõtt? Robustne jämekoomika ja patriarhaalsed tingruumid — mida keegi pole nüüdki krestomaatilisest kirjasõnast välja uhtunud — võiksid olla just RT trupi pärisosa, järeleproovitud tagala.

Tegelikult aga on asi sellest kaugel, sest lavastuse märgiarsenal on sedavõrd avar ja multiplitseeritud, et Rakvere näitlejate "hääled" kõlavad esialgu umbes samamoodi kui Jukola vennaste aa-bee köstri tagakambris, südilt ja süvenemisvalmilt, ent lavastajamõttel end kõrge kaarega lüüa lastes.

"Seitset venda" Jalaka mõne eelmise lavastuse taustale asetades võiks ju kõhelda, kas tema kood, mis nii tihti nihutab näitleja asemel esiplaanile kommentaari, ootamatu katkestuse, uue kontrapunkti, tehnilise objekti (magnetofon, mikrofon, videopilt) või mõne muu, konkreetse mängu suhtes sekundaarse osise, ei kipu lõpuks tapma **mängu** ehedust, ainukordsust ja **mängija** isiksuslikke kandjaid — nii näiteks on vennad jäetud seekord individualiseerimata ja esitatud ühe seitsmepäise vennakujundina. Aga vaat ei tapa! Sest just ehtsat rõõmu ja vabaduse vaimu õhkus vähemalt esietendusel lavalolijate igast poosist, mis kokkuvõtteks peakski ju olema ainumõeldav tõukealus õnnestavale teatrikogemusele.

Proua Tiesenhauseni aegu öeldi Rakvere kohta segiläbi alev *ja* linn *ehk* rotipesa *ja* kirbuküla. *Mis neist praegu paremini passiks, ei võta arvata, aga teater vähemalt on seal nüüd ehtne. Üks päris teater ja oi-oi-oi-oi-oi kui probleemne veel sealjuures...*

SVEN KARJA

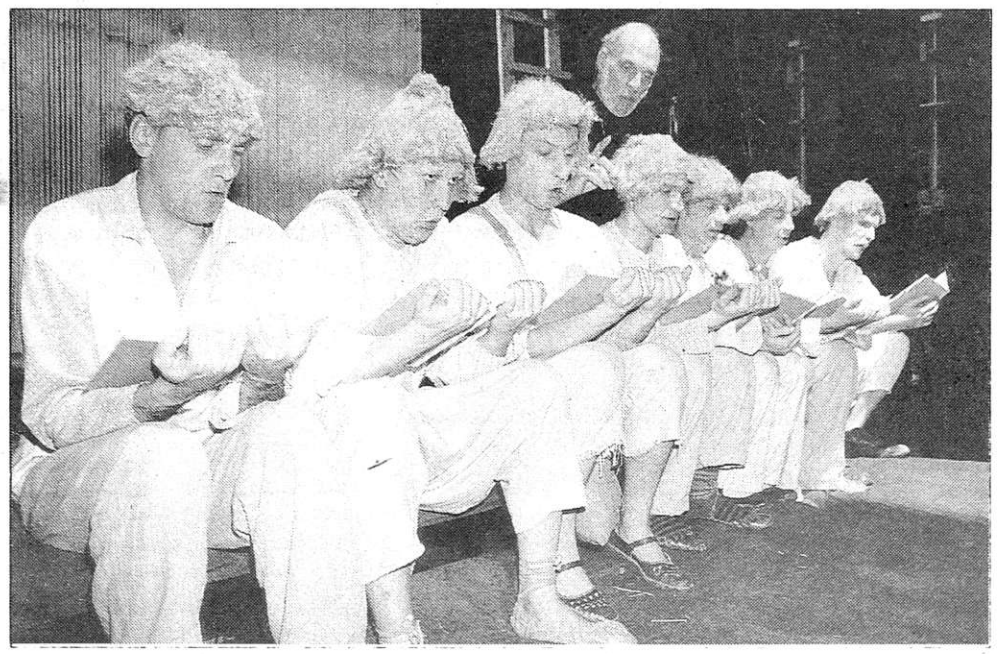

"Seitse venda" lubab jätkata in spe *noodil.* Foto: Väino Meresmaa

SARAH BERNHARDT 150

JUMALIK SARAH

Kui küsiti lugu Sarah Bernhardt'i juubeli puhul, tundus äkki: miks just temast? Ta pole ju tingimatult parim teistest eelmise sajandivahetuse staaridest. Ja paljukest eesti lugeja temast üldse kuulnudki on?

Aga just sellepärast — miks ka mitte! On ju kaks võluvat eesti näitlejannat Sarah'd suhteliselt hiljuti meie lavadel mänginud — Velda Otsus Vanemuise "Mälu"-lavastuses ja Hilja Varem Noorsooteatris sellessamas biograafilises näidendis "Päike ja mina" nime all. Tegelikult ei mänginudki nad niivõrd konkreetset ajaloolist isikut (kuigi lavatekst tugineb Bernhardt'i memuaaridele) kui — kumbki oma isikupärasel kombel — **Näitlejannat**, tema võlu, sära, groteskset väiklust ja ablast elu- ning loomejanu.

Tegelik Sarah võiks praegusele sajandilõpule täiendavat huvi pakkuda ka seetõttu, et oli üks gastroleerivate rahvusvaheliste supertähtede ilmingu alusepanijaid. Kes äkki mõistis (muide, Pariisi Konservatooriumi draamaklassi laitmatu akadeemilise stiili valdajana), et algaval uuel ajastul on heast näitlejamainest vähe **kuulsuse** saavutamiseks. Et tuleb teadlikult luua isiklik kõikehaarav imago; mida ootamatum, ekstravagantsem, šokeerivam — seda mõjusam. Eks me tea hästi, milleni see sajandi pärast jõudnud on. Sarah' polnud siiski oma imago ori nagu praegused, vaid selle valitseja. Aga eks massimeediumi mõju ole sealtpeale ka tohutult laienenud.

Sarah Bernhardt Comédie-Française'i tulekul.

Jumalik Sarah Kleopatrana 1891. aastal.

Teatriloo lektor võib kihla vedada: kui üliõpilased eksamiks ka kõik Sarah' rollid ära unustanud on, siis seda, et ta tavatses kirstus magada, teavad nad raudselt. (Eks sellele inimlikule mälufenomenile olegi kommertsbuum rajatud.)

Muidugi jooksid sensatsioonijanus ajakirjanikud kokku, kui teada anti, et paari tunni vältel päevas saab oma silmaga näha, kuidas näitlejatar kodus, kõrgemale alusele asetatud eb[illegible]as surnukirstus kesk pühendu[illegible]distet elavaid lillepärgi magab. Või oma järjekordse lemmikloomaga (mis loom, olen unustanud, vist mitte elevant, vaid midagi graatsilisemat) tänaval jalutab. Või päris õhupalliga linna kohale tõuseb (julgusest tal puudust ei tulnud!). Peale selle tegeles Bernhardt veel maalimise, skulptuuri, luuletamise ja näidendite kirjutamisega — kuid neid töid järelpõlv ei tunne. Umbes neljakümnenda eluaastani olevat Sarah olnud lausa enneolematult kõhn. Selle asemel et kondisust tollase riietusmoe abil varjata (lopsakas naiselikkus oli veel moes), eelistas ta seda kõigiti rõhutada, tehes ülemäärasest kõhetusest oma firmamärgi. Ja keegi värsistaski kohe: "Elle remplit mieux ses rôles / que son corset" — ta täidab oma rolle paremini kui oma korsetti (!). Kui näitlejatar kosuma hakkas, sai sellestki oluline seltskondlik kõneaine — mõelda ometi, Sarah läheb paksuks!

Nii, loodetavasti loeb pärast sellist algust ehk keegi ka edasi Sarah Bernhardt'ist kui lavanäitlejast. Debüteerinud pärast konservatooriumi lõpetamist Comédie-Française'i laval Racine'i Iphigenie' rollis, ei saavuta ta kohe edu ja lahkub pikemalt kõhklemata prantsuse rahvusteatrist, et mujal populaarsust võita. Kuninganna roll Victor Hugo "Ruy Blas'is" (1872) leiab Odeoni laval suurt tähelepanu. Tänu sellele saab Sarah uue kutse Comédie-Française'i ning 1875 saab temast üks selle trupi osanikuõigusega liikmeid (*societaire*). Bernhardt paneb nüüd end siin maksma klassikalises ja kõrgromantilises repertuaaris. Eriti silmapaistvaks peetakse Racine'i Phédre'i, aga ka Voltaire'i Zaïre'i, Shakespeare'i Cordeliat ja Desdemonat, Hugo "Hernani" Doa Soli. Näitlejakarjääri algusest peale on Sarah'l huvi nn. travesti-osade vastu, nüüd mängib ta Beaumarchais' "Figaro pulma" Cherubini.

Bernhardt'i kunstist vaimustuvad J. Renard, A. France, E. Zola. Kriitika imetleb, kui täpselt oskab Sarah "sümboltunnete" väljendamiseks leida "skulptori meisli väärilisi poose". Ta häält võrreldakse küll "kuldse kellukese", küll "voolava vee hõbekõlaga".

Kõigest sellest hoolimata jätab Bernhardt rahvuslava juba 1880.a. uuesti maha, et Londonis külalisetendusi anda. Seal mängib ta esmakordselt üht oma hilisematest populaarsematest gastrollrollidest — Marguérite Gauthier'd Dumas'-poja "Kameeliadaamis". Järgnevad korduvad reisid USA-sse, Hollandisse, Austriasse, Venemaale, Itaaliasse jne.: sündinud on gastroleeriv täht. Teda saatva trupi tase on vähem oluline. Paralleelselt reisidega ei katkesta Bernhardt sidemeid Pariisiga. Sajandi lõpuaastail omandab ta siin kaks teatrimaja. Chatelet' väljakul asuv teater kannab tänaseni tema nime.

Ilmselt ei mahtunud Bernhardt akadeemilistesse raamidesse. Ta aistis tundlikult sajandilõpu "dekadentsi" ja uusromantismi tuuli, talle polnud võõrad melodraama efektid. Kuid rändnäitleja staatus toob paratamatult kaasa kommertslikke mõjusid. Stiilsusest saab kohati stiliseeritus, maitsekalt kultiveeritud ilust ülepakutud ilutsemine; klassikaliselt selgest ja kaunist värsivaldamisest saavad "mehaanilised modulatsioonid", nagu ironiseerib kriitika. Sarah Bernhardt hakkab uute rollide kastmes ikka ja jälle välja pakkuma nähtust nimega Sarah Bernhardt. Ja ei saa öelda, et ta meisterlikkus ja oskus publikut võluda vastukaja ei leiaks.

Ta ringreisirepertuaarist kaob tasapisi suurem osa klassikalisi rolle ja "hästi tehtud näidendite" kaasaegsed menuautorid leiavad Sarah' imagole ikka uusi melodramaatilisi, salonglikke või/ja pseudoajaloolisi garneeringuid. Olgu siis ta ihudramaturgi Sardou' loodud Fédora, Théodora, La Tosca või mõni Scribe'i jt. näidend. Bernhardt'i loomingut kõrgelt hindav Jules Renard kinnitab, nagu oleks Sarah unistanud Ibseni "Nukukodu" Nora rollist, mis aga tundunud talle liiga "väljamõelduna", mitte piisavalt selgena. Ja lisab: "Ta armastas liialt Sarah'd, et armastada Ibsenit."

Suur Ibseni propageerija, iiri irvhammas G. B. Shaw võtab Sarah'd kritiseerides käibele oma säravalt vaimuka iroonia kogu tulevärgi. Tunnistades näitlejanna võimeid tema varasemates tõsidramaturgia-rollides, on Shaw lõikavalt kalambuuritsev tema populaarse kommertsrepertuaari klišeelike võtete suhtes. Seda enam, et 1895.a. Londoni külalisetendustel satub Sarah kaht oma hiilgerolli — Magdat (Sudermanni "Kodu") ja Marguérite'i (Dumas' "Kameeliadaam") mängima paralleelselt geniaalse ja sisendusliku itaalia näitlejanna Eleonore Dusega, kes esineb teises teatris samades rollides.

Soovitaksin kõigil, kes kaebavad meie teatrikriitika õeluse üle, lugeda Shaw' artiklit "Duse ja Bernhardt". Mida maksab ainuüksi Shaw' kiidulaul Sarah grimeerimisoskusele, kus ta peene pilaga kirjeldab näitlejatari vabarnaroosaks toonitatud kõrvalesti ja sõrmeotsi. Ning vastandab sellele mõjuva pildistuse Duse loodud karakteri spontaansest punastamisest ning asjatust püüdest seda partneri eest varjata.

Duset ja Bernhardt'i on võrrelnud mitu nende kaasaegset kuulsat kirjameest — ja mitte Sarah' kasuks. Asi polnud selles, et Duse oli 14 aastat noorem — kuigi Sarah' polnud tõesti enam oma parimas vormis. Tolle sajandivahetuse teatriuuenduse-ideaaliks hakkas kujunema mõtet kandev **elamus**näitleja ning ansambliteater, mitte oma hiilgerolle ja isikupäraseid stampe tiražeerivate üksiktähtede süsteem. Kuigi peab kohe rõhutama, et ükski esimese patriootidest, alates Stanislavskist või André Antoine'ist ei jätnud kõrgelt hindamata **etendamis**kunsti suurkuju Sarah Bernhardt'i meisterlikkust ja mõjuvust. Noor Stanislavski kirjutab 1897. a. Pariisist, kuidas ta nutnud Rostand'i "Samaarialanna" etendusel Sarah'd jälgides ja väljunud teatrist uuenenuna kunsti mõjul.

Romantilis-idealistlik Edmond Rostand leiabki Sarah's oma näitleja. Kaunitele daamidele ("La Princesse Lointaine", kauge (unistuste) printsess) lisaks kirjutab ta just Sarah'd silmas pidades oma Napoleoni-kultusliku, rahvusnostalgilise näidendi "Kotkapoeg". Noort hertsogit, Napoleoni habrast elukauget poega mängides on Bernhardt 56-aastane — ja sellest hoolimata võitev! Just üle 50-selt pöördubki ta taas meesrollide poole, mängides "prantsuse Hamletit", s.o. Alfred de Musset' "Lorenzaccio " nimiosa (1896) ja seejärel Shakespeare'i Hamletit. Need rollid vastasid stiilt sajandilõpu kunstnike peenendatud-estetistlikele otsingutele. Kuid Sarah' Hamlet olevat olnud ka "metsik, terav ja taltsutamatu poiss", kes armastas õukondlaste üle ohjeldamatult nalja heita ja samas mõjus kaitsetuna oma kokkupõrgetes välismaailma jäämeda reaalsusega. Igal juhul ei võtnud kaasaegne kriitika neid osatäitmisi pelgalt vananeva kuulsuse veidra kapriisina.

Sarah Bernhardt Ameerika-turnee ajal oma karjääri tipul.

Bernhardt'i võimas näitlejatehnika lubas tal tõesti veel vanuigi mõjuvalt esineda. Isegi pärast seda, kui tal 1914.a. tuleb amputeerida parem jalg, esineb Sarah vapralt edasi, puudust osavalt varjates. Mitteteadjad ei aima midagi. Ta on iga toll näitleja, ja see väärib austust.

Sarah Bernhardt sureb 1923. aastal 79-aastasena, olles jõudnud osaleda ka tummfilmivõtetel. Olen kunagi näinud jupikest ühest vanast kriimulisest filmist, mis oma iseloomuliku kiirustava sebimisega ei jätnud vananenud primadonnast õieti mingit muljet. Ka fotod — mõnigi väga kena ja stiilne — ütlevad õieti vähe Sarah' kuulsa võluvõimu kohta. Jällegi — veendun selles teatriloolasena aastatega üha enam — on kõige kõnekamad ja vaimusilmale kõige nähtavamad näitlejanna kaasaegsete jäetud **kirjeldused.**

Ka tehnikaajastul ja tehnikameistrist näitleja kohta räägib kaasaegse inimese elavat vahetut muljet ja elamust tundlikult jäädvustav/vahendav sõna tihti enam kui pildi- või helikonserv, mis aegub.

Mõtelgem sellele ka oma kaasaegsete suurnäitlejate puhul!

LEA TORMIS

Lii Tedre 50

Pühapäeval, 16. oktoobril tähistas Endlas kahekordset juubelit näitlejanna Lii Tedre. Poole oma eluaastatest on Lii Tedre olnud Pärnu teatri näitleja ja teinud seal kaasa ligi seitsmek[illegible]eri lavastuses. Viimasel ajal on ta kõige rohkem tähelepanu pälvinud muusikalavastustes — "Zorbas", "Teatrilaev" ja ""Valge Hobuse" võõrastemaja". Palju laule on ka lavastuses, mille Lii Tedre ise valis oma juubelietenduseks: Juhan Saare—Olaf Kopvillemi "Toronto—Vilsandi, nõudmiseni". Juubelil oli inimesi nii Torontost kui Vilsandilt. Pärast etendust toimus veel terve kontsertprogramm, kus tema kolleegide kõrval astusid üles ka sõbrad varietee- ja estraadilavalt: Priit Aimla, Anne Velli, Ardo Juhkov ja tantsutrupp Lancey.

Kalju Pruuli fotole on jäänud peale juubilari kontsertprogrammi juht Peeter Kaljumäe ja Eesti Draamateatrilt õnnitluse laulnud Tõnu Aav.

Küünlad pimeduses ja valguses

"Küünlad pimeduses" (*Candles in the Dark*). Käsikiri: Nicholas Niciphor, lavastus: Maximilian Schell, pilt: Roberto Forges Davanzatti, kunstnik: Ronald Kolmann, helilooja: Richard Powers. Osades: Alyssa Milano (Sylvia Velliste), Chad Lowe (Jaan Toome), Natalja Andreitšenko (tädi Marta), Günther Maria Halmer (pastor Harma), Maximilian Schell (polkovnik Arkuš), Aleksei Petrenko (komissar), Gita Ränk, Helena Merzin, Lembit Ulfsak, Maria Avdjuško, Hendrik Toompere, Andres Puustusmaa, Anna Levandi, Salme Reek, Jüri Järvet jt. 101 minutit. Family Channel, Kuschner Locke Company, As Taska, 1993.

Alyssa Milano (Sylvia Velliste) ning Chad Lowe (Jaan Toome) "Küünlad pimeduses" võtete vaheajal.

RAVIKÜÜNLAD KANAPIMEDUSES

Ma võtaksin selle filmi vastu ameeriklasena, aplodeeriksin ja valaksin pisaragi, mõeldes paljukannatanud ja filmis näidatud temperamentsetele eestlastele, kes lammutavad oma kummalisel moel NSV Liitu.

Kuid ma pole seda ja ehk olen fantaasiavaenegi. Pole üldsegi tähtis, et olen paljusid toonaseid sündmusi koos filmikaameraga pealt näinud ja tunnen teisi tundeid. Tean, et ükski Ida-Euroopa ja Baltikumi režissöör polnuks "võimeline" looma sellist vabadusvõitluse koondportreed, mis ilusa muinasjutuna oleks hea kaup jänkidele ning milles sisalduks ka tõde meile kas või sellepärast, et kaaskondsed ei hakkaks meid millegi visatavaga pilduma.

Mõtlen, kas on tegemist lihtsa kitši, paskvilli või kogemata kombel vastu tegijate tahtmist — sürrealistliku filmiga. On ju hulk nihestusi ajaloolise tõe suhtes, nihestusi ajas ja ruumis, mida võiks aktsepteerida, kui teostus poleks nii rabe, kui stsenaarium oleks asjatundlik selleski mõttes, et võimaldada näitlejatele mingigi lõpuni viidav rollilahendus. Näitlejad näivad visklevat sinna-tänna, justkui aru saamata, millistest pätsidest filmitaies lõpuks koos hakkab püsima.

Meenutame, et endise NSV Liidu ajal oli tavaks ebaõnnestunud filmi süü veeretada ainult režissööri kaela. Lääne kriitikutel on tavaks patt pooleks jagada, nii et ka tootjal tuleks silmad maha lüüa.

Mõned laused režissöör Maximilian Schellist, keda tegelikult tunneme näitlejana. Sugestiivselt ja dünaamiliselt esitatud advokaadi roll filmis "Nürnbergi protsess" tõi näitlejale 1961. aastal Oscari. Mäletame teda veel filmidest "Altona vangid", "Anne Franki päevik" jt. Eri riikide (USA, Saksa, Austria, Inglise) stuudiotest on tema kui näitleja osavõtul kokku tulnud ekraanile mitukümmend filmi. (Näitleja on ka tema vanem õde Maria Schell.)

Et Maximilian Schell enne oma näitlejatee algust õppis Zürichis kunstiajalugu ja filosoofiat, lisab palju tema mainele. Et viimase filmiga on nii, nagu on, on paradoksaalne ja kahetsusväärne. Võib vaid aimata, et välismõjud, mis filmide tegemisel mõnikord võimukalt kaasnevad, olid ka temasugusest isiksusest üle.

Lohutuseks nii palju, et aastakümneid tuli kastide kaupa samasugust sürrealismi Idast. Nüüd on üks ka Läänest pärale jõudnud just nagu hoiatus Eestile uppumisohust Ameerika massikultuuri õlistes lainetes. Kui võrrelda filmi filmiga, kerkib silme ette "Valgus Koordis" kui üks sotsrealismi teetähis. Ja ometi pean siinkohal tooma veel paralleele — ka selle režissöör (Herbert Rappoport) polnud eestlane, stuudiogi polnud Eesti oma (Lenfilm), eestlasi mängisid siiski eesti näitlejad. "Valgus Koordis" on kunstiküpsem.

Kuid filmil "Küünlad pimeduses" on siiski ka üks suur väärtus: mõned eesti näitlejad keeldusid selles mängimast.

HELI SPEEK

KGB — vähemalt kujutasid "Küünlad pimeduses" autorid teda niisugusena — on asunud rünnakule. Tallinn, Raekoja plats, enne jõule 1988 ja 1993.

Maximilian Schelli (mängis filmis "Küünlad pimeduses" KGB polkovnikut Arkušši) nägu valgustab sellel fotol režissööri keep smiling. Fotod: Arvo Iho

KAS EESTLANE POLE JÄLLE RAHUL?

See algselt Vaba Euroopa Raadiole kirjutatud tekst, mis autor MATI UNDI hajameelsuse ja ülekoormatuse tõttu oleks peaaegu ilmunud enne siin, kui see pühapäeval kuuldub õhtuses Vaba Euroopa Raadio saates, jääb seekord autori palvel ja üleüldisi autoriõigusi silmas pidades ilmumata. See ilmub järgmises Kultuurilehes. Ütleme vaid nii, et Mati Undi seisukoht on filmi "Küünlad pimeduses" kohta jäägitult jaatav. Ta ütles: "Ilma nn. irooniata — ma jään seda jaatama."

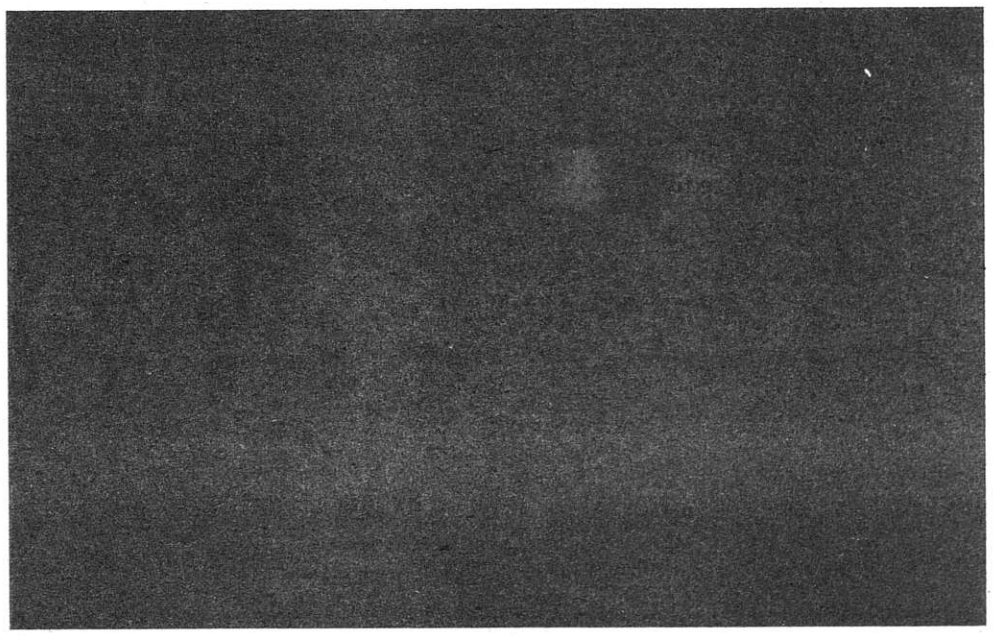

Küünlad ja pimedus. Kunstfoto.

150-aastane Nietzsche: veel mõned pintslitõmbed portreele

Oli 1858. aasta hilissuvi, kui Friedrich Wilhelm Nietzsche lõpetas oma esimese autobiograafia, eristades selles kolme loomeperioodi. 12-päevane pingeline töö oli lõppenud ja selle 13-aastane autor (ning subjekt) võis rahuldustundega puhata, enne kui ta sama aasta sügisel kuulsasse, iidsete traditsioonidega Pforta maakooli astus.

Nooruke Fritz tundis ühe eluperioodi lõppenud olevat. Oli nagu juba tublisti tegeldud proosa-, luule- ja muusikaharrastusega, lõpetatud algkool ja toomgümnaasium, üle elatud kolme lähedase inimese (isa, venna ja vanaema) surm. Kõik see koos poisi enda hilise ja raske arenguga (esimese sõna ütles ta alles 2,5-aastaselt) ning juba tollal alanud silma- ja peavaludega andis tema toimetustele ja olekule mingi raskepärase küpsuse. Noor poiss lõpetas oma kirjutise ehtsaksaliku värsiga:

Ein Spiegel ist das Leben —
Im ihm sich zu erkennen
Mocht'ich das erste nennen,
Wönach wir nur auch streben!

(On peegel elu./End selles selgesti ära tunda/ — tahaksin ma esimesena nimetada —/sinnapoole me ainult ka püüdleme.)

Ja tõepoolest, nii raske ja vastuoluline kui oligi Friedrich Nietzsche elu — segu kohutavatest piinadest ja ülimast inspiratsiooniõnnest —, ei unustanud ta oma teadliku elu lõpuni seda naiivses vormis kirjapandud kreedot. Ja selles kirglikus, metsikus vajaduses inimhinge põhjani süüvida peitubki Nietzsche saladus, tema õnn, valu ja suurus.

Nietzsche võlu seisneb tema puhtas ja teravas, kirglikus ja tabavas stiilis, vastuolude ülimas polariseerituses. Et viimast paremini mõista, toome mõned näited tema enda elu paradoksidest.

Juba 24-aastaselt oli Nietzsche erakorraline ja 25-aastaselt korraline professor. Erialalt oli ta filoloog, kuid maailm tunneb Nietzschet filosoofi ja poeedina. Mees, kes ülistas elu ja tugevat tervist, oli ise haigustest muserdatud — 35-selt oli ta juba pensionil. Eeskujud, kes teda esialgu lausa ekstaatilise vaimustuseni viisid (eriti Schopenhauer ja Wagner), muutusid varsti tema põlastava kriitika objektideks. "Liiga palju on elutsejaid ja liiga kaua nad ripuvad oma oksade küljes. Tuleks torm ja raputaks maha kõik need mädanenud ja ussitanud!" kirjutas ta ("Nõnda kõneles Zarathustra", J. Palla tõlge) — ning veetis 11 viimast eluaastat pidevat hoolitsust vajades nõdrameelsena.

● KUI NIETZSCHE MAINE ISIK OLI PEHMESÜDAMELINE, ANDUV, KAASTUNDLIK, SIIS KOGU TA ÕPETUS ON SELLE HÜLGAMINE: JUST ISANDINIMENE, RANGE, VALI, HOOLIMATU KÄSKIJA JA TAHTESANGAR OLI TA IDEAALIKS.

● NIETZSCHE KINNITAB ISEENESE ELUGA VEEL KORD SEDA, MIDA TA ÕPETUSKI NÄITAB, NIMELT, KUI PINGUL ÜLDSE VÕIB OLLA SISEMISEST VASTANDLUSEST SEE REAALSUS, MILLE NIMI ON "ELU".

Johannes Semper, 1932

Kiriklikke formaalsusi täitis Nietzsche kuni 17. eluaastani ja Pforta kooli lõpetades oli tal usuõpetus üks kolmest "väga heast". 12-aastaselt olevat ta näinud Jumalat "tema täies hiilguses". Friedrich Nietzsche pärines (nii isa kui ema poolt läbi kolme põlvkonna) pastoriperekonnast — ja temast sai XIX sajandi teravaim (ning andekaim) antiklerikaal: "Kummalisse ebatervesse maailma viivad meid evangeeliumid — maailma nagu vene romaanis, kus, justkui kokkuräägitult, kohtuvad ühiskonna heidikud, neuroosid ja "naiivlapselik" idiootsus..." ("Antikristlane", § 31).

Ehk kõige märgatavam Nietzsche maailma lugematutest ja ületamatutest vastuoludest oli "indiviidi — sootsiumi" suhe. See Hesse kohaselt "suur üksildane inimene" põimis ühiskondlikud suhted täiesti sobimatutesse kontekstidesse, sellega selgelt näidates, kui väga vajab ta seda "karja" ja "turuplatsi" — nagu ta teisal põlastavalt väljendub. Nietzsche on nii andekas ja tüüpiline individualist, et ta peaks küll ühiskondlikud suhted teistele jätma — neile, kes on loodud *pecust* valitsema. See ongi ehk Nietzsche rängim viga, mida enne ja pärast teda visalt on korratud, sealhulgas ka Eesti Vabariigis.

Richard Wagneri geeniuse tähe all on sündinud Friedrich Nietzsche esikteos "Tragöödia sünd muusika vaimust".

Geniaalsed inimesed peaksid mõnikord valvsamalt oma missiooni tunnetama. Nagu Nietzsche teise kuulsa kaasaegse — Marxi (kellega teda sageli on kõrvutatud) — mõnele ütlusele ei tea mida kõik rajatud on, nii ka tema enda puhul. Ja Nietzsche seostamine saksa natsionaalsotsialismiga pole sugugi päris alusetu — teda saab soovi korral väga hästi selle suuna ühe ideoloogina tõlgendada.

Muidugi, kui A. Rosenberg 1941.a. oma kurikuulsas "XX sajandi müüdis" kirjutas, et Nietzsche "väljendas allasurutud miljonite meeleheitlikku karjet", siis ta lihtsalt valetas. Kuid toome siinkohal ühe näite neist lugematutest, mis natsidele väga hästi võis sobida: "Juudid — see on kõige tähelepanuväärsem rahvas maailma ajaloos: olles vajaduse ees lahendada küsimus — "olla või mitte olla", eelistasid nad täiesti teadlikult, ükskõik kuidas, *iga hinna eest* olla; selleks hinnaks aga oli looduse, kõige loomuliku, sise- ja välismaailma mistahes reaalsuse radikaalne *võltsimine*..." ("Antikristlane", § 24). Ja muidugi jäetakse selle kõrval märkamata, et kõige mürgisemat sappi jätkus Nietzschel sakslaste endi jaoks.

Pole siis ime, et Hitler võttis "õpetaja" käsikirjad oma erilise hoole alla, fotografeeris end Nietzsche büsti kõrval ja saatis oma sõpradele tema teoseid. Ja Nietzsche õde (Elisabeth Förster-Nietzsche, kes muuseas osales venna arhiivi teatavas "vajadustele kohandamises") avaldas enne surma ülevoolavat tänu füürerile oma vennale osutatud austusavalduste eest, kinnitades seejuures, et nimelt Hitleris näeb ta "Zarathustras" kuulutatud üliinimese kehastust.

Nii juhtub mõnikord geniaalsete ideedega, ja pole siin kuigi suureks lohutuseks, et Marxi 11. tees Feuerbachi kohta ehk veel mastaapsemaid kataklüsme õigustama seati...

Nietzschele endale omase otsekohesusega oleme seni vaadelnud temaatika pahupoolt. Aga mis on siis põhjustanud Nietzsche tohutu mõju mitte ainult Knut Hamsunile, vaid näiteks Albert Schweitzeri või Hermann Hesse puhul? On ju Nietzsche jätnud lausa pretsedenditu jälje kogu käesoleva sajandi euroopa kirjandusse ja filosoofiasse.

Nietzschele on iseloomulik teatud ürgne ehedus, terav ja selge jõud — alati on raske leida sõnu, väljendamaks kõige olulisemat. Nietzsche on veenev Kutse kuskilt sügavamalt, kui asuvad klassifikatsioonid, kaalutlused-selgitused või logismid. Ka ta ise ei tea teed, kuidas Sõnum tema teadvusse jõuab. — "Sõna "ilmutus" ses mõttes, et äkitselt, ütlematu kindluse ja peenusega, saab nähtavaks ja kuuldavaks miski, mis põhjani vapustab ja ümber paiskab — väljendab lihtsalt seda asjaolu..." ("Ecce homo", J. Semperi tõlge) — nii kirjeldab ta oma inspiratsiooni. Tema "Zarathustra" on kirjutatud mägedes kõndides, joostes ja isegi tantsides: "Joovastus, mille juures samm tahtmatult kord tormab, kord aeglasemaks muutub; täieline enesestväljasolek..." (sealsamas). Ja nii ongi Nietzsche väga ebatüüpiline saksa filosoof. Tema tugevus on just seal, kus on võimalikult vähe seda kuulsat saksa klassikalist filosoofiat. Ja ega Nietzsche polegi filosoof-professionaal; paljud Nietzschesse süüvinud filosoofid (eriti Heidegger ja Jaspers) on üksmeelel selles, et temast saab alguse filosoofia globaalne allakäik, omamoodi uus ajajärk maailmakultuuris. Nietzsche on justkui märk selle kohta, et klassikaline filosoofia on end ammendanud, samamoodi nagu Sokrates (keda Nietzsche oma mitmes teoses rängalt süüdistab) oli kreeka mütoloogia hääbumise sümptom. Nietzsche üliinimese-idee ("inimene on midagi, mis peab ületatama") oli põletavalt uus tolleaegse Euroopa mõttelaadile; ei selle looja ega adressaat aimanud mingit teed selle realiseerimiseks.

Mõnikord on Ida filosoofiliste voolude tungi XX sajandi Euroopasse — mis tõenäoliselt ei lakka, vaid süveneb — püütud seostada Nietzschega. Kui tuttav oli Nietzsche ise "Ida mõttega"?

Viimane raamat, mida Nietzsche luges, oli orientaalset päritolu — "Manu seadused". Nietzsche oli tuttav ka mitmete tolle aja indoloogide töödega ning tema "Koidupuna" motogi pärineb Rigvedast. Kuid kahjuks sündis Nietzsche liiga vara, et saada mingitki adekvaatset üldpilti Ida ülirikkalikust ja väärtuslikust pärandist; ta pidi rahulduma üksikute juhuslike ja enamasti kehvade tõlgetega. Nietzschele oleks võinud sügavat mõju avaldada "Bhagavadgita", mille esmatõlkimist saksa keelde aga alustati tema jaoks liiga hilja — 1890. aastate algul (muuseas Tartus; tõlge ilmus Jenas 1912).

Nii Nietzsche traagika kui missioon seisnebki tema "ajakohatuses" — nagu ütleb ka ühe tema teose pealkiri: "Ajakohatud vaatlused" (Unzeitgemässe Betrachtungen). Ja kuigi mitte kunagi ei looda ülikoolide juurde õppetoole spetsiaalselt tema "Zarathustra" tarvis (nagu ta ennustas), jääb Nietzsche nimi kultuurilukku kui kisendus ja kutse, janu inimloomuse sügavike järele.

KALLE TRUUS

ARVO PÄRT: 1964, 1994

16.oktoobril toimus Estonia Kontserdisaalis pühapäevakontsert. Eesti Filharmoonia Kammerkoori ja Tallinna Kammerorkestrit juhatas Tõnu Kaljuste. Kava koosnes tervenisti Arvo Pärdi loomingust. Helilooja oli ise kohal. Muuseas, olgu öeldud, et ta poleks nagu Eestist eemal olnudki — tema muusikat on esitatud ja tema looming on olnud kogu aeg meie inimeste sügava tähelepanu all.

Tõnu Kaljuste.

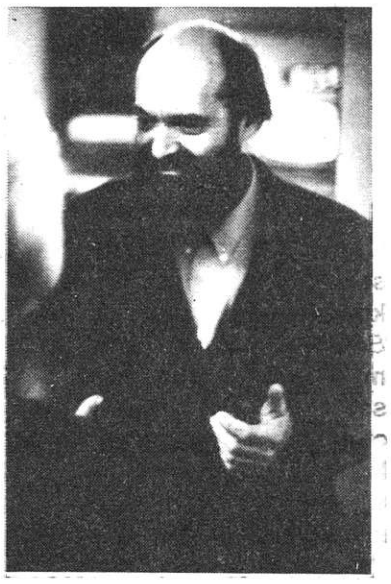

Arvo Pärt. Fotod: Märt Bernadt

Vahel öeldakse, et Arvo Pärt kirjutab vähe. Minu meelest kirjutab ta palju, on "Berliini missaga" reageerinud isegi konkreetsele ajaloosündmusele.

Arvo Pärdi "Litaania", alapealkirjaga "Püha Johannes Chrysostomose palved igaks päeva- ja öötunniks" kanti esmakordselt ette tänavu juunis USA-s, soolopartiisid laulis *The Hilliard Ensemble*, teos on pühendatud esiettekande dirigent Helmuth Rillingile ja Oregoni Bachifestivalile. Tallinnas sai teoks "Litaania" kolmas esitus — solistideks Annely Peebo, Tiit Kogermann, Mati Turi ja Allan Vurma — ja seda kuulates on seos Bachi muusikaga ilmselge.

See, kuidas Pärt kasutab vähendatud juhtseptakordi lahendusega, mis Bachi muusikas erakordselt oluline, on ainult üks detail, mis otseselt seosele viitab. Selle muusika avarus on lihtsalt uskumatu ja siin on paras hetk öelda, et muusika võib inimesele olla kõige võimsam mõjutusvahend, mis igasugused käsud-keelud, isegi riigikorrad tähtsusetuks teeb. Ei tea, kas meie kohalikud muusikaasjade üle otsustajad seda ikka tõeliselt mõistavad?

Näib, et Arvo Pärt on soostunud ka oma varasema loomingu esitamisele oma õnnistuse kaasa andma.

Esimene sümfoonia, "Polüfooniline" on pühendatud tema õpetajale prof.Heino Ellerile, kelle kool on andnud Pärdile loomiseks vajalikud vahendid.

Olgu meenutatud, et kui Pärdi muusika kõlab nüüd terves maailmas, siis Elleri looming on suures osas täiesti lahti mängimata, palju sellest on esitatud kehvalt, rääkimata mõistmisest.

Sümfoonia ettekanne oli Tõnu Kaljuste kõige veenvam saavutus orkestridirigendina. Pärdi muusika, mida ta suurepäraselt mõistab, võib anda talle võtme sümfooniaorkestri dirigeerimiseks vajalike tehniliste vahendite ja sisuliste taotluste ühendamiseks.

Lauri Väinmaa esituses kõlas värskelt eesti klaverimuusika esimene aleatooriline teos "Diagrammid", mille sisulisteks märksõnadeks võiksid tinglikult olla rahutus ja rahu.

Väinmaa on korduvalt esitanud Pärdi kogu klaveriloomingut — "Partiita", kaks sonatiini, "Aliinale", "Variatsioonid Ariinuška terveksmaamise puhul" — kokku seega kuus teost. Kõik need teosed on ta lindistanud ka Londonis *BBC*-le.

Kooriteoses "Solfedžo" lauldakse Do mažoori, mida on kasutatud seeriana. Muusikalises liikumises muutuvad tämbrid ja registrid. Teose väline konstruktsioon on nii lihtne, et seda on igaühele võimalik selgeks teha. Idee, konstruktsioon, loogika ja veel midagi, mis kõige tähtsam — need on Pärdi loomingu toetuspunktid.

"Collage B—A—C—H" on teos, milles kõlab eri ajastute muusikaline dialoog. Selle kontserdi raamidesse ei mahtunud Pärdi "Credo"(1968), kus on kasutatud Bachi C-duur prelüüdi WTK esimesest vihikust, aga olgu sellele viidatud lihtsalt mõtlemisaineks tema hingesugulusest Bachiga.

Kui kontsert lõppes, oli saalis erakordne õhkkond. Publik tänas püsti seistes esinejaid ja heliloojaid. Isegi aplaus tundus nagu üleliigne.

MATTI REIMANN

Tegeleme rohkem pedagoogilise programmiga

TALLINNA FILHARMOONIA

Paari kuu eest teatati Tallinna Filharmoonia (TF) moodustamisest. Ühelt poolt tähendas see juba tegutsevate süsteemide — Tallinn Brass, Tallinna Kammerorkester — täpsemat vormistamist, teiselt poolt olid TF-i plaanid alles kujunemas, kui selle direktori TARMO LEINATAMME ja kunstilise juhi JÜRI LEITENIGA juttu ajasime. Aga ühteist sai siiski selgemaks.

Tarmo Leinatamm ja Jüri Leiten. Foto: Märt Bernadt

Mis on Tallinna Filharmoonia?

Tarmo Leinatamm: Tallinna Filharmoonia on kutselise puhkpilliorkestri Tallinn õigusjärglane ja seob neid kollektiive, kes on siin juba aasta-poolteist tegutsenud — Tallinna Kammerorkester, Tallinn Brass ja mingil määral ka sümfooniaorkester — ega mahtunud enam kuidagi kutselise puhkpilliorkestri nimetuse alla.

Jüri Leiten: Oleme Tallinna munitsipaalasutus ja meie kohustus on teenindada Tallinna. Paraku pole need vajadused kuigi suured, või õigemini pole need veel välja töötatud ja meid ei osata kasutada.

Kas siis linnalt ei tule koos rahaga ka n.-ö. töönormi?

Nõudmine meie järele pole veel nii mahukas. Nii et siin on muusikute elu natuke rahulikum kui riiklikes kollektiivides.

Kas Tallinna Filharmoonikud on lihtsalt teie väiksemate kollektiivide ühendus või pürite Tallinna kolmandaks sümfooniaorkestriks?

T.L.: Oma koosseisuga saaksime mängida ehk Händelit-Haydnit-Mozartit, ei midagi enamat. Nii et lisajõud on vajalik.

Mulle tundub, et Tallinnas on rohkem orkestreid kui neisse vajalikke pillimehi — ühed ja samad mängijad liiguvad orkestrist teise. Kas TF-i siht on välja arendada uus sümfooniaorkester või võimaldada oma muusikutele mitmekülgset tegevust?

T.L.: Eelkõige tahaks töö ja sissetulekuga kindlustada neid inimesi, kes meie majas palgal. Aga kaasata ka muusikaakadeemia eredamaid üliõpilasi — kuskilt peavad nad orkestripraktika saama, kuid ERSO-s ja teatriorkestris on koormus tudengi jaoks liiga suur. Meie hooaeg peaks olema selles suhtes vastuvõetavam. Toonitan, et Tallinna Filharmoonikud on projektorkester, mis kutsutakse kokku teatud kontsertideks. Millegipärast tunnevad ajakirjanikud huvi just selle vastu, kuigi tegemist on vaid meie töö ühe lüliga Tallinna Kammerorkestri (TKO) ja Tallinn Brassi (TB) kõrval, mis mõlemad on palgalised kollektiivid.

Kõnelgem siis TKO-st, mis alustas eredalt, ent justkui väsis kevade poole; üks meil ilmunud arvustus kandis koguni pealkirja "Tallinna Kammerorkester vajab dirigenti". Kriitiku mõte oli, et tundliku ansambli väljaarendamine eeldab pidevat peentööd, mida TKO-ga ilmselt ei tehta.

T.L.: Orkester on ka ise muret tundnud ja käinud küsimas, millised oleksid võimalused siia üht või teist dirigenti tööle võtta. Kuid niisama kapriisne, nagu seda on kammermuusika esitaja suhtes, on ka orkester ise: kuna orkester on olemas ja puudub dirigent, siis pole ilmselt oodata, et orkestrandid mingi maestroga üksmeelselt nõus oleksid. Seepärast ei julge lubada, et TKO hakkaks lähiaegadel võrduma mõne dirigendiga nii nagu näiteks Leedu kammerorkester Saulius Sondeckisega. Mõtteid on ja läbirääkimisigi pooleli, aga hetkel ei näe ma peale Tõnu Kaljuste kedagi, kes võiks TKO-ga töötada kauem kui ühe hooaja. Ja õnneks leiab ta selgi hooajal kunstilise juhina võimaluse ikka iga kuu meil käia.

Kas praegune situatsioon surub TKO ikkagi mõneti projektorkestri staatusse?

T.L.: Ei, suudame neile tagada pideva töö. Ja ega me tahagi muusikat teha "kaigas nurgas püsti", sellest ei tuleks midagi välja. Oleme kontoripoolel oodanud ka TKO enese initsiatiivi — kuhu nad tahaksid välja jõuda ja mida selleks on vaja teha —, kuid ühesuunalist versiooni ei ole neilt tulnud.

J. L.: Kui TKO loodi, läks neil asi algul väga hoogsalt kuni Pärdi plaadini, millest loodeti tulevaseks tööks väga palju. Tegelikult niisugust efekti ei saavutatud, sest muusikabisnis on praegu väga keeruline igas maailma nurgas. Praegu on küsimus ümberhäälestumises ja usun, et küll orkestri nägu välja kujuneb. Kui nüüd TB-ga võrrelda, siis meil oli vastupidi — ideed ja sihid olid enne selged kui mängijad koos —, tegime eelmisel hooajal tormilise spurdi ja läheme loomulikult edasi. Suutsime luua endale imago ja näidata, et korralik vaskpilliansambel võib väga edukalt kaunistada ka kõige esinduslikumat üritust. Ka veendusime, et publikuprobleemi lahendamine pole sugugi lootusetu ettevõtmine.

Missugune see loomulik edasiminek on, kui maine loodud?

J.L.: Sel hooajal tegeleme rohkem pedagoogilise programmiga: tahame Eestimaale tiiru peale teha ja korraldada kolmepäevaseid kursusi, kaasas EMA pedagoogid. Kui kohalikel õpetajatel ei jätku initsiatiivi suunata õpilasi aeg-ajalt juhtpedagoogide käe alla, siis nüüd läheme ise kohale. Iga kursuse finaaliks kavandame Tallinn Brassi ja Tallinna Puupilliansambli ühiskontserdi, mis viib huvilistele koju eesti parima puhkpillimuusika. See lihtsalt peab puhkpillimuusika taset tõstma! Nii et meie tegevust võib mõista ka aktsioonina siinse puhkpillielu muutmiseks. Meie hooaeg kulmineerub järgmisel suvel, kui tuleb uus Võsu puhkpillifestival. Loodame sinna tuua ka mainekaid pedagooge, sest meie inimestel ei ole raha, et sõita kursustele kas või Soome.

On tore, et TB seisab puhkpillimuusika arengu eest. Ent kas parimate puhkpillimängijate koondumine sinna ja seega loobumine orkestrimängust samas ei kahjusta üldpilti?

J.L.: Võin eksida, kuid arvan, et umbes pooled meie meestest on ametis ka ERSO-s või teatriorkestris. Meie meelest on viga, et enamik TKO mängijaist loobus ERSO-st. Eestis toimib arengumaade efekt: pillimees peab lihtsalt palju tööd tegema, kui tahab end ära elatada. Midagi pole teha, keegi ei suuda siin vääriliselt maksta. Meie palgad on võib-olla natuke madalamad kui ERSO-s, kuid siia on konkurss ja ERSO-sse mitte! Ilmselt toimub siin tormilisem ideede genereerimine, millest puhkpillimängija saab võimsama laengu.

Ise loobusite ka ERSO-st...

J.L.: Jah, ja täie teadmisega. Mulle heideti seal ette, et ma ei suuda osaleda igas tähtsas kontserdis. Ometi olen kogu ERSO-välise aja mööda saatnud äärmiselt produktiivselt. Ega trompetimängijaist puudu ole, aga ka noored ei lähe ERSO-sse. Ilmselt on siin midagi, mis neid rohkem köidab. Seejuures olen ise suur sümfooniaorkestri patrioot ega taha midagi halba ERSO kohta öelda. Kuigi meid võib ka konkurentideks mõelda, pole filharmoonikud mingi alternatiivkoosseis, kes võitleks oma koha eest päikese all, vaid orkester, mis realiseerib teatavate inimeste ideid.

Kas võin meie jutuajamise kokku võtta nii, et TF alustab sellepärast, et on palju ideid. Aga nende elluviimise teed on alles kujunemisjärgus?

T.L.: Me võime olla geniaalsed plaanijad, ent ikkagi näitab alles praktika, mis õige ja mis mitte. Võib-olla kulub meil otsides kaks-kolm hooaega, kuid olen veendunud, et leiame optimaalse töösüsteemi. Praegu oleme keskendunud koolitusele, mis vahest polegi meie pärusmaa — ehk peaksime hoopis uhkeid kontserte andma. Aga elu jätkub ka pärast meid ja muusika tulevik teeb meile muret. Nii et olgu meie filharmoonia pealegi natuke pedagoogiline.

TIINA MATTISEN

Uue muusika tuules ISCM-i purjede all

MÕTTEID STOCKHOLMI FESTIVALILT

Vaid mõni päev pärast Estonia praami traagilist hukku, samal ajal, kui Stockholmi Kontserdimajas toimus mälestuskontsert, avati Vaasa laevamuuseumis ISCM-i (*International Society for Contemporary Music*) järjekordne festival "Maailma muusika päevad 1994". Kes võis mitme aasta eest, kui otsus selle ekstravagantse kontserdipaiga kasuks langetati, aimata, et see nii aktuaalseks kujuneb. On ju ka Vaasa laev kord põhja läinud, ehkki pigem koomilisel kui traagilisel moel (teatavasti uppus uhke alus 1628. aastal esimesel vettelaskmisel, tegemata ühtki tõsist merereisi). Kontserti alustati leinaseisakuga, misjärel jätkati juba ammu kavandatud programmi. Ühendatud omavahel Åke Parmerudi elektrooniliste vahemängudega, hõiskasid Rootsis tegutsevate heliloojate helindid üle maailma Rootsi ja Stockholmi kokkutulnud muusikutele ning muusikasõpradele tere tulemast kuulama muusikat igast ilmamaa nurgast. Lisaks eriskummalisele saalile, kus musitseeriti laevatekil ja kuulajad oleksid olnud justkui sadamakail, aitasid meeleolu luua veel valgusefektid ja päästepaadis miimiv näkineid. Viimase kostüüm ja liigutused panid küll väheke muigama, kuigi olid seejuures meeldejäävad. Kui üksikult võttes ei äratanud kõlanud teosed just suurt tähelepanu, oli üldmulje siiski sümpaatne. Festival võis alata.

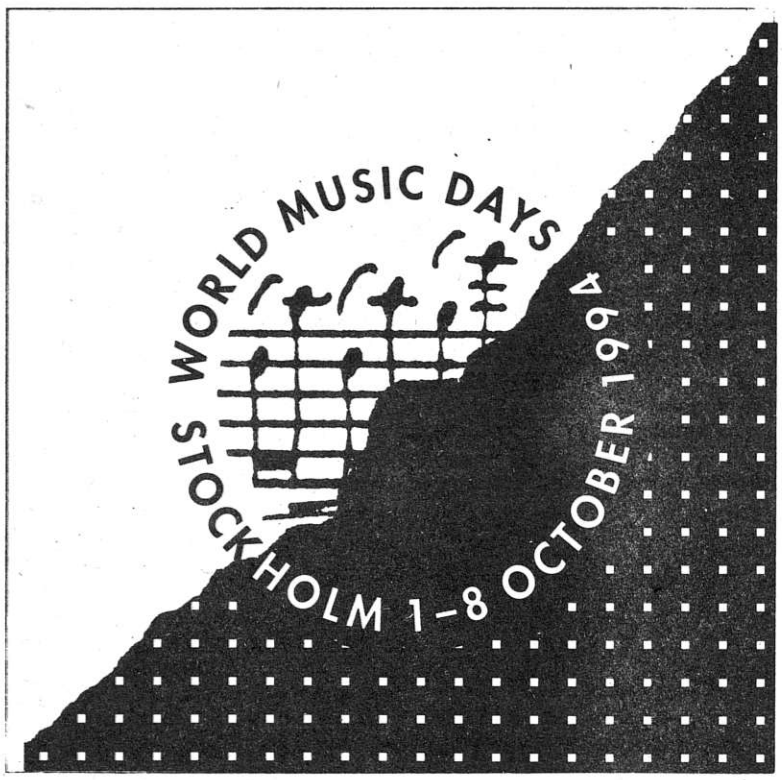

ISCM JA TEMA FESTIVAL

Rahvusvaheline nüüdismuusika ühing loodi 1922. aastal Salzburgis. Praeguseks on ühingul 46 liikmesmaad. Peale kõrgeltarenenud riikide leiame sealt ka näiteks Horvaatia, Hongkongi, Valgevene, Leedu, Moldova, Aserbaidžaani ja Uruguay. Auliikmete nimekirja kuulub aga enamik XX sajandi muusika korifeesid juba klassikuks muutunud Schönbergist kuni Ligeti ja Xenakiseni. Uue muusika festivale on korraldatud 1923. aastast alates, vahele on jäänud vaid sõjaaeg. Iga liikmesmaa võib žüriile hindamiseks esitada kõige rohkem kuus teost, heliloojad personaalselt (ka need, kelle kodumaa ei kuulu ISCM-i liikmete hulka) võivad esitada ühe teose. Žürii (tänavu koosseisus Magnus Andersson, Helmut Lachenmann, Ana Lara, Giacomo Manzoni ja Kaija Saariaho) püüab kava koostamisel järgida printsiipi, et iga liikmesmaa oleks esindatud vähemalt ühe helitööga. Paratamatult ei ole valiku ainsaks kriteeriumiks kunstiväärtus, arvestada tuleb ka ettekandmisvõimalusi ja osalevate ansamblite koosseisu. Stockholmi festivali kunstilise juhi **Ole Lützow-Holmi** sõnul püütakse saavutada võimalik mitmekesisus etteantud raamides. Omaette ploki moodustasid tänavuses kavas nn. ajaloolised teosed, mida on kord juba ISCM-i festivalidel mängitud, näiteks Stravinski Puhkpillisümfoonia, Dallapiccola "Tre Laudi" või Ligeti "Apparitions". Korraldajad püüdnud sellega lisada teatud ajaloolist perspektiivi ja anda võimalus kuulata, kuidas need juba ajaproovile vastu pidanud teosed kõlavad 1994. aasta kontekstis.

Esitajate poolel lasus põhiraskus rootsi interpreetidel, haaratud olid peaaegu kõik tähtsamad orkestrid, raadio kammerkoor ning hulganisti kammeransambleid ja üksiksoliste kogu Rootsist. Siinkohal sobib märkida, et kuigi eesti helilooming festivalil ei kõlanud, ei jäänud üritus eestlastest puudutamata: Malmö sümfoonikud mängisid **Arvo Volmeri** juhatusel 2. X õhtul Kontserdimajas ja **Tõnu Kaljuste** dirigeeris Rootsi Raadio kammerkoori 4. X Berwald-hallis. Üks säravamaid külalisesinejaid oli kindlasti flötist **Pierre-Yves Artaud**, kes musitseeris koos Malmö orkestriga rumeenlanna Doina Marilena Rotaru flöödikontserdis "Spyralis II" ja juhatas ka üht kolmest interpretatsiooniteemalisest seminarist Kuninglikus Muusikaakadeemias. Tuline kahju, et käevigastuse tõttu jäi tulemata kuulsa Arditti keelpillikvarteti hing viiuldaja Irvine Arditti.

Nädalaga toimunud 20 kontserdist ja ligi 80 kõlanud teosest eraldi oleks võimatu ja ka mõttetu rääkida, seega piirdun vaid säravamate muljetega.

DOMINEERIS POSTSERIALISTLIK AKADEMISM

Kuigi ISCM-i praegune esimees Michael Finnissy väidab festivalibukleti avasõnas, et ISCM on esteetilisele pluralismile praegu avatum kui kunagi varem, domineeris siiski märgatavalt postserialistlik akademism. Sellises kontekstis äratasid paratamatult suuremat tähelepanu need heliloojad, kelle helikeel ei olnud selle nn. üldise mõtlemislaadiga vastuolus, kuid sisaldas veel midagi teistlaadset. Meeldejäävamateks osutusid juba mainitud **D.M. Rotaru**, kes toetus rumeenia mütoloogiale; **Karin Rehnqvist**, kellelt kõlanud teoses "Puksånger-lockrop" kahele sopranile ja löökpillidele oli kasutatud rootsi rahvamuusikale omaseid elemente; üheks nädala tippelamuseks kujunes **Dmitri Janov-Janovski** kammerteos "Presentiment", milles olid orgaaniliselt ja mõjuvalt ühendatud muhameedliku ja euroopa muusika traditsioonid; midagi väga ilusat ja kurba oli juuditar **Betty Olivero** sümfoonilises teoses "Tenout", millest võis leida vihjeid euroopa modernismieelsele muusikale; nauditavad olid ka **Fausto Romitelli** ja **Bent Sørenseni** puhtale sonoorsusele tuginevad kõlavärvilood ja **György Kurtagi** eksistentsialismihõnguline "Samuel Beckett: What is the Word?". Tundub, et on aeg, millal osa heliloojaid pöördub jälle rahvamuusika poole ja kasutab enda käsutuses olevat universaalset helikeelt just oma rahvusliku keele vahendamiseks universaalsel tasandil, nii et kuulaja ei taju seda mitte kui eksootilist ja seega võõrast, vaid kui midagi oma maailmast erinevat, kuid siiski teatud ühisosa kaudu omast.

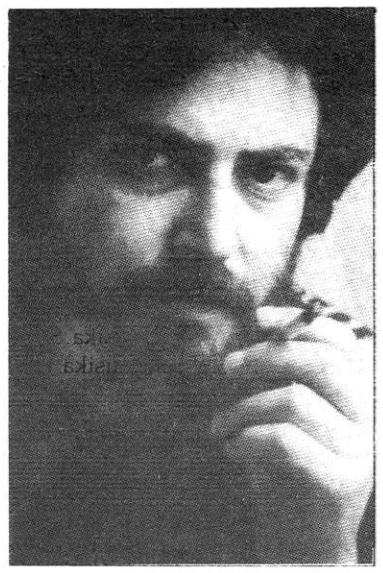

Usbekk Dmitri Janov-Janovski ühendab mõjuvalt muhameedliku ja euroopa muusika traditsioone.

KAHEST KÜSIMÄRGIST

Pärast esimesi kontserte, kus paremad lood pärinesid juhuslikult just naiste sulest, pidin endalt küsima, kas on tõesti tekkinud niisugune nähtus nagu naismuusika analoogiliselt näiteks naiskirjandusega. Eestis ei ole naine kunagi allasurutud olnud ja seega pole siin ka soodust pinnast feminismi arenguks, kuid paistab, et nn. läänes on naismuusika praegu väga aktuaalne. Muusikaga (ja võib-olla kunstiga üldse) on ju nii, et see, mis meid kõige enam köidab, on eelkõige tunne, mida muusika (kunst) meie hinges helisema paneb ja võib-olla on tõesti naistel kui ehk peenema hingeeluga olevustel siin midagi erilist öelda.

Teine küsimärk, mis mu oma tegemiste kohal juba mõnda aega on hõljunud ja mis Stockholmis end jälle meelde tuletas, on väljenduse ja konstruktiivsuse suhe muusikas. Kuidas keegi sellele küsimusele vastab, oleneb loomulikult seigast, mida keegi muusika all mõistab. Üks võimalus on pidada muusikaks organiseeritud helisid. Selline kujutlus annab õigustuse lähtuda muusika kirjutamisel mingist valemist või süsteemist. Säärane mõtlemine oli ohtralt esindatud: kes püüdis muusikasse transformeerida mingeid matemaatilisi teooriaid või bioloogilisi protsesse, kes lähtus lihtsalt mingi täpilise mustriga täidetud paberilehe seda- ja teistpidi vaatlemisest ja selle mustri tõlkimisest helidesse. Aga paradoks: olgu säärased kontseptsioonid kui põnevad lugeda, on need siiski vaid heliloojale abiks nootide, rütmide jne. valmimisel lõpmatust võimaluste hulgast, kuid ei avalda enamasti korrastavat mõju reaalselt kõlades. Süsteem, mis on paberil selge ja võib oma loogilisuses väga kaunis olla, ei mõju paraku meie kuulmismeelele. Ideaalis kujutan ma muusikat ikka millenagi, mis meie tundeid liigutab, seega peaksid tehnika ja konstruktsioon olema väljenduse teenistuses. Tasakaal on see, mille poole peaks ilmselt püüdlema. Et seda on raske saavutada, tõestab asjaolu, et väga tihti tuleb meil kokku puutuda liialdustega ühes või teises suunas. Samavõrd kui ainult süsteemist lähtuv muusika võib lõppkokkuvõttes olla igav, on ainult emotsioonist lähtuv muusika sageli ebaprotessionaalne ja tüütav.

Stockholmi saksofonikvartett oskab huvitavaks mängida igasuguse muusika.

KOKKUVÕTTEKS

Seda tüüpi festivalidel, kus kava koostamise lähtepunktiks on žürii maitseotsustused ja üksikud teosed, on üldiselt hästi, kui igal kontserdil kas või üks teos teiste hulgast välguna esile tõuseb. Seda nauditavam oli 4. X õhtu džässiklubis *Fasching*, kus esines Stockholmi saksofonikvartett, fanaatikute ansambel, kes oskab huvitavaks mängida igasuguse muusika. Eriti väärib aga kõlanust esiletõstmist **Bo Rydbergi** "Link/Sequence" saksofonikvartetile, süntesaatorile ja helilindile, vahest parim teos festivalil kuuldud elektroakustilisest muusikat, kus elektrooniline ja akustiline heli sulasid mõjusaks tervikuks. Sama õhtu jätkus veel põhjamaise džässiga — esiettekandes kõlas Rootsi ühe tuntuma džässmuusiku Anders Jormini ulatuslik süit "Jord" Rootsi-Norra-Soome-Taani kvinteti esituses.

Kogu nädala vältel olid eksperimentaalmuusika ja multimeedia keskuses *Fylkingen* eksponeeritud audiovisuaalsed installatsioonid. Kardinaga poolitatud saali ühes osas võis näha videofilmi metallisulatusahjudest pikalt välja peetud akordide taustal. Kummaline oli kogeda, et kombinatsioon inimene ja tehnika võib olla esteetiliselt vägagi nauditav. Saali teine pool oli hõivatud kolmeteistkümnest üksteisega sarnasest objektist, kuhu kuulusid väike laud, lamp, midagi trahvolaadset ja kõlar, millest kuuldus polürütmilist plõksumist. Tegemist oli visuaalselt kahe erisuguse installatsiooniga, mis kuuldeliselt teineteist täiendades terviku moodustasid.

Festivali lõpubanketil sai juttu teha ka Eesti võimalikust astumisest ISCM-i liikmeks. Paraku ei sõltu see üksnes heast tahtest, vaid ka väärtusest, millest, õigemini mille puudumisest kultuurivaldkonnas kogu aeg palju räägitakse. Loodame, et ajad paranevad ja et kunagi saabub ka aeg, millal ühingu liikmemaksu tasumine ei kujuta endast enam säärast ohvrit, mille pärast peaks loobuma esindatusest küllalt olulises maailmaorganisatsioonis.

MARI VIHMAND

Kaks arvamust Vanemuise "Kratist"

MÕTTEID PÄRAST PEAPROOVI

Viiskümmend üks aastat tagasi avas Eduard Tubin oma "Kratiga" tee, millele nüüdseks on järgnenud ligi kakskümmend eesti heliloojat (kui kaasa arvata needki, kelle sümfoonilist muusikat on kasutatud ballettide loomiseks). Ometigi on Tubina partituur jäänud nagu mingiks etaloniks, säilitanud värskuse ning väärtuse oma vormitäiuses, terviklikkuses, läbikomponeerituse meisterlikkuses ja teemade ereduses. Juba loojate teemavalik näitab mõttehaarde ulatuslikkust — inimene loob tehisolendi, kes ta lõpuks tapab. Siin on palju alltekste, tõlgitsemisvõimalusi, mida neli Eesti senist lavastust (Urbeli "Kratid" 1943 ja 1961, Olbrei 1944 ning Suve 1966) on ka näidanud. Tubina "Kratt" on väheseid eesti ballette, mida väljaspool Eestitki on sobinud lavale tuua (lavastus Göteborgi Stora-teatris). Nüüd on Vanemuine taas pöördunud selle balleti poole, eelmisel reedel esietendus ÜLO VILIMAA "Kratt".

Võiks öelda, et **Ülo Vilimaa** on "Kratiga" omamoodi kokku laulatatud. Tema loodud Kratt balletikooli diplomietenduselt on oma kujundlikkuses ja tantsutehnilises meisterlikkuses siiani silmade ees: kaelkoogu hoidmisest tuletatud käteasend (õlakõrgusele tõstetud küünarnukist allapendeldavad käsivarred) oli ere leid. Minu mälestust mööda lülitas Ida Urbel Vilimaa Krati isegi oma viimasesse versiooni. Oma lavastajateel, eriti 1980. aastatest alates, on Vilimaad huvitanud eesti teemad. Varem või hiljem pidi ta selle Tubina teoseni jõudma. Lavastaja ei taha näidata ei legendi ega muinasjuttu, vaid inimest, kes on alustanud mängu, mis muutub ohtlikuks ja pöördub lõpuks tema enda vastu.

KONTSEPTSIOONIST

Ülo Vilimaa: "Krati" probleemid on mind kaua painanud. Olen sellel teemal varem juba väiksemaid katsetusi teinud. Teema on tegelikult igapäevaselt tuttav — moraalitus, rahamaailm, mis on lükanud kultuuri mandumisele; eetilistest normidest möödavaatamine. Näen kaht omavahel konfliktis maailma: vaimu- ja rahamaailma. Teema on tõsine. Tarvis selgeks teha, kumba maailma kuulud! Omamoodi oleme keset liivakastimängu: ehitame, aga siis tuleb keegi ja lõhub selle ära. Valmistehtud asi pöördub sinu enda vastu. Kratt on alati inimese kõrval ja ootab oma aega. Seejuures ei tea inimene üleloomulikkusest suurt midagi. Arvab teadvat, ent rohkem tunnetab kui teab.

Käesoleval juhul on siis tegemist kontseptsiooniballetiga, mida püütud sättida müsteeriumi vormi. Sellisele kontseptsioonile jäi Tubina muusikast väheseks (või oli muusikalist materjali liiga ulatuslikult?). Praegune lavastus algab lõiguga René Eespere "Kodalastest" (kuuldavasti oli algul plaanis Eespere arhailis-igavikulist helipilti kasutada ka finaalis, mõte ei teostunud), Tubina helikangasse on kiilutud timpaniepisoode, mis ei mõjugi erilise võõrkehana.

Kontseptsioonist tingitult näeb Vilimaa Tubina teosest põhiliselt vaid Kratti kui inimese tõukajat asjade (raha) maailma ning hukutajat, kes oma looja (Peremehe) lõpuks tapab. Siit tuleneb vastuolu. Muusika on palju rikkam, mitmeplaanilisem: helilooja näitab ka elu teist poolust, mis vastandub kurjuse hävitavale jõule. See on Peretütre—Sulase maailm, millega seostuvad eluterved rahvastseenid (talgud, õitsiliste pilt). Lavastaja pidi kontseptsiooni elluviimiseks tegema õige palju kupüüre: avamata on kogu II pildi algus, kärbitud mitmed talgutantsud. Õitsiliste pildist on välja jäänud "Pikk ingliska" ja (millest eriti kahju) kogu selle muusika eredaim lüüriline episood — Peretütre ja Sulase duett. Kärbetest pole pääsenud ka maksamereliste pilt ("Kuketants").

TEOSTUSEST

Lavatajal on küll oma vaade teemale, kuid koreograafilist katet pole piisavalt. Kujundeid on napilt — Krati elustumine (mille piirjooned visandusid juba Vilimaa esimeses Krati-tantsus 1962. aastal), Peremehe tantsimine linnu kombel ümber lõkke, tantsurühma tammuv-lohisev liikumine etenduse alguses meenuvad kõigepealt. Kõnnisammud, tammumised, erinevad kõnnakud, jooks — see on põhiline materjal, millest koreograaf oma tantsuhoonet ehitab (minimaalstiil?). Lahenduses on dünaamikat, toetajaks ka üles-alla liikuvad dekoratsioonipoognad, ent tihti saavutatakse see tegelaste sagimise hinnaga. Ilmnes mitmeid lõike, kus muusikas juhtub palju rohkem kui koreograafilises tekstis. Näiteks epioodis "Hõbe ja kuld", mille tegelikult päästavad Aime Undi kujundatud efektsed kostüümid.

Kunstnik **Aime Unt** ongi tegelikult see, kes jõudis kõige lähemale müsteeriumile, Krati-teemale ja Tubina muusikale. Kostüümilahendus on põnev. Mängu alustavad tantsijad on rõivastatud mustadesse liibuvatesse sukkpükstesse, mille peale tõmmatakse mängu käigus vajalikke rõivadetaile (vaimukalt stiliseeritud valged hamed naistel, vestid meestel jne.) Lavakujunduses (valgustuses) domineerib risttee-motiiv. Mingid iselaadsed tootemid seisavad igas lavanurgas, märkides seda pühapaika, kus kratimäng käib. Tootemeid ühendavad hiigelvööd, millel võib aimata ruunikirju. See mõjub õige müstiliselt. Unt on tõepoolest loonud müsteeriumimaailma, olles lavastajale tugevaks toeks.

Mida öelda orkestri ja tegelaste kohta? Materjal on värskelt käes, nõuab kinnistamist. Muusikas tehti kärpeid, praegune vorm kujunes alles peaprooviks. Eks see avalda orkestrile mõju. Murelik dirigent Erich Kõlar ütles pärast peaproovi eneseirooniliselt: "Teeme edusamme — suure osa nootidest mängisime ära, isegi oboe hakkas kõlama!"

Tegelastes sai resultaadile kõige lähemale Peremees — **Oleg Titov**. Tal on mitu meeldejäävat episoodi (tants ümber lõkke I pildis jm., kahjuks mitte hukkumisstseen). Kratis — **Aivar Kallastes** — tunnetasin veel ebakindlust, eriti elustumistantsus, mis iseenesest on muusikaga heas seoses, koreograafiliselt lahenduselt reljeefne. Peretütre (**Jelena Karpova** ja **Dagmar Rang-Saal**) ja Sulase (**Miroslav Laur** ja **Juri Petrov**) osa on selles "Kratis" minimaalne. Tantsurühma puhul torkas sünkroonsust nõudvates lõikudes silma, et mitmelgi tantsijal (või stuudiolasel) on tegu rütmitundega ja musikaalsusega. Näiteks proloogis häiris tugevasti see, kuidas tammuvat timpanipulssi vürtsitavatele kooriakordidele ei saadud pihta.

Huvitav, kas oma arvamuses midagi muudan, kui istun "Krati" etendusel pealtvaatajate hulgas?

***

Nähtud peaproov tõstis järjekordselt üles probleemi, mis on mind ammu vaevanud. See on koreograafide-ballettmeistrite ebaeetilisus suhtumises otse balletiks kirjutatud muusikasse. Probleem on vana, sellele pandi alus juba renessansi lossipidustuste *entréedes*. Mind vist ei häiri tembud, mis saavad osaks Pugni või Minkuse-laadsele tsirkusemuusikale. Kui aga minnakse näiteks Tšaikovski kallale (seda on tehtud juba "Luikede järve" esmaesitusest peale), siis on see kurjast. Ka Eduard Tubina muusika on seda masti. Kui koreograafi kontseptsiooni realiseerimiseks tuleb vägistada heliloojat, kas poleks siis õigem tellida täiesti uus muusika? Vanemuise uus "Kratt" puudutab nüüdismaailma ebaeetilisust, aga samas on ka Eduard Tubinaga talitatud ebaeetiliselt. Või eksin ma?

HEINO AASSALU

Vilimaa Kratt on hukutaja, kes enese looja (Peremehe) lõpuks tapab. Foto: Andrus Mekk

MÄNG

Ööpimedus, pea kohal raskelt rippuvad pilved, ühtlaselt ja rütmiliselt sammuv inimrivi, mis järkjärgult lehvikuna laiali hargneb, aeg-ajalt käsi palves taeva poole tõstes. Toimub rituaal, kus jaotatakse rollid ja neile vastavad atribuudid: sarvedega kübar, lillepärg, valge särk.

Nõnda, René Eespere "Kodalastega" algab Ülo Vilimaa lavastatud "Kratt", mis esietendus 14. X Vanemuises. Rituaali järel algab kratimäng, nüüd juba Eduard Tubina muusikaga. See on kummaline mäng, kus mängust saab päris ja pärisest rituaal; kus piirid on hägusad; mis lummab ja vallutab nii, et üksikelementidest rääkimine on raske.

KOREOGRAAFIA on erakordselt lihtne, võiks öelda, et isegi vaene, ent just selles peitubki tema suurus. Just lakoonilisus, eriti rituaalsetes stseenides, võimaldab saavutada mõjujõudu, mis keerukama kompositsiooni puhul oleks väiksem olnud. Rühma liikumine on kas stiliseeritud või ritualiseeritud argiliikumine (rütmiline kõnd, jooks) või rahvatants, mis kasvab kehast orgaaniliselt välja ja on väga loomulik. Kuigi ka Vilimaa kuulub koolkonda, kus musikaalsuse all mõistetakse eelkõige muusika võimalikult adekvaatset kajastamist tantsus, ei püüa ta seda liialdatult järgida. Just see, et liigutused keerulise orkestratsiooni taustal on napid, tekitab võimsa mulje. Igal tegelasel on talle omane sõnavara: Peremehel hiilivad sammud ja tugevad kontraktsioonid, Kratil teravad hüpped II positsioonis ja kaelkookudega sarnaselt pendeldavad käed; Peretütrel õhulised *pas de bourréed*, mis vormiliselt on romantilise balleti pärisosaks, siin suurepäraselt noore neiu sisemist olemust kujutades; perutavat põrguratsut või raevukalt kõhisevat kõutsi meenutav Kurat; pisut raskepärase sammuga sulane. Vastavalt žanrile — ballett-müsteerium — on läbiv kujund lõpmatusele viitav ring või poolkaar; ent kohtame ka lineaarset sirgjoont (enamasti rivina kas risti või põiki ja vaid paaril korral diagonaalina) ning korra ka siuglevat serpentiini.

TANTSIJAD tulevad oma ülesannetega hästi toime. Koreograafia pole tehniliselt nõudlik ning esitajatel pole selle sooritamisega raskusi, sisulise külje pealt pole Vanemuise tantsijatele kunagi midagi ette heita. **Aivar Kallaste** Kratis on lihtsameelse "mooramehe" (keda ta välimuselt meenutab) võlu, mis hiljem moondub vampiirlikuks vihaks väljakutsuja — Peremehe — vastu. **Oleg Titovi** Peremehes on mängujuhi enesekindlust ja aheldavat ahnust, **Sergei Vassiljevski** Kuradis allumatust ja kavalat kiusakust. Kaunis on **Jelena Karpova** Peretütar, kelle pärjastseenis on sülfiidlikku haprust ja hommikukaste kargust. Südamlikud on Peretütre ja **Miroslav Lauri** Sulase duetid, milles küll lõpupoole on ehk liialt palju magusust. Nii teatri balletirühma kui Mare Tomminga stuudiolaste esinemises on tantsimise rõõmu, mida tehniliselt tugevatel truppidel sageli vajaka jääb.

Tähtis osa on **Aime Undi** KUJUNDUSEL, milles on kristjanraualikku raskepära ja monumentaalsust. Neljas nurgas seisavad justnagu kivist tahutud hiiglaslikud kühmus inimkujud, käsi hoiatavalt/ähvardavalt/kaitsvalt ette sirutatud. Taevas on pilvedest raske: need on kas öiselt mustad rituaalide ajal, kuumade sütena kumavad stseenides Kratiga, peo kestel päikesekullased ning sumedalt sinised Peretütre ja Sulase tantsude vältel. Kostüümid on mustad ja valged, vaid mõnes stseenis näeme teisi värve. Kõik lavalised esemed on funktsionaalsed, neil on oma kindel tähendus. Nii nagu koreograafiaski, pole ka kujunduses midagi üleliigset; kõik on napp ja just seetõttu mõjuv.

MUUSIKA kõlas orkestrilt ja naiskoorilt Erich Kõlari juhatusel nauditavalt, lava ja orkestri vahel toimus elav dialoog.

Ja hõõguva ohvrikivi ümber tantsivad aeglaselt inimesed, õlgedest mask peas, kirved käes. Rituaali juhib Peremees, enda arvates ikka veel mängu juht, kui ilmub Kratt — nüüd orjast isandaks saanud —, kes Peremehe visa võitluse järel kägistab. Trummi aeglaste löökide saatel tuuakse diagonaalis sisse valge, märkidega kaetud riba, seejärel teine, ja asetatakse risti üle Peremehe. Ringtants tule ümber jätkub. Kas algab uus mäng?

HEILI EINASTO

Valeri Bezzubov ja vene kirjandus

Raske oleks üles lugeda kõiki neid Tartu Ülikoolist tulnud filolooge, kellele teadmisi vene kirjandusest jagas dotsent Valeri Bezzubov. 8. oktoobril oleks ta saanud alles 65-aastaseks. Paraku tuleb meil järgmise aasta 9. märtsil meenutada juba viie aasta möödumist tema surmast.

Valeri Bezzubov sündis Estonka külas Kaukaasia eestlaste peres. Tõenäoliselt sai just sealsest rahvuslikult küllalt kirjust keskkonnast aluse ka tema suhtumine vene ja eesti kultuurisse ning huvi nn. võõraste kultuuride vastu.

Pärast Tartu Riikliku Ülikooli lõpetamist vene keele ja kirjanduse erialal 1955. aastal töötas Valeri Bezzubov õpetajana Lihulas ja Kohtla-Järvel, alates 1960. aastast kuni surmani aga juba Tartu Ülikooli vene kirjanduse kateedris. 1973. aastal sai ta dotsendiks, 1977—1980 töötas kateedrijuhatajana.

Oktoobrikuu teisel nädalavahetusel toimus Tartu Ülikoolis rahvusvaheline seminar "Vene kultuur XX sajandil: diasporaa ja metropol", mis oli pühendatud Valeri Bezzubovi mälestusele. Professor Ülle Pärli ettekanne seal oli esimene katse määratleda varalahkunud õppejõu isiksust ning kokku võtta tema vaated vene kirjanduse ajaloole.

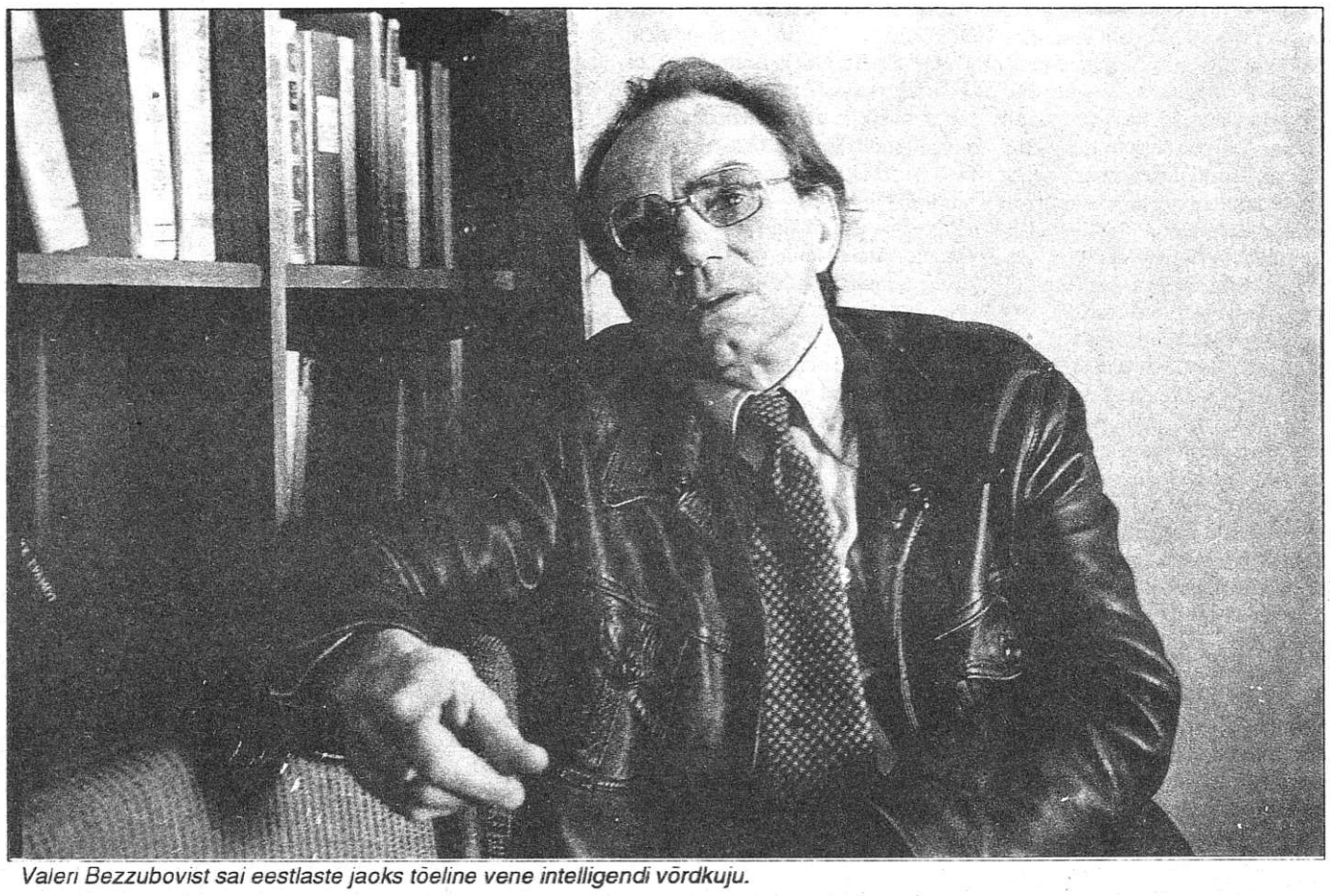

Valeri Bezzubovist sai eestlaste jaoks tõeline vene intelligendi võrdkuju.

VENE INTELLIGENDI VÕRDKUJU

Valeri Bezzubov on oma elutööga suutnud peaaegu võimatut: lugedes ülikoolis põhiliselt vene nõukogude kirjanduse kursust ja tutvustades trükisõnas valdavalt nõukogude ajastu autoreid, suutis ta saada eestlaste jaoks tõelise vene intelligendi võrdkujuks. Tema pärand on osa nii vene kui eesti kultuurist.

Vene kirjandusteaduse ajalukku on Bezzubov läinud eelkõige Leonid Andrejevi loomingu silmapaistva uurijana. Bezzubovi teadustööd puudutavad Andrejevi loomingu kõige erinevamaid tahke, alates teoste ruumilisest struktuurist ja lõpetades kirjaniku retseptsiooniga Eestis. Bezzubovi põhitööks sai aga kandidaadiväitekirja alusel koostatud monograafia "Leonid Andrejev ja vene realismi traditsioonid" (1984).

Valeri Bezzubovi pärand on osa nii eesti kui vene kultuurist.

Fotod: Meelis Lokk

LAIALI PAISATUD PÄRAND

Võrreldes venekeelsete Andrejevi-kesksete töödega, on Valeri Bezzubovi eestikeelne pärand laiali paisatud ja seotud mitmete vene autoritega. Ta on kirjutanud ees- ja järelsõnu paljudele eestikeelsetele tõlgetele vene kirjandusest. Olgu siinkohal nimetatud järgmised käsitletud kirjanikud: I. Bunin, F. Dostojevski, K. Fedin, V. Ivanov, A. Platonov, J. Trifonov, F. Abramov, M. Prišvin. Need saatesõnad tõlgetele ei olnud pelgalt teoste tutvustused, vaid teaberikkad, sügavad sissevaated kirjanike loomemaailma.

Bezzubovi koostatud tekstivalimik 1920. aastate vene nõukogude proosast ("Kuidas sünnivad kurgaanid", 1967) ja kogumik "Vene nõukogude novell" (koostöös Naftoli Basseliga, 1974) andsid aga eestlastele võimaluse juba tuntud autorite kõrval lugeda selliste kirjanike lühiproosat, kelle teosed olid vene lugejalegi muudetud raskesti kättesaadavaks või sootuks keelatud (M. Zoštšenko, J. Zamjatin, B. Pilnjak, V. Grossman, F. Iskander, V. Nekrassov, A. Bitov, V. Dudintsev).

Võttes arvesse ka Bezzubovi retsensioone, vene kirjanike tähtpäevadele pühendatud kirjutisi, vestlusi vene kirjandusest raadios ja ajakirjanduses, loengukursusi, võime ligilähedaselt mõista, missugune eriline roll oli tal täita, kujundamaks eesti lugeja suhtumist vene kirjandusse. Tundub, et kui ei oleks olnud Bezzubovi laitmatut kunstimaitset, tema eruditsiooni, oleks ka meil nõukogude kirjandusest tõlgitud palju rohkem "makulatuuri" ja eestlaste suhtumine vene kirjanduse sellesse ajajärku olnuks hoopis teine.

KIRJANDUSLOOLASE VAATENURGAST

Valeri Bezzubov armastas rõhutada, et ta ei ole semiootik ega teoreetik, vaid kirjandusloolane. Oma kirjandusteaduslikke vaateid ega uurimismeetodit ei ole ta kusagil eksplitseerinud. Ainult vene ja eesti keeles kirjutatud kirjandusloolisi töid koos vaadeldes võime teha tähelepanekuid selle kohta, kuidas Bezzubov mõistis kirjanduse arengut, missugused olid tema teoreetilised lähtekohad ja hinnangukriteeriumid.

Võib teatud kindlusega väita, et Bezzubovi kirjandusloolisi vaatluste lähtekohaks oli klassikaline vene realism, millest tulenes kogu järgneva traditsiooni mõtestamine. Mitte juhuslikult ei kirjuta ta oma uurimust Leonid Andrejevist ühtlasi ka kui raamatut Tolstoist, Dostojevskist ja Tšehhovist. Monograafia sissejuhatuses märgib autor: "Ainult erinevaid kirjandusnähtusi kõrvutades ja võrreldes võib tõsiselt ja konkreetselt rääkida traditsiooni jätkamisest või novaatorlusest ja saada tõepärase ettekujutuse kirjandusprotsessist."

L. Andrejevi ajastu, mis on ühtlasi ka Bloki, Gorki, hilisema Tšehhovi ajastu, on omakorda Bezzubovi käsitletava vene kirjanduse "teksti" keskpunkt, mis ühendab eneses lõpud ja algused. Huvitav on siinkohal märkida, et ka Juri Lotman on vaadelnud näiteks Blokki kui vene kultuuri tsentrumit.

Valeri Bezzubov mõistis kirjandust kui ajas kulgevat oma sisemiste seaduspärasustega protsessi, mille loogika ei kattu kunagi täielikult ühiskonna arengu loogikaga. Tema käsitlus nõukogude kirjandusest ei saanud seega kuidagi kokku langeda üldlevinud seisukohtadega, mille järgi nõukogude perioodi vaadeldi kui iseseisvat, eelnenud vene kirjanduse traditsioonidest suhteliselt sõltumatut nähtust ja klassikalist kirjandust hinnati eelkõige nõukogude kirjanduse suhtes, võttes sealt seda, mis oli "oma", "kasulik". Vastupidiselt ametlikule kultuurikontseptsioonile rõhutas Bezzubov just kirjanduse arengu järjepidevust. Aegade seos, mis oli temale tähtis ja mida ta püüdis eri autorite loomingus leida, ei omanud midagi ühist selliste antihistoristlike mõistetega nagu "progressiivne" ja "reaktsiooniline" kultuur, mida kasutati nõukogude ideoloogias ja mis pidid kindlustama eri ajastute sisemise ühtsuse.

Kirjanduse arengut korduva ja kordumatu dialektika kaudu jälgides pidas Bezzubov silmas sarnaseid tendentse, teatud teemade ja ideede modifikatsioone ja vastavaid muutusi poeetikas, mis lubavad ajastute vahel seoseid luua.

Käsitledes näiteks XX sajandi sõjajärgset proosat eelmise sajandi teise poole kirjanduse foonil, tõi Bezzubov välja nende sarnase arengudünaamika — olude kriitikalt, teravatelt sotsiaalsetelt probleemidelt rahvusliku karakteri ja eetiliste küsimuste juurde. Seda nihet sotsiaalselt eetilisele nimetas ta sageli "tagasipöördumiseks": "tagasipöördumine Tolstoi juurde", "tagasipöördumine üldinimlike probleemide juurde", tagasitulek "avatud karakteri juurde", inimese juurde, kes Dostojevski järgi on "saladus".

BEZZUBOV TOETUB HUMANISMI MÕISTELE

Kirjandusnähtusi kõrvutades ja kirjandusprotsessi tsüklilisusest kõneldes lähtus Valeri Bezzubov kindlast vaadete süsteemist, mille nurgakiviks oli humanismi mõiste.

Ei semiootik ega teoreetik, vaid kirjandusloolane

See mõiste kordub sageli tema töödes. Bezzubov kirjutab Dostojevski traagilisest humanismist, Andrejevi humanistlikest ideaalidest, toob välja 1920-ndate vene kirjanike Fedini, Babeli, Zamjatini keerulise humanismikontseptsiooni. Samas eitas Bezzubov järsult nõukogude kriitikas levinud seisukohta, mille järgi vene kirjanduse areng oleks taandatav humanismi pidevale süvenemisele. Arendades Zara Mintzi, Juri Lotmani ja Boriss Jegorovi töös "Vene realismi arengu põhietapid" esitatud seisukohti, mõistab Bezzubov humanistlikku kultuuri kui uue aja inimese maailmatunnetust väljendavat kultuuri, kus kõike olemasolevat hindab inimene lähtuvalt inimesest. Humanism eeldab inimeses teatud üldistatud "olemust", "igavest", muutumatut loomust.

Bezzubovi arusaam humanismist ei kattu aga üheselt traditsiooniliste valgustusideedega. Alustades loenguid nõukogude kirjandusest, kõrvutas Bezzubov tavaliselt valgustusajastu inimesekontseptsiooni inimese mõistmisega ametlikus nõukogude ideoloogias. Tuues näiteid Radištševi, "naturaalkoolkonna" autorite, Tolstoi loomingust, avas ta valgustusfilosoofia olemuse, mis seab ideaaliks loodusliku, antropoloogilise inimese ja hindab sotsiaalset inimest kui rikutut ja normist kõrvale kaldunut. Vastukaaluks sellele traditsioonile, mis tugevasti mõjutas kogu XIX sajandi vene kirjandust, loobub marksismile tuginev nõukogude inimesekontseptsioon mõistest "inimene üldse" ja asendab selle "ajaloolis-konkreetse" inimesega. Inimene kaotab oma eneseväärtuse, privaatsuse. Need kaks lähenemist, millest üks idealiseerib bioloogilist, teine sotsiaalset inimeses, olid Bezzubovi jaoks mõlemad ühekülgsed. Tema humanismimõistmisel saab määravaks lahendamatu vastuolu ise — vastuolu "igavese" ja "ajaliku", "antropoloogilise" ja "sotsiaalse" vahel. Vene kirjanikest hindab Bezzubov eriti Dostojevskit, Tšehhovit, Buninit ja Andrejevit, kes seda inimeksistentsi lahendamatut vastuolu kõige sügavamalt on mõistnud. Analüüsides näiteks Dostojevski teost "Ülestähendusi põranda alt", kirjutab Bezzubov: "Dostojevski ei vastanda valgustusideedele ja utoopilisele sotsialismile uut, paindlikumat ja täiuslikumat teooriat. Jutustusele on omane "teooria" ja "elava elu" vastandamine."

XX sajandi alguseks oli vene kirjandus jõudnud inimelu vastuolude sügava tunnetuseni, mille aga revolutsioon oluliselt vääras. Revolutsioonijärgset kirjandust jälgides püüabki Bezzubov näha, kuidas vähehaaval hakatakse uuesti ületama lihtsustatud ettekujutust inimesest kui mehhanismi osast, kes on kaotanud oma individuaalsuse. Juba 1920-ndate aastate kirjanduses toob ta esile autorid, kes astusid välja sellise "mehhaniseeritud inimese" ideaali vastu (Zamjatin, Platonov, Babel jt.), ja peab samas tunnistama, et 1930-ndatel aastatel toimus tagasiminek kontseptsiooni juurde, "kus inimesed jagunevad tugevateks, kes on kutsutud valitsema, ja täidesaatvaks massiks".

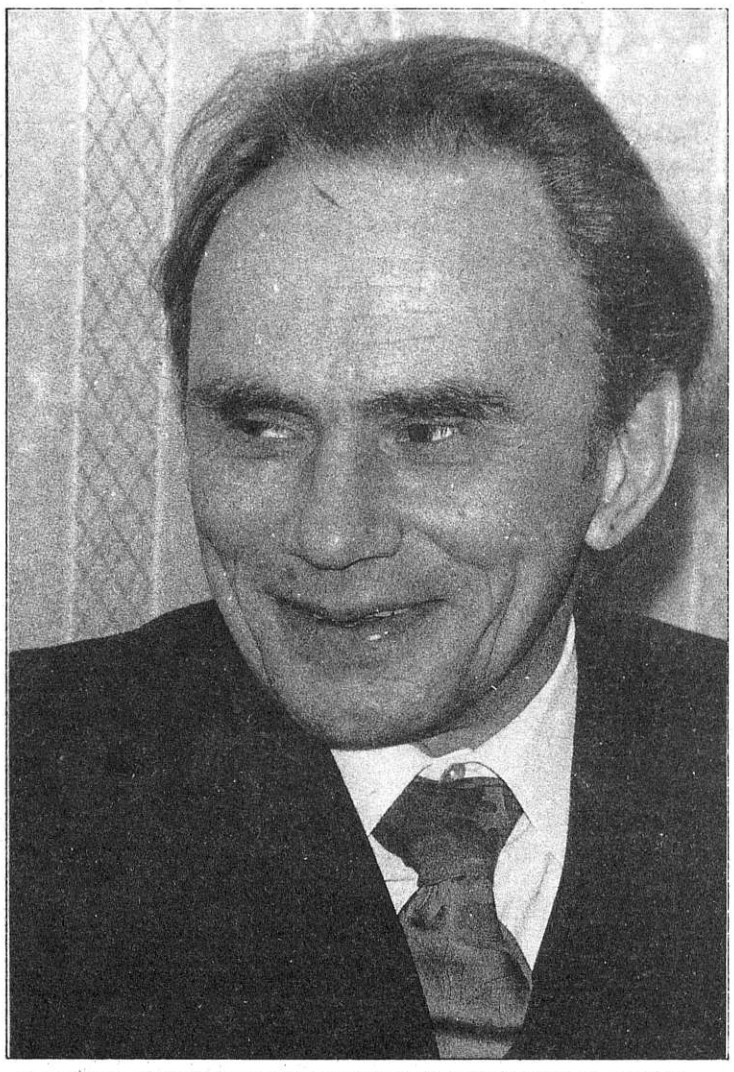

Bezzubov ei tunnistanud lihtsustatud ettekujutust inimesest kui mehhanismi osast.

Oma uurimistöödes rakendas Bezzubov sageli opositsioone.

Fotod: Meelis Lokk

Bezzubovi jaoks oli selles ka paratamatu inimese — ühiskonna suhete traagika, individuaalse — unfitseeritu vastuolu, mis eri ajastutel eri teravusega esile tuleb.

1971.a. kirjutatud järelsõnas Dostojevski tõlkeraamatule ("Ülestähendusi põranda alt") ütleb autor: "Võitlus kõige selle vastu, mis ebainimlikustab inimest, mis kipub inimeste maailma sipelgapesataoliseks mehhaniseerima, pole kaotanud kaasaja kõlapinda."

TRAAGILINE INIMLOOMUSE VASTUOLULISUS

Humanismiprobleemidega seostub Valeri Bezzubovi kirjandusvaatlustes tihedalt traagilise mõiste. Tõeline kunst on alati traagiline. Mitte juhuslikult ei nimeta ta näiteks Dostojevski humanismi traagiliseks. Refereerides aga Bloki hinnanguid Andrejevi teosele "Inimese elu", tsiteerib Bezzubov Blokki ennast: "Optimism on üldse lihtne ja vaene maailmavaade, mis tavaliselt välistab võimaluse näha maailma kui tervikut. Tema tavaliseks õigustuseks inimeste ja iseenese ees on see, et ta vastandub pessimismile, kuid ta ei lange ka kunagi kokku traagilise maailmanägemisega, mis ainsana võib anda võtme maailma keerulisuse mõistmiseks."

Bezzubovi hinnangutele on lähedased ka Andrejevi arutlused Gorki elujaatava, reipa paatose üle. Andrejev peab sellist ellusuhtumist kitsaks, ühekülgseks ja ohtlikuks "kõrge tragöödia" jaoks, elu keerulistest ja piinavatest küsimustest, tragöödiast eemale viivaks. Tragöödia Bloki ja Andrejevi mõistes (kes Bezzubovi järgi "kogu oma loomingutee vältel püüdles tõelise tragöödiakunsti poole") saab sünonüümiks tõelisele, terviklikku maailmatunnetust väljendavale kunstile.

Inimeksistentsi traagika, mikro-makrokosmose keerulised seosed peegelduvad omakorda inimloomuse vastuolulisuses.

Andrejevi Dostojevski kohta öeldud sõnad "Dostojevski on traagiline, eriti ja ainult traagiline, ta on alati jumala ja saatana vahel, tema kannatusi ei ole võimalik mõõta dramaatilise arssinaga" iseloomustavad ka Bezzubovi seisukohti, kes vastandas üheplaanilistele, etteaimatava käitumisega kirjandustegelastele keerulise, avatud ja ootamatu kangelase, millist ta näeb vene klassikalises proosas, aga ka parimas nõukogude kirjanduses (Babeli "traagilised karakterid", J. Trifonovi "traagiliste saatustega" kangelased jne.). Nõukogude kirjandusest rääkides muutub "traagiline" esteetilisest ühtlasi ka maailmavaateliseks hinnanguks, mida otse välja öelda ei olnud võimalik.

Eelöeldu taustal saab mõistetavaks ka see, miks Bezzubov on pühendanud palju tähelepanu surma teemale mitmete kirjanike loomingus (Tolstoi, Šolohhov, Rasputin jt.). **Surmakontseptsioon avab sügavalt ka kirjaniku elumõistmise.**

RUUMILISED OPOSITSIOONID

Kirjanduse hindamisel selles kajastunud vastuolude kaudu kasutas Bezzubov töömudelitena sageli Tartu koolkonnale omaseid ruumilisi opositsioone, selliseid nagu liikumine—paigalseis, väline—seesmine, avatud—suletud, ning Juri Lotmani kultuuritüpoloogias ruumimudelitega seotud vastandusi rahvas—intelligents, küla—linn, oma—võõras, mina—meie jt. Huvitavalt täiendavad teineteist Lotmani ja Bezzubovi tähelepanekud kodu—tee vastandamisest vene kirjandusest.

Analüüsides seda konflikti 1970. aastate "külaproosa" autorite loomingus, toob Bezzubov välja pikaajalise traditsiooni, millele tänapäeva kirjanikud (V. Rasputin, F. Abramov jt.) "kodu" ja paigalseisu poetiseerides on end vastandanud. See on traditsioon, mis XX sajandi alguses seostub eelkõige Tšehhovi nimega, kes kritiseeris argielu labasust, "kodu" väikekodanlikkust ja vastandas sellele äramineku, kodust lahtirebimise, teelemineku. Gorki, Andrejevi, sümbolistide (eriti Bloki ja Belõi) ja futuristide loomingu kaudu jõuab tee, liikumise, kauguste poetiseerimine nõukogude kirjandusse (revolutsioon kui tee, liikumine ehitustele, linnast maale, maalt linna, "suurde ellu", "ühisüritusse") ja jääb seal kauaks domineerima. Samas on ka "kodu" väärtustamisel kindel traditsioon, mille arengut Puškini, Bulgakovi ja teiste kirjanike loomingu põhjal on käsitlenud Juri Lotman ja mille kontekstis on vaadeldavad ka 1970. aastate "külaproosa" ideed.

Oma uurimistöödes rakendas Bezzubov sageli ka opositsioone väljast—seest, alt—ülalt, mis teoste ideelis-temaatilises analüüsis seostusid demokraatiaprobleemidega, juhtimis- ja võimuküsimustega. Jutustaja tasandil võimaldasid nad aga vaadelda autori positsiooni, autori vaadet kujutavale "ülalt", "seestpoolt" jne. Siit ka Bezzubovi huvi "pajatuse" kui eriliselt demokraatliku jutustamisvormi vastu. Samuti hindas Bezzubov teoseid, milles vaatepunktide paljus võimaldab näidata elu otse mahuliselt tajutavana, hämmastavalt mitmepalgelisena ja paljukihilisena (järelsõnast J. Trifonovi romaanide "Teine elu", "Maja kaldapealsel", "Vanamees" eestikeelsele tõlkele).

SEOSED AUTORITE JA AJASTUTE VAHEL

Luues seoseid eri autorite ja ajastute vahel, ei absolutiseeri Bezzubov sarnaseid jooni, ajaloolises perspektiivis vaadeldavad teosed ei kaota oma sünkroonilisi seoseid. Kõige eredamaks näiteks tema lähenemisest uuritavale ainele jääb kahtlemata raamat Leonid Andrejevist, milles kirjaniku looming peegeldub eelkäijate ja kaasaegsete kunstimaailmas kui keerulises peeglite süsteemis. Sealjuures rõhutab Bezzubov sarnasuses erinevusi ja erinevustes ootamatuid kokkulangevusi.

Bezzubovi pühendumus just Andrejevi loomingu uurimisele tundub väga loomulikuna. Andrejevi loomingut ei ole võimalik üheselt määratleda, juba tema meetodi ümber on lakkamatult vaieldud. Ta on kirjanik, kes ühendab XIX sajandi traditsioonid XX sajandi suundumustega, kes on seisnud väljaspool parteisid ja kirjanduslikke rühmitusi, kelle loomingus on ühinenud olustikuline tõepära ja universaalsus, kelle traagilisest maailmavaatest tulenevalt on inimene mõistetud ühtaegu kui headuse ja kurjuse asupaik, ja lõpuks — kelle looming, nagu ka selle käsitlemine, asusid nõukogude ajal lubatava ja lubamatu piirimail. Oma vastuolulisuses ja ühtlasi terviklikkuses oli Andrejev Bezzubovile lähedane loojanatuur.

LÕPETUSEKS

Valeri Bezzubov ei olnud teadlane, kes oma ideed tingimata lõpetatud kontseptsioonideks välja arendas ja kirja pani. Tema stiihiaks oli suuline kõne, vestlus, kus ta heldelt ja mõneti hoolimatult jagas mõtteid ja tähelepanekuid, mida iga teine oleks parema meelega trükisõnas oma nime all näha tahtnud. Sellise helde õpetajana ja tabamatu võluga isiksusena on ta minulegi meelde jäänud.

ÜLLE PÄRLI

Nobeli kirjandusauhinna laureaat

KENZABURO OE

Kenzaburo Oe pühendus ja autogramm oma raamatu tiitellehel.

Kui tänavune Nobeli kirjandusauhinna laureaat Kenzaburo Oe läheb Stockholmi oma autasu kätte saama, koguneb teda kuulama küllap suurem seltskond kui 1992. aasta septembris Eesti Kirjanike Liidu saali Tallinnas, kus tollal veel kõrge preemiaga pärgamata Oe pidas loengu jaapani kultuurilisest identiteedist mõnedele eesti kolleegidele ja käputäiele Humanitaarinstituudi üliõpilastele. Eestis oli Oe tollal veel üsna tundmatu, on seda ka nüüd ja jääb tõenäoliselt veel päris tükiks ajaks meie lugejatele emakeeles kättesaamatuks, sest tema peamised teosed on üpris-

Kenzaburo Oe käis 1992. aasta septembris ka Tallinnas.

Siiski võib arvata, et Oe kasuks otsustades on Rootsi Akadeemia tahtnud omal viisil reageerida kriitikale, et Nobeli auhinda jagatakse viimasel ajal vähetuntud kirjanikele või rõhutatult väikeste kirjanduste esindajatele, kelle võimalused omal jõul maailmas esile kerkida või koguni üldisi kirjandusprotsesse mõjutada on kasinamad. Kui Rootsi Akadeemia sel viisil Nobeli auhinna prestiiži tahab taastada, siis pole olukord eesti kirjanduse jaoks praegu just kõige soodsam. Samas on sellest vaatepunktist Oe selgelt õnnestunum valik kui näiteks "poliitiliselt korrektne" ameeriklanna Toni Morrison. Ühest küljest on Oe kahtlemata maailmanimega autor, sest tema raamatuid on tõlgitud väga paljudesse keeltesse, ka tema oma kirjutamismaneer on paljude teiste temaealiste jaapani kirjanikega võrreldes märksa kosmopoliitlikum ja probleemid, mida ta käsitleb, pole sugugi kitsalt Jaapanile omased, teisest küljest aga kuulub ta vanasse ja rikkasse kultuuritraditsiooni, millel on euroopaliku ilmavaatega vähe ühist. Aasia kirjanike seast on enne Oe't Rootsi Akadeemia sõelale jäänud teadupärast ju ainult tema kaasmaalane Yasunari Kawabata.

Oe on sündinud 1935. aastal Shikoku saare mägikülas maaomaniku perekonnas. 1954 asus ta õppima Tokyo Ülikooli prantsuse kirjandust ning alustas juba üliõpilasena ka kirjanduslikku tegevust. Tuntud on ta eelkõige oma ilukirjandusliku proosa poolest, kuigi on avaldanud rohkesti ka esseid ja reisikirju, eriti viimastel aastatel.

Juba tema esimesed teosed paistavad silma masendava ja rusuva atmosfääri ning teravalt julma kujundikeelega, mis iseloomustavad ka Oe hilisemaid ja paremini tuntud teoseid. 1957 aastal ilmunud raamat "Surnute heldus", mille eest Oe sai Akutagawa auhinna, kõneleb üliõpilasest, kes valmistab formaliinis ligunevaid laipu ette lahkamiseks ning teeb üldistusi elu ja surma, samuti oma aja ühiskonna kohta, kus inimene on kaotanud vabaduse ja hõljub sama apaatselt ringi nagu laibad suures vannis.

Kuuekümnendate aastate keskpaigast hakkab Oe proosas korduma motiiv, mis ehk kõige ilmekamalt on läbi kirjutatud tema esimeses Läänes tunnustuse saavutanud romaanis "Eraasi". See raamat ilmus Jaapanis 1964 ja ingliskeelses tõlkes 1968. Romaani peategelane on mees, kes saab teada, et tema vastsündinud laps on tugevate vaimsete hälvetega. Ta otsustab lapse tappa ja laseb talle haiglas piima asemel suhkruvett anda, ent elab ise samal ajal läbi metsikuid süümepiinu, kuni otsustab lõpuks saatusega leppida ning elada oma lapse heaks. Omalaadne jätk sellele teosele on 1973 ilmunud "Tõusuvesi matab mu hinge", mis kritiseerib vaimsete hälvetega lapse silmade läbi edukusele ja organiseeritusele tuginevat ühiskonda. Tähtsal kohal on hälvetega laps samuti 1976 aastal ilmunud romaanis "Pinch-runneri märkmed" ega puudu ka Oe peateosest, 1967 aastal ilmunud romaanist "1860. aasta jalgpall", mis 1974 tõlgiti inglise keelde pealkirjaga "The Silent Cry" ("Vaikne karje"). Viimast kahte teost ühendab veel ka seisukohavõtt revolutsioonilisuse ja ekstremismi suhtes. Kui varasemate raamatute institutsioonivastase kriitika põhjal on Oe't nimetatud ka uusvasakpoolsete eestkõnelejaks, siis "1860. aasta jalgpall" on sama kriitiline ka mässulisuse suhtes, mis Oe hinnangul näib paratamatult lõppevat hävinguga. Selle väga mitmetasandilise ja sümbolirikka raamatu peategelased on vennad Nedokorod, kes erinevatel põhjustel pöörduvad tagasi oma koduküllа, samasse paika, kus sada aastat varem on toimunud talupoegade mäss. Noorem vend Takashi, kes on elanud vahepeal pikemat aega Ameerikas, kehastab sihitut ja spontaanset mässumeelt, vanem vend, minajutustaja Mitsusaburō aga on süvenenud intellektuaalsesse eneseanalüüsi. Sündmuste tormiline areng pääseb kiiresti kontrolli alt välja ning nii-öelda õilis mässumeel hakkab looma vaid mõttetult traagilist ja samas isegi teatavas mõttes sada aastat varem toimunud sündmuste paroodiana näivat vägivalda.

Ehkki Oe — nagu ka iga teise hea kirjaniku — loomingut on võimatu mõne sõnaga ammendavalt iseloomustada, sobiks ehk lõpetuseks mõnevõrra paradoksaalselt väita, et kuigi tema raamatute maailm on sünge ja ahistav, kõnelevad need tegelikult ka lootusest. Usk sellesse, et masendusest on võimalik välja pääseda, habras selguselootus laseb end märgata pea kõigi Oe raamatute viimastel lehekülgedel, ja kui ei oleks lootust, siis ei oleks ilmselt ka neid raamatuid.

REIN RAUD

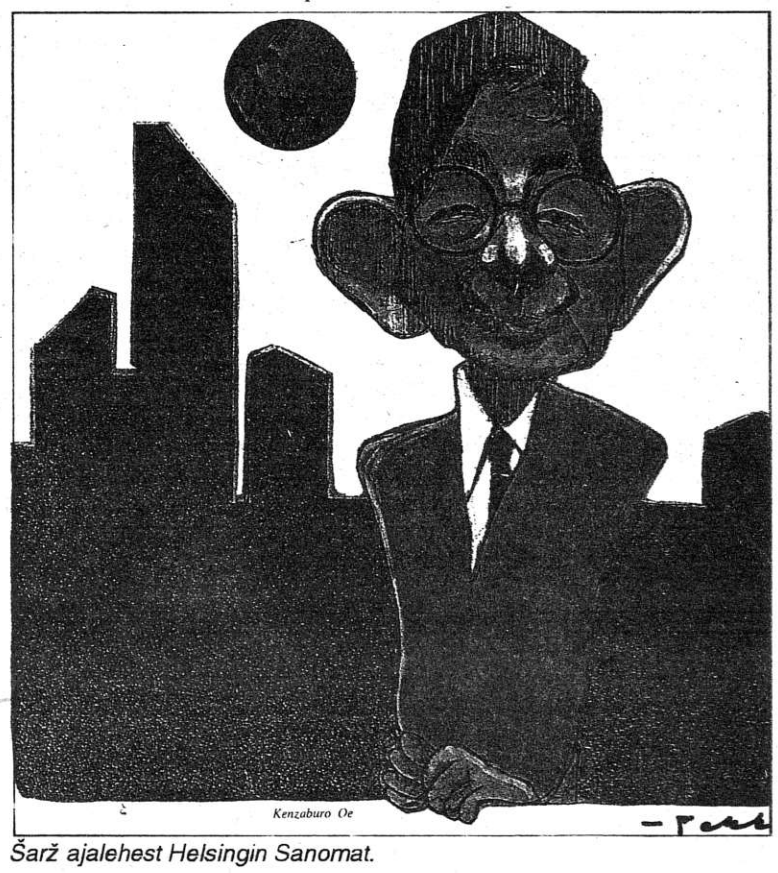

Šarž ajalehest Helsingin Sanomat.

PERIOODIKA

AKADEEMIA nr. 9

Toomas Karjahärm "Eurooplus, eestlus ja Noor-Eesti", Ain Haas eestlastest Indianapolises; Heino Noor vaimse tervise poliitilistest aspektidest; Jaan Undusk Juhan Smuuli "Poeemist Stalinile" oma retoorilises ümbruses; Hans Urs von Balthasar piiritleb kristlikku müstikat; Martin Heideggeri "Fenomenoloogia ja teoloogia"; Torsti Lehtineni aforisme; Tony Judt poliitilistest müütidest sõjajärgses Euroopas; Vello Viirsalu ja Agu Tamm "Kahest Tartu radioloogiaprofessorist"; Hele Everaus leukeemist ja ebausust; Riitta Auvinen saamidest Soomes; Alo Jüriloo järgnev "Väike psühhoanalüüsi sõnaraamat" II.

Perioodika, Tallinn, 1994. Hind 9 kr.

KEEL JA KIRJANDUS nr. 9

Arvo Krikmann filoloogia hetkeseisust, Anne Lill lootuse lootusetusest Horatiuse luules, Rutt Hinrikus Helga Nõu proosast, Helle Metslang otsib eesti ja soome keelest futuurumit; Oskar Kruus õiendab elulugusid; retsensioonid; ringvaade.

RADUGA nr. 9

Septembrinumbri avab F. Tuglase novelli "Popi ja Huhuu" uus tõlge Roman Kallaselt ja essee. Luulet tallinlanna Irina Anohhinalt. Vene luuleklassiku Innokenti Annenski luuletuse "Vanad eesti naised" analüüs (1905. aasta karistusaktsioonide taustal) R. Ganelini sulest. Ohtrasti kirjutisi ajaloost: Lauri Vahtre kultuuriloo järg, Heiki Valgu vaatlus eesti uskumustest, Kaido Jaansoni "Eesti, Läti, Leedu". Lõpuks igihaljast huumorit Oskar Lutsult.

Perioodika, Tallinn, 1994. Hind 8 kr.

TEATER. MUUSIKA. KINO nr. 8-9

Teemal "1940-ndate lõpp, 1950-ndate algus eesti teatrielus" võtavad sõna Andrus Kivirähk, Elem Treier, Reet Neimar, Õie Elango ja Lilian Vellerand. Tiina Õun paljastab vastuolulise Nikolai Goldschmidti pehmelt öeldes KGB-likku minevikku, Avo Hirvesoo selgitab, kuidas nõukogude võim repressee-ris eesti muusikuid; Raili Sule vaatab tagasi mullusele hooajale estoonlaste lauluteatris; Philip Olleson Benjamin Britteni "Albert Herringust" Tallinnas, Margit Peil küsitleb Andres Mustoneni; Ilmar Laaban arvustab Mati Kūti multifilmi "Sprott võtmas päikest", Kārt Hellerma kõneleb seksuaalsusest ja eksitusest filmielamustele tuginedes, Margit Ardorf hindab Peeter Urbla mängufilmi "Balti armastuslood", Sulev Teinemaa portreteerib Tõnis Lepikut; Jaan Ruusi pikk küsitlus Semjon Školnikoviga.

Perioodika, Tallinn, 1994. Hind 9 kr.

Eile algasid raamatukogupäevad

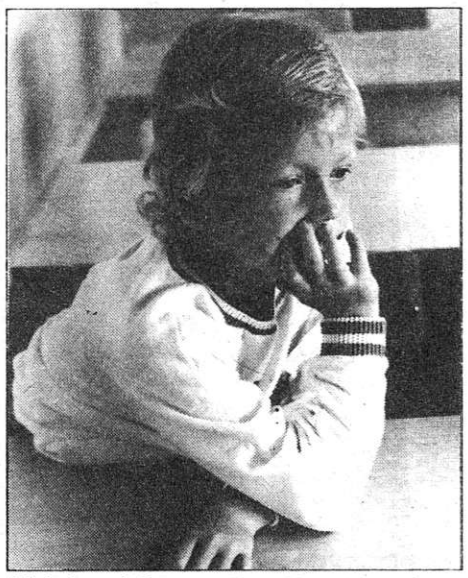

Mida lugeda? Foto: Harald Leppikson

Nagu raamatukogupäevade korralduskomisjoni esinaine Anne Rande Eesti Lasteraamatukogust ütles, on seekordsed, 20. oktoobril alanud raamatukogupäevad pühendatud lapse ja raamatu suhetele. Praeguses majanduspoliitilises situatsioonis, kus lugemisharjumus peredes kahaneb silmanähtavalt muude murede survel, on väga oluline kõigiti propageerida tulevastele targalt mõtlevatele ja teotsevatele Eesti Vabariigi kodanikele raamatut kui püsivat info- ja kõlblusideede allikat ning kandjat, lugemist kui kultuuritaseme näitajat.

Juba eile korraldatigi raamatukogupäevade puhul üle-eestiline ettelugemispäev. Aga seda mitte üksnes lasteaedades ja koolides, samuti pühapäevakoolides, vaid kõrvale ei jäänud ka hooldekodud ja kinnipidamispaigad. Samuti on palutud abi kirikuõpetajatelt, suunamaks last, inimest üldse raamatu ja lugemise juurde.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing oli enne organiseerinud suure raamatukorjanduse kooliraamatukogude, haiglate, hooldekodude, kinnipidamiskohtade ja sõjaväeosade heaks. R. Olevsoo kinnitust mööda läks see järjekordne aktsioon korda ega kujunenud sugugi mitte koduraamatukogude riiulite pahnast puhastamiseks, sest kohale toodi enamalt jaolt ikka väärtkirjandust.

Raamatukogupäevade ajal saavad kokku ka raamatukogutöötajad ise. **25. oktoobril tuleb Tallinnas kokku Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastakoosolek,** millele järgneb omavaheline **mälumäng**. Kolmekümnest küsimusest koosneva mängu teemaatika on seekord Eesti-keskne, põhirõhk kirjandusel, kujutaval kunstil, muusikal, filmi- ja teatrikunstil ning raamatukogundusel.

Et raamatukogupäevad on pühendatud lapse ja raamatu suhetele, siis sisaldab programm ka erisuunitlusega üritusi ja ettevõtmisi.

Mitu ajalehte (näit. Õpetajate Leht) on avaldanud juba lapse ja lugemisega seotud artikleid. Lugemist ja lugemise propageerimisega tegelevaid ühinguid tutvustatakse päevade raameski. Näiteks 20. oktoobri Päevalehele koostati vastava sisuga leheküljed. Lugemisest räägitakse tavalisest rohkem ka raadios.

Lugemine on ainus kogu elu kestev nauding

Igaühe teevad rõõmsaks õnnestumised. Hea jalgrattur on õnne tipul, kui saab vastasest üle olla. Kõrgklassi baleriin naudib tantsu plastikat, rütmi ja muusikat. Ja vastupidi — see, kes raamatut või ajalehte lugedes komistab-puterdab iga sõna juures, leiab lugemisest vaevalt rahuldust.

Laps, kes ei oska soravalt lugeda, jätab kõrvale isegi kõige kaunima raamatu. Loomulikult võib ta sealjuures raamatu mõttest aru saada ka illustratsioonide abil, kuid nõnda ei suuda ta hinnata selle sisulisi väärtusi.

Paljude arvates teeb laps oma esimesed lugemissammud alles koolis, mistõttu väga paljud on ka seda meelt, et just õpetaja on see, kes kannab kõige suuremat vastutust lapse lugemisharjumuse kujundamisel. Ometi pole see kaugeltki nii. Tõepoolest, koolilugemikud annavad lugemiseks õppematerjali, kuid ei saa seepärast olla veel lugemisharjumuste õhutajad, ei pruugi tekitada üldse armastust raamatu vastu. Siin on ülesanne tegelikult hoopis laiem. Lugemisharjumuse süvendamisega peavad tegelema nii lapsevanemad kui ka pedagoogid, nii raamatukogud kui ka raamatukauplused ja loomulikult kõik massisuhtlusvahendid.

Juba ammu enne kooli saab perekond juhtida last lugemise juurde. On ju nemad — ema, isa, kõik ülejäänud lähikondsed — need, kes mõjutavad lapse kõige esimesi lugemismuljeid, mis ajapikku kujundavad temas kogu elukontseptsiooni ja ka hoiaku raamatute suhtes.

Lapse puhul pole ükski iga liiga varajane. Istudes ema süles ja kuulates muinasjuttu, mis talle ei pruugi isegi arusaadav olla, laps siiski rahuneb. Ta harjub piltide juurde kuuluvate sõnade kõlaga. Ajapikku muutub niisugune teksti kuulamine lapsele naudinguks. Seepärast ongi selge, miks paljudele lastele meeldib kuulata lõpmatuseni ühte ja sedasama muinasjuttu. Ühel heal päeval saab ta sedamoodi juba ise lugejale õhinal sõnu ette ütelda. Aga see ei tähenda sugugi, et nüüd tuleks võtta kätte teine raamat. See tähendab hoopis, et laps hakkab tasapisi taipama lugemise kui protsessi mõtet.

SÕNAMÄNG

Lapse ümbritsemine kõnega, isegi sõnalalinaga on hindamatu väärtusega. Veidi vanemaks saanud lapsed lausa jumaldavad sõnamänge. Seda sorti ajaviitest võib osa võtta kogu pere. Mängude põhimõtteid ja eesmärke selgitavad loomulikult lapsevanemad. Oskus eristada lilli ja teada nende nimesid võib algselt tunduda elementaarnegi, kuid sellest moodustub tulevaste teadmiste hulgas oluline osa, mis on tegelikult samaväärne tulevaste teadmistega ümbritsevast, mida laps peab igal juhul omandama, sest tulevikus leiab ta neid juba raamatutest.

Ent last võib panna huvituma ka palju tõsisemast ainestikust. Samal ajal, kui vanemad loevad oma lastele ette raamatuid, millest lapsed ise veel jagu ei saa, käivitub neis ometi keerukas kompositsioonilise ülesehituse ja sõnakasutuse omandamise protsess. Nõnda avaneb lastele raamatute maailm, ja kui nad hiljem hakkavad juba ise lugema ning nendele satuvad kätte varem kuulduga sarnased lood, on see nagu kokkusaamine vanade sõpradega. Isegi siis, kui lapsed oskavad lugeda, tuleb neile veel tükk aega valjusti ette lugeda. Näitavad ju uurimused, et ka kõige kehvemates majandusoludes elava lapse lugemisharjumus saab siiski alguse perekonnast. Kui vanematele meeldib lugeda, võib olla kindel, et ka lapsed armastavad raamatuid. Vanemad, kes arutavad loetut ja kaasavad sinna ka lapsi, mõjutavad vahetult neid raamatute väärtustamisel.

Sõna ja raamatuga tegelemine võtab aega, kuid see mäng tasub vaeva. Pere ühislugemist võib korraldada mitut moodi. Kõike ei pea siin tegema sugugi ainult lapsevanemad. Las lapsed loevad ka ise mõne raamatu läbi ja vestlevad siis loetu põhjal. Pere vanim laps või lapsevanem alustab lauset või lõiku ja annab siis kõige väiksemale võimaluse see lõpetada. Hiljem võib loetu üle vestelda. See rohkendab sõnavara, lihvib suhtlemisvilumust, annab uusi teadmisi emakeele struktuurist.

Perekonnalugemist edendades peavad vanemad hoolitsema selle eest, et kodus oleks alati raamatuid või muud loetavat. Tingimata ei pea raamatuid ja ajalehti-ajakirju ostma, sest neid võib ka laenata raamatukogust, sõprade ja naabrite käest.

Väga tähtsat osa selles etendavad massimeediumid. Kino, raadio ja televisioon võivad edendada lugemisharjumuse kujunemist. Televisioon ja raadio on enamasti kõige paremad teose faabula ja stiili arutamisel, kuid ka ühele või teisele programmile kollektiivse hinnangu andmisel. Aga kui lapsed veedavad liialt palju aega teleri ees, tuleb vanematel vahele segada, et aidata neil valida vajalikku ja sobilikku saadet. Kuigi televisioon on kõige hõlmavam infoallikas, tuleb sellele läheneda siiski väga valikuliselt.

Loomulikult peavad koolid arendama lapse lugemisoskust, kuid nad ei jõua iialgi viimseni välja arendada tema iseseisvat, mitmekülgset mõtlemisvõimet ega saa programmeerida temasse eluaegset lugemisvajadust. Õpetaja võib palju teha, et luua klassis soodne lugemisõhkkond. Ja õpetaja võib selle õhkkonna hõlpsasti purustada, kui ta hakkab nende üle naerma, kes ei oska veel päris soravalt lugeda. See on kõige lubamatum, sest nõnda võib inimese kogu eluks lugemisest võõrutada.

On tore, kui õpetaja loeb klassis oma lemmikraamatut. Mis sest, et see pole õpilastele veel jõukohane. Kasu on sellest kindlasti. Sest see nakatab õpilast endale lugemises kõrgemaid eesmärke püstitama. Ja pole vist vaja tõestada, et valjusti lugemiseks sobivad eriti luuletused.

OMALOOMINGU ERGUTAMINE

Lugemiseks ja lugema õpetamiseks on tohutu hulk kirjandust. Toiduretsepti me loeme kokaraamatust hoopis teistmoodi kui ajalehest mõnd uudiste veergu. Suuremale osale lastest meeldivad muinasjutud. Ent neissegi võib lugeja suhtuda mitmeti. Üks tahab kähku teada, millega raamat lõpeb, teine hakkab loetu üle mõtlema, raamatutegelastega ühte elu elama. Viimastest sirguvad enamalt jaolt loomingulised isiksused.

Tegelikult on vaja iga last loomisele ergutada. Ei tohi segada kedagi loomast oma "teoseid". Ja kindel on see, et kirjutavatest lastest kujunevad lugemishuvilised inimesed.

Ei tohi unustada sedagi, et sisukalt kirjutatud kiri on tegelikult pikaaegse harjutamise vili. Parim, mida võib teha täiskasvanu, on olla lastele abiks nende sõnavara rikastamisel ja vajalike infoallikate leidmisel.

Laste huvid ja keskendumisvõime on vägagi erinevad. Ühed võivad kuulata isegi nende eale üle jõu käiva jutu ettelugemist, teised mitte. Kui selgub, et lapsel on igav, tuleb leida raamat, mis rohkem vastab tema tasemele. Aga kui raske materjal ka ei oleks, kanduvad lugeja hoiak ja huvi üle ka lastesse. Nii et lugeja ei tohi jääda loetava suhtes tuimaks ja ükskõikseks. Kui ettelugemist tajutakse nagu karistust, on parem, kui seda ei tehtaski.

Ja veel. Vanemad peavad hoiduma raamatuid lugeda armastavate laste pilkamisest-näägutamisest. Sest kas või naljatamisi lendu lastud fraas "Kuule, jälle oled sa ninapidi raamatus!" võib väga kiiresti kustutada huvi teadmiste vastu. Niisamuti ei tohi muuta raamatu arutelu mingiks eksamiks ja karistada või tõrelda lapsi selle pärast, et nad ei vastanud nõnda, nagu oleks meeldinud täiskasvanutele. Ja loomulikult ei tohi sundida last lugema raamatut, millest talle enne pole räägitud. Kui süda sunnib lugema, siis säilib inimese lugemishuvi elu lõpuni.

Kui lihtsad tõed! Aga kas me nendest alati ikka kinni peame?

RALPH K. STEIGER
Raamatust "Roads to Reading"
ANDRES JAAKSOO

Ühendus lugemise arendamiseks — Eesti Lugemise Ühing

EESTI LUGEMISE ÜHING/EstRA

- on asutatud mais 1992;
- on vabatahtlik organisatsioon, mis ühendab lugemise ja kirjaoskuse eri aspektidega tegelevaid spetsialiste;
- soodustab keelelise pädevuse, mõistva lugemisoskuse ja lugemise eri aspektidega tegelemist erialateabe vahendamise abil;
- kuulub aprillist 1993 rahvusliku liikmena Rahvusvahelisse Lugemise Assotsiatsiooni (*International Reading Association/IRA*);
- on esindatud IRA Euroopa Arenduskomitees (*International Development in Europe Commitee*);
- pakub tegevust lugemise arendamisest, kirjasõna vahendamisest, lugemise õpetamisest ja uurimisest huvitatuile.

Eesti Lugemise Ühing on alles kujunemisjärgus ning selle arenguvõimalused sõltuvad eelkõige EstRA-ga ühinenud või ühinevate huviliste teotahtest ja ideedest. Eesti Lugemise Ühing on avatud kõigile, keda võiks liita huvi lugemise õpetamise ja arendamise vastu ning mure lugemisoskuse vähese kasutamise pärast.

AIRA LEPIK,
20Eesti Lugemise Ühingu president, Tallinna Pedagoogikaülikooli dotsent

TALVO PABUT

Pajapõhja kraapides

Millal on võimalik otsustada lõplikult kokkukeedetud pudru kvaliteedi üle? Eks ikka pajapõhja kraapides. Kuidas saab teistmoodi selgeks teha, kas näiliselt suurepärase maitsega puder on põhja kõrbenud või mitte ning kuivõrd oluliselt on põhjapigi maitseomadusi rikkunud.

Kuidas seda sorti asjades urgitsemist nimetatakse, peaks olema igaühele teada. Tõepoolest, see ongi analüüs. Et olla veelgi täpsem, tuleb seda nimetada subjektiivseks analüüsiks objekti üle. Miks subjektiivseks? Sellepärast, et analüüsi tulemus sõltub analüüsijate nõudlikkusastmest. Objektiivselt on põhjakõrbenud keeduse puhul võimalik hinnata vaid tõika, et miski on põhjas kinni ja pada raisus.

Mis hinnangu igaüks kokkukeedetud käkile täpsemalt annab, oleneb tõepoolest iga indiviidi eetilistest omadustest ja esteetilisest maailmavaatest. Aga kui keetja olen mina ise? Kes või mis on siis süüdi untsuläinud ürituses? Tuleb ju ausalt tõdeda, et võõrale leemekulbiliigutajale ja tema paja sisule on märksa lihtsam hinnangut anda. Tõsi küll, subjektiivse analüüsi objekti üle võin ma küll enam-vähem õiglaselt sooritada, ent kes hindaks mind. Eriti veel siis, kui teisi hindajaid peale minu polegi? Kes siis muu kui ikka ise. Ent selle nimeks on juba subjektiivne analüüs enda *ego* üle. Mõlemad analüüsid kokku moodustavad aga... Täiesti õige: pudru ja kapsad. Isegi enesetapjad ei lenda Hadese manu sellepärast, et nad oleksid võimelised objektiivset analüüsi teostama, ning hingemasohhistidki ei vaeva ennast tõe tunnetamise ja faktide õiglase kõrvutamise pärast. Ikka ja alati pingutatakse kusagil üle või alla.

Maailm on imepärane. Ta ei lase ennast rahus nautida. Ikka jääb ta inimesele ette. Ka ei lase ta inimolendil iseendas mõnusalt olla. Ikka võtab keegi kusagil su enda käsile. Muidugi kuuluvad analüüsi toreduste hulka ka eellahtimuukimine ja sellega kaasnev hirm.

Pole ju kirjanike nn. valge lehe pelgus midagi muud kui ette tehtud analüüs tulevase pudru üle: äkki ei tule ikka küllalt hea. Kättevõtmise korral saab sellest üle. Iga kokk teab, et kui juba manna sissepuistamiseks läheb, ei siis ole enam aega hirmu tunda.

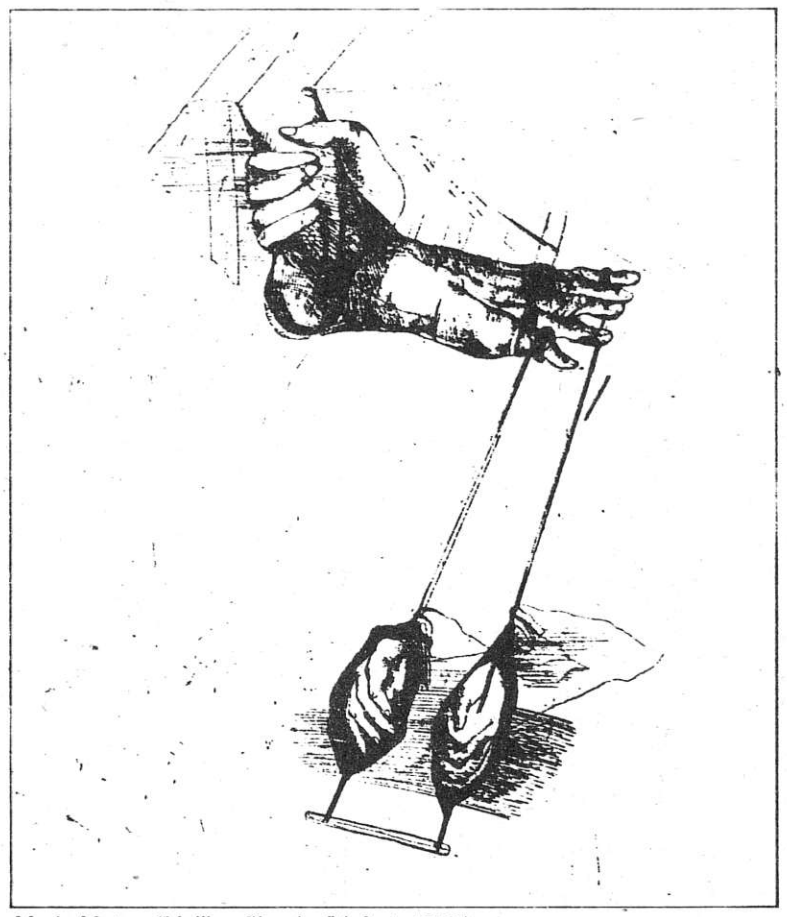

Marju Mutsu. "Valikuvõimalus" (ofort, 1979).

Ega esseistid, kriitikud ja teisedki literaadid seda sorti eelhirmust vabad ole, ent nemadki kaotavad hilisemast suurest rähklemisest algelisemagi analüüsivõime. Seda siis, kui nina juba paberis ja sõnad välja vuhisemas. Tõsi muidugi, et pärast võib üht-teist kohendada, ära peita ja varjata — seda, mis lehe külge kinni kõrbenud ja maitset rikub. Ent põhiolemuselt läbitakse ikkagi samad etapid. Hirm, mis tuleneb eelanalüüsist, kui objekti veel ei olegi. Rahmeldamine õigete ja valede väidete ja vastuväidete rägastikus ning hilisem ebameeldiv järelanalüüs selle üle, kes on süüdi, et kirjatöö küllalt hea ei saanud. Kas arvustaja või arvustatav?

Või võtame midagi veel rohkem tuntud ja teatud. Indiviidi heaolu tase riigis, kus ta elab.

Alati saab ju elada paremini. Eriti mõnes teises riigis ja teisi riike võib leida lõpmatul hulgal. Seega, rahul pole keegi. Kes on süüdi? Riik või kodanik? Tasub analüüsida.

Üksikud erandid võib siingi kõrvale jätta. Jagub ju igasse riiki mõtlevaid kodanikke, kes on enesetapjad või masohhistid.

Loomulikult ekslevad nemadki subjektivismi radadel, ent nende olukord erineb tavaenamuse omast. Kõikjal leidub neid üksikuid, kes ise riigivõimu teostades kuulutavad valjuhäälselt, et seesama võim on sitavõitu. Tõsi küll, enamasti pole nemad siiski enesetapjad. Pigem on siin tegemist erilise enesepiinamisnähuga, kus võimulolija enese küündimatust küll tunnistab, ent võimult lahkuda ei saa, sest ülejäänud indiviididest kodanikud on veelgi saamatumad.

Jäägu riigi analüüsimine siiski sellest rohkem huvitatud inimeste hooleks. Näide oli toodud vaid seetõttu, et sellest suudab iga inimene aru saada. Ütleb ju tõde selge sõnaga: mida lihtsam näide, seda parem.

Kuid tagasi analüüsi analüüsimise juurde, sest analüüs oli, on ja jääb inimeste põhitegevuseks, sest see niivõrd armastatud mõttemäng ei nõua silmapaistvalt tähelepanuväärseid teadmisi, mälu ega teab mis väljapaistvaid vaimseid võimeid. Märksa olulisemad on kindlameelsus, usk ja armastus. Viimasel juhul pole oluline, kas armastatakse objekti või ennast, kuigi, jah, siingi on veel nüansse. Pöördugem uuesti pudru poole ja me märkame, et võib analüüsida vähemasti kahte objekti. Põhjakõrbenud pudru puhul pole sugugi selge, mida siis lõppude lõpuks hinnata. Kas vormi või sisu? Kui kõht on tühi, siis on kahtlemata olulisem see, et puder oleks söödav. Teisest küljest, läbinisti paja külge kinni põlenud puder on oma vormilt kui mitte esteetiliselt ilusam, siis kindlasti püsivam. Selline puder ei valgu laiali jumal teab kuidas, sõltudes mis tahes anuma kujust, kuhu ta satub, või kaotades sootuks korrapärase vormi ning omandades näotu vormituse vastava piirava vormi puudumisel. Kindlalt põhjakõrbenud puder on poti kujuga ja jääb selleks ka siis, kui teil õnnestub ta potist tervelt lahti lüüa. Kuid ka eespool toodu pole veel õigupoolest kuigi keerukas analüüsitavate omaduste kombinatsioon.

Mõelgem korraks ruumilisele kunstile, skulptuurile. Ükskõik missugusele naisfiguurile. Kus on siin sisu ja kus on vorm? Jah, mis parata, sisu ei ole siin sugugi vormi sees. Sees on mõne tahke aine mass või siis õõnes tühjus. Skulptuuri puhul on tõepoolest nii vorm kui sisu pealispinnal, ent sugugi mitte üks ja seesama. Kus kumbki neist on? Sisu peaks olema kunstiteosest õhkuv hing, aga kus on kunstiteose hing? Öeldakse, et hing peegeldub iga elava olevuse silmis, ent skulptuuridel ei ole elavaid silmi. Seega jääb järele veel looja hing... Millise looja? Kas looja on autor või vaataja? Igaüks loob enesele kunstiteose ise, nagu varasematest aegadest järjepidevalt korrutatud on. Ent kumb siis ikka loob? Autorilt me vaevalt õiglast vastust kuuleme. Tema ju ongi see pudrukeetja. Kas tõesti vaataja? Aga kujutage ette veel üht võimalust. Muidu vaatajale puder ehk skulptuur vaimustaval kombel meeldib, ent ta ei kannata silmaotsaski potti ehk materjali, millest see valmistatud on. Vaat siis.

Kes ikkagi oleks võimeline ligilähedaseltki objektiivselt analüüsima ümberringi toimuvat ja meie endi elu. Jumal? Võib uskuda, ent seda me ei kuule, kui me kuuljad oleme, ega mäleta, kui me mäletajad oleme. Kui uskuda mis tahes hauatagusesse elusse, siis siin olles ei mäleta me üldjuhul sealpoolsust ja seal olles ei ole meil siinpoolsusega enam mingit otsest pistmist. Seega on kõigekõrgema analüüs maa peal viibijale kasutu ja seal olija jaoks mõttetu. Me peame leppima iseenda ja kaaslaste jõupingutustega ning see on üldiselt kõigile teada.

Küllap seepärast hinnataksegi sedavõrd suure kire ja kindlusega kaasinimeste käitumist, mis tahes teotsemist ja loomingut, olgu see siis pudrukeetmine või kunstitegemine, rääkimata elulaadist.

Ent ka põhjakõrbenud putru tuleb kraapida ettevaatlikult ning pudru maitsvuse seisukohalt ei ole mitte alati kõige targem seda viimast kõrbekorda lahti kraapida, sest pettumisvõimalusi on mitu. Te rikute pudru, rikute lusika, rikute poti, rikute need paarikaupa või kõik korraga. Pluss muidugi veel oma tuju, kaaslaste tuju või rikute ära kõik eelneva ja sellele lisandunud plussi korraga ning lisada võiks siia veel... Aga see nõuab juba pikemat analüüsi.

KIRI

Lp. *dr.phil.* Valev Uibopuu

Sinu hiljutises kirjas oli juttu ka minu raamatust "Armastus võõras linnas" ning selle arvustamisest. Vastukajasid ilmus rohkesti, kuid asjalike hinnangute kõrval hämmastasid mind paari retsensendi pealiskaudsus ja tigedus. Mul on soovitatud sellele reageerida ning niikuinii peaksin vähemalt Sulle mõned kommentaarid paberile panema. Loodetavasti Sa ei pahanda, kui avalikustan selle kirja. Sa ise oled kirjutanud nii:

"Marika Mikli oma viimases "Loomingus" on vürtsitatud niivõrd ilmse pahatahtlikkusega, et ei mõju juba seetõttu veenvalt. Ma ei saa aru, miks selle raamatu puhul ratsutatakse ikka selle igivana "Dekameroni" seljas, kui palju ligidasemad paralleelid oleks käepärast. Mõtlen Gailiti "Kas mäletad, mu arm?" I, kus pagulastest metsatöölised istuvad tormivangis ja jutustavad oma armastuslugusid äsjaminevikust. Kuid väga võimalik, et sellest ilusast raamatust ei tea midagi isegi kodumaised kirjandusteadlased. Isiklikult pean Sinu raamatu suurimaks väärtuseks ja vooruseks selles leiduvaid võõraste linnade ja nende olme kirjeldusi. Kes see Marika Mikli on?"

Marika Mikli kohta ei leidu andmeid senistes teatmeteostes, kuid trükis olevasse "Eesti kirjameeste leksikoni" on aeg-ajalt arvustusi avaldanud toimetajast kriitik siiski sisse võetud ning seal on kirjas:

*"**Mikli**, Marika (sünd. Klaas, a-st 1971 Mikli; 3. X 1947), kirjanduskriitik. Sünd. Tallinnas kirikuõpetaja perekonnas. Õppis Tapa 1. keskk-s (1960—66), TRÜ-s (1967-69 ja 1970-76), lõpetas eesti filoloogina. Töötas KKI-s /Keele ja Kirjanduse Instituut/ vanemlaborandina 1970—86 ja nooremteadurina 1986, Eesti Raadios kunstisaadete toimetajana a-st 1986."*

Viimasel ajal olen Miklit näinud ajakirja "Vikerkaar" toimetuses. Proua M. Mikli kaht "Loomingu" lehekülge enda alla võtvast pikast retsensioonist sain aru, et ta ei pea mind tänase eesti kirjanduse keskpunktis asuvaks nagu Mati Unt, Mihkel Mutt ja Maimu Berg. Ma tõesti ei jookse võidu moega.

Nähtavasti ei ole arvustajad tõepoolest lugenud A. Gailiti raamatut "Kas mäletad, mu arm?", mida leidub vähemalt kõigis neljas Eesti suurraamatukogus. Eeskujuks olen tõepoolest võtnud Gailiti novellitsükli, mida olen lugenud korduvalt ning õpetanud ka üliõpilastele. "Dekameroni" olen lugenud vaid korra ning sedagi rohkem kui 35 aastat tagasi. Seetõttu ajab mind muigama Henn-Kaarel Hellati kirjatükis rõhutatud väide, et hädapärast oli tarvis Kruusi raamat siduda "Dekameroniga" ning selleks on Tartu kriitik koguni pidanud käiku laskma sõnavärdja "dekahoron". Imelik on ka hr. Hellati arusaam eesti õigekirjutusest, kui ta ei luba mul Tallinna alistama saadetud Vene tanke kirjutada suure tähega: teatavasti kirjutatakse riikide nimed suure algustähega ning just riiki ma pidasin silmas.

Nii on arvustajad püüdnud mulle teha väga normatiivseid ja subjektiivseid ettekirjutusi, mida ma ei taha küll järgida. M. Mikli retsensioon on ehitatud üles argumenteerimata kategoorilistele nõudmistele ning minu raamatu kontekstist välja rebitud eripalgelistele tsitaatidele. Siin on esitatud nii jutustavaid, arutlevaid, kirjeldavaid kui ka metafoorseid lauseid, mida kõiki on üritatud halvustada. Nähtavasti ei ole pr. Mikli kunagi sõitnud rongiga tunnelisse või sealt välja, et ta võib kõlbmatuks pidada sellist kujutlust: "Pimedusest vuhvataski välja rong nagu põlevasilmne lohe ja ampsas tütarlapse oma lõugade vahele." Hiljuti vastuvõetud autoriõiguste seadus on nii üldsõnaline, et vastupidi endisele ei määra, mitu protsenti teosest tohib ilma autorile tasu maksmata tsiteerida. Niisiis, praegu ei saa ma pr. Miklilt nõuda honorari liigse tsiteerimise eest.

Viimasel ajal on sealsamas "Vikerkaares", mille toimetuses M. Mikli töötab, tutvustatud üksikasjalikult modernismiavaldusi eesti kirjanduses, sealhulgas käesoleva sajandi esimese veerandi ekspressionistlikke ja futuristlikke kirjatöid. Üks mõjukamaid oli 1914. aastal avaldatud koguteos "Roheline moment", milles Henrik Visnapuu ja Richard Roht pöördusid ebakõlblike kriitikute poole päevakäskude ja -keeldudega. Et pr. Mikli nuriseb just minu ebamoodsa stiili üle, siis tekib mul küll õigus stiili moderniseerida ning "Rohelist momenti" parafraseerides kuulutada:

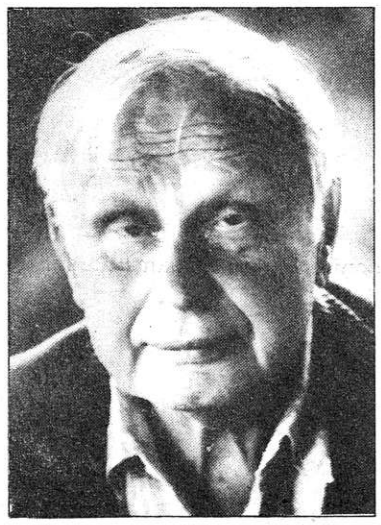

Valev Uibopuu: "Kes see Marika Mikli on?" Repro: Kalju Suur

"keelame ära pahatahtlike arvustuste kirjutamise!"

Ja lõpuks aegumata tsitaat "Rohelisest momendist":

käseme: "Loovaid isikuid austada!"

Tervitades
OSKAR KRUUS
Tallinnas 29. IX 1994

VIIMASED ETENDUSED!

TALLINNA LINNAHALLIS

KOOLIVAHEAJAL

R 28. oktoobril kell 17
L 29. oktoobril kell 12 ja 16
P 30 oktoobril kell 12 ja 16

LUMIVALGEKE
ja
SEITSE PÕIALPOISSI

Lavastaja INGO NORMET

PILETID 10, 15, 20, 25 kr.
Ühistellimuste vastuvõtmine Linnahalli kassas 20.-30. septembrini.
Tel 601 655, faks 44 96 47.
Väljaostmine 1.-8. oktoobrini.
Piletite üksikmüük alates 10. oktoobrist.
Kassad avatud kl 10-18. Pühapäev suletud.

Teated tel 601 888

Raamatukogupäevad "LAPS JA RAAMAT"

Tallinn, 20.—30. oktoober

▲ 25. okt. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastakoosolek ja raamatukogutöötajate informiin-viktoriin Eesti Rahvusraamatukogus.
▲ 26.—27. okt. kl. 11 seminar nüüdisaegsest lastekirjandusest kooli- ja lasteraamatukogude töötajatele Eesti Rahvusraamatukogus.
▲ 28. okt. kl. 10 seminar "Eesti lapse lugema õpetamisest" õpetajatele ja raamatukoguhoidjatele Eesti Rahvusraamatukogus.
▲ 29. okt. kl. 12—15 Muumipäev Kodulinna majas.
▲ 20.—30. okt. ettelugemised hooldekodudes, vanadekodudes, haiglates, pühapäevakoolides jm.
▲ 20.—30. okt. raamatuannetuste üleandmine sõjaväeosadele, sotsiaalhoolekandeasutustele.

Ajakirja Noorus JUTUVÕISTLUS

32. hooaega on noorteajakiri välja kuulutanud jutuvõistluse noortele ja noortest.

Juttude mõistlik pikkus on 10—12, maksimaalne 15 lehekülge masinakirjas. Soovitav reavahe on 2 intervalli, niisiis 7—8 mm; sama laia reavahet tuleks järgida arvutikirja puhul. Redigeerimise huvides olgu reavahed pigem laiemad kui kitsad.

Võistlustööd tuleb toimetusse saata või tuua **kolmes eksemplaris**, lisades kinnise autoriümbriku vajalike andmetega: kirjutaja/võistleja nimi, aadress, õppimis- või töökoht, sünnikuupäev ning -aasta, ja kui on, siis ka telefoni number. Märgusõna olgu ühtviisi nii jutu avalehekülje ülaservas kui ka autoriümbrikul.

VÕISTLUSE TÄHTAEG LÕPEB 1. NOVEMBRIL.
(Kehtib sama kuupäeva postitempel.)

TOIMETUS PANEB VÄLJA KOLM PÕHIAUHINDA:
I koht — 1000 krooni,
II koht — 750 krooni,
III koht — 500 krooni.

Nagu alati, nii võib žürii tänavugi määrata eriauhindu, alustades noorimast edukalt võistelnud osavõtjast ja lõpetades parima naljaloo autoriga. Seega taas hea võimalus saada ühe jutu eest kaks või kolm auhinda. Äramärgitud tööde autorid saavad Nooruse aastatellimuse tasuta.

Paremad jutud ilmuvad Nooruses ja honoreeritakse tavalises korras.

Võru Maavalitsuse kultuuri- ja spordiosakond kuulutab

KONKURSI

dr. Fr. R. Kreutzwaldi memoriaalmuuseumi direktori ametikoha täitmiseks.

Nõutav kõrgharidus ja vähemalt ühe võõrkeele oskus. Konkursil osalemise avaldusele palume lisada nägemus Võrumaa muuseumide arengusuundadest, elulookirjeldus ja ärakirjad (koopiad) viimase tööandja töölepingu lõpetamise kohta ning haridusdokument.

Avaldusi ootame hiljemalt 15. novembriks 1994 aadressil Võru Maavalitsuse kultuuri- ja spordiosakond, Jüri tn. 12, Võru EE2710, tel. 241 2 16 54.

KULTUURILEHT ja AS BürooTARVE
(firma Schwan STABILO müügiesindaja Eestis)
KUULUTAVAD VÄLJA VÕISTLUSE,
et selgitada 1994. aasta

KÕIGE PAREMINI KUJUNDATUD EESTI LASTERAAMATUD

KUJUNDUSVÕISTLUSE TINGIMUSED

I. ÜLDPÕHIMÕTTED

1. Võistluses osalevad kõik 1. jaanuarist 31. detsembrini 1994 Eestis ilmunud lasteraamatud,
* mille on illustreerinud eesti kunstnikud ja
* mille ühe eksemplari on raamatu välja andnud kirjastus või illustratsioonide autor toonud Kultuurilehe toimetusse hiljemalt 31. detsembriks kella 13-ks.
2. Kõik raamatukujundused võistlevad ühisel alusel, s.t. raamatuid ei klassifitseerita kunstniku kasutatud tehnika, raamatu ealise suunitluse ega formaadi alusel. (NB! Küll on aga võimalikud žürii vastavad eripreemiad.) Eraldi auhinnad on ka raamatu kirjastajale ja trükikojale.
3. Iga võistlusele toodud raamatu juures peavad olema andmed selle illustreerija, kirjastuse ja trükikoja kohta.
4. Eraldi lisada nii illustratsioonide valmimise kui raamatu ilmumise aeg.
5. Soovi korral võib tuua toimetusse ka originaalillustratsioonid, mis eraldi ei võistle, kuid annavad žüriile võimaluse raamatut ka trükitehniliselt vaagida.
6. Arvesse lähevad vaid Kultuurilehele saadetud võistlustööd, automaatselt ükski raamat võistluses ei osale.

II. ŽÜRII

1. Žürii on 7—9-liikmeline, selle koostavad võistluse korraldajad, arvestades nii rahvusvahelist kogemust kui ka vastava ala spetsialistide nõuandeid.
2. Žüriisse kuulub korraldajate poolelt üks inimene.
3. Žürii tuleb kokku 1995. aasta jaanuari teisel nädalal.
4. Eraldi hindab raamatuid Kultuurilehe poolt kokku kutsutav lastežürii, kuhu kuuluvad 5—15-aastased lapsed, kes annab välja lasteauhinna.
5. Žüriid kuulutavad võitjad välja 1995. aasta veebruaris.

III. AUHINNAD

1. AS BürooTARVE paneb välja viis põhiauhinda.

PEAVÕIT aasta kauneima lasteraamatu kujundajale on STABILOtone, 59 tooniga värvipliiatsite komplekt, millega on võimalik ka akvarellida. Tooniga soojendades muutub südamik pehmeks värviks. Pleekimiskindel.

I auhind STABILO Pen, 30 värvitooniga viltpliiatsite komplekt graafikule, illustraatorile, joonestajale jne. Saab joonistada peeni kontuure ja värvida pindu.

II auhind STABILOLayout 37 MARKER, 20 värvitooniga markerite komplekt graafikule, illustraatorile, joonestajale jne. Otsaku laius 1,5—5,0 mm.

III auhind STABILO CarbOthello, 72 värvitooniga kõrgekvaliteediliste pastellpliiatsite komplekt. Pleekimiskindlad värvid, mida saab segada, akvarellida ja fiksaatoriga kinnistada.

LASTEAUHIND STABILO Softcolor, 60 värvitooniga veekindlate ja pehme südamikuga värvipliiatsite komplekt.

Lisaauhindu on viis.

Kultuurileht paneb välja Kultuurilehe aastatellimuse vaimukaimale lasteraamatu kujundusele. Aastatellimuse saaja otsustab toimetus.

2. Žüriil on õigus auhindu vajaduse korral ja korraldajate nõusolekul ümber jagada.

IV. AUTASUSTAMINE

1. Autasud antakse pidulikult üle Kultuurilehe ja AS BürooTARVE korraldusel.
2. Kõigist võistlusele saabunud lasteraamatutest korraldatakse avalik näitus.

RAAMATUD PALUME SAATA VÕI TUUA AADRESSIL:
Kultuurileht, Toompuiestee 30, Tallinn, EE 0031
märgusõna "VÕISTLUS"

LÄHEMAT INFORMATSIOONI SAAB KULTUURILEHE TOIMETUSEST
telefonil **44 14 16 Tiina Tammerilt.**
Toimetuse üldtelefon on **60 17 03.** Faks **60 18 83**

PS. Palume kõigil võistluses osaleda soovijail materjalide ärasaatmist mitte päris viimasele hetkele jätta. Ootame kohe kõiki sel aastal juba ilmunud lasteraamatuid koos vajalike andmetega oma toimetusse.

Loodame meeldivalt rohket osavõttu.

LASTERAAMAT ON VÄÄRTUS JA SIDE LÄBI MITME PÕLVKONNA. VÄÄRTUSTAME KA SELLE LOOJAID.

HEA UUDIS

Kultuurilehe 1995. aasta tellimishind ei tõuse, vaid hoopis langeb.

- ❖ 1 kuu 13 krooni
- ❖ 6 kuud 75 krooni (soodushind)
- ❖ 3 kuud 35 krooni (soodushind)
- ❖ aasta 156 krooni

Kultuurilehte saab tellida 5. detsembrini sidejaoskondades, aktsiaseltside Eesti Ajakirjanduslevi, Kirilind ja Lehemees tellimispunktides.

Kultuurilehe tellimisindeks on 69786.

❖ **ESMAKORDSELT VÕTAB TELLIMUSI VASTU KA KULTUURILEHE TOIMETUS Tallinnas Toompuiestee 30 III korrusel tööpäeviti kl. 10—16. Oma tellimuse võite saata ka rahakaardiga toimetusse, lisades oma aadressi ja tellimisaja.**
❖ **TELLIDES MAKSAB 24-leheküljeline Kultuurileht 3 krooni, ÜKSIKMÜÜGIS 4 krooni.**

VÄLISTELLIMUSED

- ❖ Soome — aasta 349 FIM, poolaasta 192 FIM
- ❖ Rootsi — aasta 486 SEK, poolaasta 267 SEK
- ❖ Saksamaa — aasta 108 DEM, poolaasta 60 DEM
- ❖ Mujale välismaale maksab aastatellimus 70 USD, poolaasta 38 USD.
- ❖ VÄLISTELLIMUSI SAAB VORMISTADA Kultuurilehe toimetuses, aga ka välisagentuuride kaudu.
- ❖ Soomes: Akateeminen Kirjakauppa, Suomalainen Kirjakauppa OY.
- ❖ Rootsis: Bibliotekstjänst AB, Wennergren-Williams Informationservice AB.
- ❖ Saksamaal: HARRASSOWITZ Buchhandlung Antiquariat Booksellers&Subscription Agents, Kubon&Sagner GmbH Buchexport-Import.

GALERIIS G
(Narva mnt. 2)

Jaana ja Orest Kormašovi KERAAMIKA ja **MAAL.**

Avatud T—R kl. 11—18 ja L kl. 10—17.

TOKKO & ARRAKU GALERII

TOKKO & ARRAKU GALERIIS (Raekoja pl. 14)
21. X **"Retrospektiivne häppening läbi Ö" (B.D.Ö.);**
23. X **alates Aarne Vasara mälestusnäitus AKVARELLID.**
Avatud iga päev kl. 10—18.
Salongimüük.

VAAL'GALERII

GALERIIS VAAL
(V-Karja tn. 12)
SOROSI KAASAEGSE KUNSTI EESTI KESKUSE II AASTANÄITUS.

Avatud E—K kl. 11—19.

LÜHIKESE JALA GALERII

LÜHIKESE JALA GALERIIS
(Lühike jalg 6)

TARBEKUNSTI NÄITUSMÜÜK.

Avatud iga päev kl. 10—20.

SAMMAS GALERII

GALERIIS SAMMAS
(Vabaduse väljak 6)
SOROSI KAASAEGSE KUNSTI EESTI KESKUSE II AASTANÄITUS.

Avatud K—E kl. 11—18.

A GALERII AUTORIEHTED

A-GALERIIS
(Hobusepea tn. 8)
müügil kunstnike valmistatud AUTORIEHTED.

Avatud E—R kl. 10—18,
L kl. 11—16.

LIIVAKELL

GALERIIS LIIVAKELL
(Liivalaia tn. 12)

maali, graafika, klaasi ja metalli NÄITUSMÜÜK.

Avatud E—R kl. 10—18.

DRAAKONI GALERII

DRAAKONI GALERIIS
(Pikk tn. 18)
kuni 29. X
Reda Marks "METAL-MORFOOSID".

Avatud E kl. 10—17,
T—R kl. 10—18,
L kl. 11—16.

GALERII MOLEN

GALERIIS MOLEN
(Viru tn. 19)

SALONGIMÜÜK.
Kellad. Autoriehted.

Avatud T—R kl. 10—18,
L kl. 11—15.

TKM

TARTU KUNSTIMUUSEUMIS
(Vallikraavi tn. 14)
alates 28. X **Narva Kunstnike Assotsiatsiooni näitus.**
KIVISILLA GALERIIS (Raekoja pl. 18) **Juhan Muksi** (1899—1983) **maalid.**
Avatud K—P kl. 11—18.

Deco

DECO GALERIIS
(Koidula tn. 11)

Jorma Hautala MAALID ja **GRAAFIKA.**

Avatud T—R kl. 12—18.
Tel. 43 08 89.

RÜÜTLI GALERII

RÜÜTLI GALERIIS
(Tartu,
Raekoja pl. 8/Rüütli tn. 1)

Imant Suumanni MAALID.
Avatud E—R kl. 11—18,
L 11—16.

KUNSTIHOONE GALERII

KUNSTIHOONE GALERIIS
(Vabaduse väljak 8)

Jaan Elkeni MAALID.

Avatud K—E kl. 12—18.

GALERII

GALERIIS
(Harju tn. 13)

SOROSI KAASAEGSE KUNSTI EESTI KESKUSE II AASTANÄITUS.

SOOME INSTITUUT

Reedel, 21. oktoobril korraldab Soome Instituut koos Tartu Ülikooli uurali keelte õppetooliga hõimupäevade raames **A. J. Sjögreni päeva.**
Teisipäeval, 25. oktoobril kell 18.15 esineb Tartu Ülikooli peahoone 102. auditooriumis instituudi juhataja **filosoofiadoktor Seppo Zetterberg** loenguga **"Märkusi Soome ja Eesti suhetest 1920. ja 1930. aastatel".**
Laupäeval, 29. oktoobril ja pühapäeval, 30. oktoobril toimub Narva-Jõesuus seminar **"Naiste november".** Vaatluse all on maanaine Soomes ja Eestis, tema probleemid ja argipäev.

*

Soome Instituudi Tartu osakond, Vanemuise 19, EE2400 Tartu, tel. (8-27) 44 13 19, faks (8-27) 43 12 37.

*

UNGARI KULTUURIESINDUS

Laupäeval, 22. oktoobril kell 18 Ungari folklooriansambli **Galagonya kontsert** Matkamajas.

EESTI KUNSTIMUUSEUM

EESTI KUNSTIMUUSEUMI RÜÜTELKONNA HOONE
(Kiriku plats 1)
on seoses remondiga kuni
17. XI SULETUD.
Restoran "Juta" avatud iga päev kl. 11—18.
TARBEKUNSTIMUUSEUMIS (Lai tn. 17)
näitus "Tallinna Kunsttööstuskool 80".
Avatud K—P kl. 11—18.
Eesti tarbekunsti püsiekspositsioon avatakse oktoobris.
KR. RAUA MAJAMUUSEUMIS
(Nõmmel, Raua tn. 8)
näitus "Voldemar Kangropool" ja **püsiekspositsioon Kristjan Raua loomingust.**
Avatud K—P kl. 11—18.
NIGULISTE MUUSEUMIS (Niguliste tn. 13)
"Vana kunst".
Avatud K kl. 14—18 ja N—P kl. 11—18.
ADAMSON-ERICU MUUSEUMIS (Lühike jalg 3)
näitus "Adamson-Ericu vähetuntud töid" ning **püsiekspositsioon Adamson-Ericu loomingust.**
Avatud K—P kl. 11—18.
Tasuta külastuspäev iga kuu viimane reede.

1994.a. TARBEKUNSTINÄITUS
AVATAKSE
Rahvusraamatukogu suures näitusesaalis
6. detsembril kell 16.

Tööde vastuvõtt samas saalis
28. novembril kell 10—16.
Žürii töötab 29. novembril.
Osavõtt kõigile vaba.
Näitus kestab 28.jaanuarini 1995.a.

---

4. novembril kell 16
toimub TKÜ raamatukogu lugemissaalis
Tekstiilikunstnike Liidu
ÜLDKOOSOLEK.

■ LINNAMUUSEUMIS (Vene tn. 17) on vaadata **püsiekspositsioon "Tallinn 1700—1940"** ja **näitus "Tallinn 1944".**

■ RAEVANGLAS (Raekoja tn. 4/6) **Anne Rosenvaldi maalid.**

■ RAEVANGLA FOTOKELDRIS "LEE" (Raekoja tn. 4/6) **Ülo Udumäe "Portreed".**

■ EESTI TA AJALOO INSTITUUDI ARHEOLOOGIAMUUSEUMIS (Rüütli tn. 10) **näitus "Eesti muinasaeg".** Avatud N ja R kl. 12—16 ekskursioonidele, ettetellimine tel. 44 48 05.

■ MEREMUUSEUMIS (Pikk tn. 70) **näitus "Hollandi ülemerekaubandus".**

■ KIEK IN DE KÖKIS (Komandandi tee 2) **Erkko Liiv. "Seekord sedamoodi"** (taimsed elemendid ruumikujunduses), **soome fotograafi Matti Saanio fotonäitus "Kodusadam"** ja **Mihhail Jegorovi fotonäitus "Handid, mandid — kes me oleme?".** Avatud T—R kl. 12—17.30, L ja P kl. 12—16.30.

■ TAMMSAARE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadriorus, Koidula tn. 12a) on **eksponeeritud kirjaniku viimane korter** ja **püsinäitus tema elust ning loomingust** ning **näitus Jaapani RAKU tehnikas keraamikast (I. Allik, K. Jäätma, K. Kalman-Erm, K. Kask, E. Mardna, K. Seppel, A. Soans, M. Tafel, K. Varik)**. Avatud K—E kl. 11—18.

■ KULLO LASTEGALERIIS (Kuninga tn. 6) **Vitali Kusnetsovi** (Narva) **autoristuudio õpilastööde näitus.** Avatud K—E kl. 11—17.

■ MUSTPEADE MAJA GALERIIS (Pühavaimu tn. 9) kuni 29. X Tallinna Sidekooli lõpetanud fotograafide näitus **"Lend '94".**

■ TA RAAMATUKOGUS (Rävala pst. 10) **näitus "Kes oli kes?". Biograafilisi teatmeteoseid TA Raamatukogust aastani 1940** ja näitus **"Ungari kirjandust eesti keeles".**

■ EESTI RAHVA MUUSEUMIS (Tartu, Veski tn. 32) näitus **"Mordva rahvakunsti traditsioon ja kaasaeg"** ja **portselannukkude väljapanek.** Avatud K—P kl. 11—18.

■ EESTI RAHVA MUUSEUMI NÄITUSEMAJAS (Tartu, Kuperjanovi tn. 9) **püsinäitus "Eesti maa, rahvas, kultuur".** Avatud K—P kl. 11—18.

■ MAARJAMÄE LOSSIS (Pirita tee 56) **"Muutuvate piiridega maailm"** (näitus vanadest maakaartidest) ja **"Eesti kahe võimu vahel 1941—1950".**

■ KOHVIKUS "SAMAARIA" (Vaimu tn. 3) **Reet Ohna akvarellid "Lilled".** Avatud E—R kl. 11—17, P kl. 11—15.

■ TARTU KUNSTNIKE MAJAS (Vanemuise tn. 26) **Sirje Protsin "Jalgratta leiutamine".**

■ O. LUTSU MAJAMUUSEUMIS (Tartu, Riia tn. 38) **valik Tartu Laste ja Noorte Maja loomingust.** Avatud K—E kl. 11—17.

■ EESTI KUNSTIMUUSEUMI JÕHVI FILIAALIS (Jõhvi Kultuurikeskuses) **Vilniuse P. Sergijevitši nim. Valgevene Kunstnike Ühenduse tööde näitus.**

■ NARVA KUNSTIGALERIIS (Vestervalli tn. 21) **näitus Lavretsovide muuseumi kogudest, "Mineraali ilu" — Aleksandr Populitov, Sergei Kolesnikov, Juri Kaletin, Kreenholmi tekstiil** (Kreenholmi disainerid) ning **Narva kunstnike tööd** (fondinäitused).

■ NARVA LINNUSES **püsiekspositsioon "Narva ajalugu", näitused "Möödunud aja romantika", Vitali Kuznetsovi maalid, "Viru ja ingeri kultuur", "Tuhande sammuga..."** (ERM-i kogudest), **näitus "Meie Narva"** (Narva Muuseumi kogudest) ning **Werner Bischofi fotonäitus.**

■ PÕLEVKIVIMUUSEUMIS (Kohtla-Järve, Järveküla tee 13) **Carl Sarapi** ja **Peeter Toominga fotokomplekt "55 aastat hiljem, Saaremaa"** ja **Tiit Hundi fotokomplekt "Silvia"**; PÕLEVIKIVIMUUSEUMI VALGES SAALIS (Tuuslari 18) **"Oi aegu ammuseid..." (nõukogudeaegne maal, graafika, skulptuur, plakatid jms. asutustelt).** Avatud E, K, N, R kl. 10—17, L ja P kl. 10—15.

■ CHAPLINI KUNSTIKESKUSES (Pärnus, **taani kunstniku Anne Behrndti õlimaalid "Neli vaadet. Neli aastaaega", näitus "Silmast silma Šveitsiga"** ja **Raul Meele näitus noortele "Meie Meel".** Avatud iga päev kl. 10—18.

■ SAAREMAA MUUSEUMIS (Kuressaare linnuses) **Reiu Tüüri joonistused "Ümber Muhu", fondinäitus "50 aastat suurpõgenemisest"** ja **fotonäitus "Rootsi eesti arhitektuuris".** Avatud K—P kl. 11—18.

■ TALLINNA BOTAANIKAAED (Kloostrimetsa tee 52) ja K. Pätsi muuseum on avatud K—P kl. 11—15. Vajalik eelregistreerimine tel. 23 90 03. (Bussid 34, 38).

■ EESTI VABAÕHUMUUSEUMI PARK on avatud iga päev kl. 10—17, hooned osaliselt R—P kl. 10—16. Kolu kõrts töötab iga päev kl. 10—16. Buss nr. 21 Balti jaamast.

■ TALLINNA LOOMAAED (Veskimetsas) avatud iga päev kl. 9—17. (Trollid 6, 7 ja 8.)

RAHVUSRAAMATUKOGU NÄITUSED
Tallinn, EE0100 Tõnismägi 2

11. X — 29. X **Leedu kaasaegne graafika** (3. korruse näitusesaalis);
27. IX — 29. X **näitus Ameerika foto ajaloost "Kujundi talletamise kunst"** (6. korruse trepigaleriis);
3.—29. X **Voldemar Väli juubelinäitus** (3. korruse suures saalis);
11. X — 13. XI **Ungari graafiku Géza Xantuse isiknäitus** (7. korruse üldlugemissaalis);
20. X — 27. XI **Läti raamatunäitus** (7. korruse üldlugemissaalis);
21. X — 21. XI **Eesti sportlaste eksliibriseid** (8. korrusel).

Kultuurileht

ETENDUS

ESTONIA TEATER

Pühap., 23. X kl. 11 **"Kevade"** (piletid 4—10 kr.), kl. 19 **"Viini veri"** (piletid 10—70 kr.); kolmap., 26. X kl. 19 **"Kevade"** (piletid 4—10 kr.); neljap., 27. X kl. 19 L. Northi lühiballetid **"Blues. Tütarlaps ja surm. Elu kui unistus"**. Estonia Teatri eelmise hooaja suuremaid saavutusi modern- ja jazzballeti alal. Muusika Schubertist Michael Jacksonini. R. North on andekas balletitantsija ja koreograaf, kes on lavastanud peamiselt nüüdisaegseid ballette. VANEMATE KLASSIDE ÕPILASED, TULGE VAATAMA — JA TE EI KAHETSE!; reedel, 28. X kl. 18 **"Don Carlo"** (esietendus, lavastaja Neeme Kuningas, dirigent Carlo Felice Cillario Itaaliast. Inkvisitsiooniaegne Hispaania, kõikvõimas monarh Philippe II, armastus, julmus, autodafee... Noore kuninganna Elisabeth de Valois' ja prints Carlo armastus on algusest peale hukkumisele määratud (esietenduse piletid 10—70 kr.); laup., 29. X kl. 19 **"Blues. Tütarlaps ja surm. Elu kui unistus"**; pühap., 30. X kl. 11 **"Kevade"**, kl. 18 **"Don Carlo"**, dirigent Carlo Felice Cillario (piletid 10—40 kr.).

TALVEAED

Pühap., 23. X kl. 18 **Aleksander Arder 100.** Laulavad ja vestlevad tema õpilased. Õhtut juhib **Arne Mikk** (piletid 20 kr.); kolmap., 26. X kl. 18 **konkursi eel.** Esinevad **Mihkel Peäske** (flööt) ja **Jana Peäske** (klaver; piletid 20 kr.); neljap., 27. X kl. 18 video. **XX saj. väljapaistvaid lauljaid — Anna Moffo** Violettana ooperfilmis "Traviata". Kommenteerib **Jüri Kruus** (piletid 10 kr.).

EESTI DRAAMATEATER

Reedel, 21. X kl. 19 **"Laenake tenorit"**, kl. 19 **"Ämbliknaise suudlus"** (väikeses saalis); laup., 22. X kl. 19 **"Peenike pere"**, kl. 19 **"Jalutuskäik vikerkaarel"** (esietendus väikeses saalis); pühap., 23. X kl. 12 **"Reearuu"**, kl. 19 **"Naiste kool"**, kl. 19 **"Hedda Gabler"** (väikeses saalis); teisip., 25. X kl. 19 **"Laenake tenorit"**, kl. 19 **"Jalutuskäik vikerkaarel"** (väikeses saalis); kolmap., 26. X kl. 19 **"Peenike pere"**, kl. 19 **"Jalutuskäik vikerkaarel"** (väikeses saalis); neljap., 27. X kl. 19 **"Tagasitulek isa juurde"** (viimaseid kordi); reedel, 28. X kl. 19 **"Laenake tenorit"**, kl. 19 **"Ämbliknaise suudlus"** (väikeses saalis). Kassa avatud iga päev kl. 9—19, tel. 44 33 78.

EESTI RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

Reedel, 21. X kl. 19, laup., 22. X kl. 18 M. Durasi **"Muusika II"**. **"Armastuse hetked"** (esietendus); kolmap., 26. X kl. 19 **"Meie läheme "Tšapajevit" vaatama"**; neljap., 27. X kl. 19 **"Leedi Windermere'i lehvik"** (viimast korda).

VANALINNASTUUDIO

SAKALA KESKUSE TEATRISAALIS: reedel, 21. X kl. 18 **"Pidžaama kuuele"**; laup., 22. X kl. 18 **"Uus miniister"** (viimast korda); pühap., 23. X kl. 12 **"Uus miniister"** (pensionäridele), kl. 18 **"Pidžaama kuuele"**; neljap., 27. X kl. 18 **"Prügikast 2 ehk Põhi paistab"**. Piletid: Sakala keskuses E—R kl. 14—18, L—P tund enne etendust; vanalinna kassas E—L kl. 10—18. Info ja tellimused: Sakala 12—1 E—R kl. 10—16, tel. 44 84 08.

KÜLALISETENDUS: kolmap., 26. X kl. 19 **"Kui kass on kodunt ära, siis..."** Läänemaa kultuurikeskuses.

TALLINNA LINNATEATER (Lai tn. 23)

Laup., 22. X kl. 18 VS **"Rocco ja tema vennad"** (esietendus); esmasp., 24. X kl. 19 VS **"Rocco ja tema vennad"**; teisip., 25. X kl. 19 VS **"Hiirelõks"**; kolmap., 26. X kl. 19 VS **"Rocco ja tema vennad"**; neljap., 27. X kl. 18 VS **"Kes kardab Virginia Woolfi?"**; reedel, 28. X kl. 19 VS **"Võlausaldajad"**. Kassa avatud E—R kl. 10—19, L, P kl. 12—18 ja etenduste vaheajal. Ostes ühele ja samale etendusele (v.a. "Romeo ja Julia") kuus või enam piletit, saab ostja iga kuuenda pileti tasuta. Tel. 60 96 26 või 44 85 79. Teavet etenduste kohta saate iga päev kell 19.15, kuulates KUKU raadiot.

EESTI RIIKLIK NUKUTEATER

Reedel, 21. X kl. 11 **"Lehmatari lugu"**; laup., 22. X kl. 12 **"Muinasjutt äpardunud draakonist"**; pühap., 23. X kl. 12 **"Põial-Liisi"**, kl. 13 **"Okasroosike"** (Von Krahli Teatris); teisip., 25. X kl. 14 **"Eesti pastoraal"** (reserveeritud), kl. 14 **"Hendrik Toompere ja Heino Seljamaa kahekesi kuues osas"** (Männamaa km); kolmap., 26. X kl. 11 **"Põial-Liisi"**, kl. 14 ja 16 **"Hendrik Toompere ja Heino Seljamaa kahekesi kuues osas"** (Kärdla kultuurikeskuses); neljap., 27. X kl. 19 **"Vanamehed seitsmendalt"** (täiskasvanuile 50. korda), kl. 13.30 **"Hendrik Toompere ja Heino Seljamaa kahekesi kuues osas"** (Käina Lõokese ärija kultuurikeskuses); reedel, 28. X kl. 13 **"Alice imedemaal"** (õpilastele).

VON KRAHLI TEATER

BAARIS: reedel, 21. X kl. 21 **Cut Above (Rythm & Blues,** USA) — 20.-; laup., 22. X kl. 21 **Smilers** (Soome-Eesti) — 20.-; pühap., 23. X kl. 13 **perehommik.** Nukuteatri etendus **"Okasroosike"** — 5.-, kl. 21 **Sulliwan Unplugged** — 15.-; esmasp., 24. X kl. 21 **Sats & Heilo "Tiigis armastusjooke joova konnapojukese laulud"** — 15.-; teisip., 25. X kl. 21 **Jaan & Mudila** — 15.-; kolmap., 26. X kl. 21 **October Wine — esimestele veiniüllatus** — 15.-; neljap., 27. X kl. 21 **Untsakad** — 15.-; reedel, laup., pühap. ja esmasp. **SÜNNIPÄEVAPIDUSTUSED.** Esinevad **Ultima Thule, Havanna Black, L'Dorado EB, SaxAppeal Band, Aak & Oja, Kukerpillid, Untsakad, Compromise Blue**; pühap., 30. X kl. 21 **perehommik.** Vat-teatri etendus **"Lugu vahvast kingsepp Jukust-Lohetapjast"**.

TEATER VANEMUINE

SUURES MAJAS: reedel, 21. X kl. 18 **"Williamile"**; laup., 22. X kl. 18 **"Haaremiröövi"**; pühap., 23. X kl. 12 **"African Sanctus", "Barcelona"**, kl. 18 **"Oliver!"**; teisip., 25. X kl. 18 **"Lõbus lesk"**; kolmap., 26. X kl. 18 **"African Sanctus", "Barcelona"**; neljap., 27. X kl. 18 **"Williamile"**; reedel, 28. X kl. 18 **"Oliver!"**.

VÄIKESES MAJAS: laup., 22. X kl. 20 **"Kaunimad aastad su elus"** (ovaalsaalis); pühap., 23. X kl. 12 **"Tuhalabida valitsus"**, kl. 18 **"Ainsal ööl"**; esmasp., 24. X kl. 20 **"Kaunimad aastad su elus"** (ovaalsaalis); kolmap., 26. X kl. 18 **"Iwona, Burgundia printsess"**; neljap., 27. X kl. 18 **"Traviata"** (Alfredo osas Mati Kõrts külalisena Estonia Teatrist).

KONTSERDISAALIS: esmasp., 24. X kl. 19 **Urmas Taniloo oreliõhtu.** Kaastegev **Eugen Antoni** (tenor).

KÜLALISETENDUS: esmasp., 24. X kl. 19 EESTI DRAAMATEATRIS Lembit Eelmäe **"Otsides oma saart"**. Näidend 2 vaatuses 8 pildis. Kaheksa pilti ühe perekonna elust. Lavastaja Jaan Tooming.

VILJANDI DRAAMATEATER UGALA

Reedel, 21. X kl. 19 **"Mootorpruut"**; pühap., 23. X kl. 17 **"Hiirtest ja inimestest"** (viimast korda); esmasp., 24. X kl. 19 **"Ellujäämisjuhised vanale daamile"** (Raplas); teisip., 25. X kl. 20 **"Kaasavaratu"** (Laekveres); reedel, 28. X kl. 19 **"Meie linnake"** (esietendus).

Eesti Arhitektide Liit
palub kõiki arhitekte, kes
VAJAVAD LOOMINGULIST TOETUST
või ABIRAHA,
teatada sellest 25. oktoobriks.

LÄHEMAT INFORMATSIOONI
saab EAL kontorist, Lai tn. 29, tel. 44 23 37.

SOODNE VÕIMALUS OSTA
TASKUKALENDER-MÄRKMIK 1995.
Müük arvega või sularahas.
Info tel. 44 88 20, 44 17 93.

KONTSERT

EESTI KONTSERT

ESTONIA KONTSERDISAALIS: pühap., 23. X kl. 19 **Eesti noorte interpreetide konkursfestivali "Con brio '94" lõppkontsert.** Traditsioonilise maratonkontserdiga "Con brio" publiku ette huvitavamaid Eesti noori muusikuid kõigil aladel ja koosseisudes. Valitakse Eesti Kontserdi aastastipendiaat ja publiku lemmik. **Kontserti toetab ajaleht Rahva Hääl**; neljap., 27. X kl. 19 **MÄLESTUSKONTSERT — PEETER LILJE.** Eesti Riiklik Sümfooniaorkester, dir. **Arvo Volmer**, solist **Urve Tauts.** Kavas Wagneri "Jumalate hukk", leinamarss, Elgari "Mere pildid", Tšaikovski 6. sümfoonia; esmasp., 31. X kl. 19 **Eesti Filharmoonia Kammerkoor.** Dir. **Tõnu Kaljuste.** Kavas Ligeti, Pärt, Kokkonen, Rautavaara, Tormis.

TARTU ÜLIKOOLI AULAS: esmasp., 24. X kl. 18 **Grazi keelpillitrio** (Austria): **Ernst Friessnegg, Hans Gutmeyr, Vince Conka.** Kavas Mozarti Divertisment K 229, Beethoveni Serenaad op. 38, Kokai Serenaad, Bergmanni Keelpillitrio nr. 2. Trio moodustasid 1977. aastal Austria ühe parema sümfooniaorkestri, Grazi Filharmoonikute tippmängijad. Ansambli tegevust iseloomustavad arvukad kontserdireisid (Euroopas, Aafrikas, Lähisidas) ning uudisrepertuaari otsingud. Kontsert saab teoks koostöös festivaliga "Music for Visitors" (Helsingi) ning Austria Välisministeeriumi toetusel.

MUSTPEADE MAJA VALGES SAALIS: teisip., 25. X kl. 19 **Grazi keelpillitrio** (Austria). **Ernst Friessnegg, Hans Gutmeyr, Vince Conka.** Kavas Mozart, Beethoven, Kokai, Bergmann.

VANEMUISE KONTSERDISAALIS: reedel, 28. X kl. 18 **Peeter Lilje mälestuskontsert.** Esineb ERSO, dir. **Arvo Volmer.** Kava sama mis Tallinnas.

TOOMKIRIKUS: laup., 29. X kl. 16 **hingedepäeva muusika.** Esineb **"Hortus Musicus"**, dir. **Andres Mustonen.** Kavas Frei Manuel Cardoso (1566—1650) Missa pro defuncties (Reekviem).

Piletikassa avatud kl. 13—19. Pühapäeval suletud. Info tel. 44 31 98. Üks tund enne kontserti müügil kõige kallimad piletid.

TALLINNA MUUSIKAKESKKOOL

KIEK IN DE KÖKIS: laup., 22. X kl. 17 **kontsert hõimurahvaste muusikast.** Esinevad **E. Paju** ja **M. Katsuba** klaverieriala õpilased.

EESTI AJALOOMUUSEUMIS: pühap., 23. X kl. 16 esinevad **M. Pakri** ja **K. Sumera** õpilased **Ave Kruup** (klaver) ja **Maarit Saarmäe** (klaver).

Muusikabaar

(Õpetajate Majas, Raekoja plats 14)

Igal tööpäeval kl. 18—19 **mängumehe tund.** Laup., 22. X kl. 18 **Tõnis Mägi** kontsert; 24.—28. X **Peeter Klaas** viola da gamba.

Kultuurileht

ÜLDTELEFON	601 703	ÜLDTELEFON
Peatoimetaja	441 416	Tiina Tammer
Ärijuht	601 924	Pelle Liive
Tegevtoimetaja	601 703	Ruth Nõmm
Kirjandus	601 905	Peeter Künstler
Teater ja film	601 246	Maris Balbat
Teadus, haridus	601 246	Mall Jõgi
Kunst	601 905	Vappu Vabar
Muusika	601 822	Tiina Mattisen
Uudised	601 703	Marju Veikat
Tartu toimetus	434 984	Aivo Lõhmus
Kunstnik	601 703	Ann Gornischeff
Raamatupidaja	443 005	Milvi Veervald
Keeletoimetaja	601 924	Taima Kiisverk
Korrektorid	601 924	Tiina Kivikas Lea Malvik
Masinakiri	602 793	Aili Siren Maarika Kaljulaid

EE0031 Tallinn, Toompuiestee 30, faks 601 883
EE0090 Tallinn, Peapostkontor, postkast 388
Väljaandja kirjastus Perioodika Tallinn, Pärnu mnt. 8
Trükk RdE PrinTall Pärnu mnt. 67a. Tellimise nr. 5015
Toimetus käsikirju ei retsenseeri ega tagasta.
Praakeksemplaride korral helistada 681 411.

INDEKS 69786